

TürkAta

DERGİSİ

YIL 1 · SAYI 1 · EKİM 2026

AYLIK KÜLTÜR VE TARİH DERGİSİ

Bozkırdan Akdeniz'e, *gökyüzüne*

Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın tarihi, kültürü ve emekçileri; kaynaklı, görselli, herkese açık.

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI
Orta Asya'dan Balkanlar'a, Kırım'dan Kıbrıs'a

TARİH VE KÜLTÜR
Savaşlar, mimari, el sanatları, destanlar, gelenekler

KİŞİLER
Reislerden gökyüzü yolcularına, bilginlerden hükümdarlara

KÜNYE

TürkAta *Dergisi*

İMTİYAZ SAHİBİ	Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı adına Tükav Gaziler Eğitim Kültür Hizmetleri Ltd. Şti.
GENEL YAYIN YÖNETMENİ	Nail Türkoğlu
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ	Fatih Demirel
YÖNETİM ADRESİ	Sağlık Mah. Aksu Cad. 13/5 Çankaya / Ankara
E-POSTA	bilgi@tukav.org
GSM	0532 229 18 92
YAYIN TÜRÜ	Aylık, yaygın süreli yayın (elektronik)
SAYI	Yıl 1 · Sayı 1 · Ekim 2026
İNTERNET	tukav.org/dergi

Bu dergideki metinler, ilgili yazının altında belirtilen kaynaklardan derlenmiştir; derleme ve düzenleme TürkAta Vakfı yayın kuruluna aittir. Görseller Wikimedia Commons'taki özgür lisanslı ya da kamu malı çalışmalardır; telif bilgileri her görselin altında ve "Kaynakça ve Görsel Hakları" sayfasında verilmiştir. Hata bildirimleri ve düzeltme önerileri için bilgi@tukav.org adresine yazabilirsiniz.

İçindekiler

• **Sunuş** 4
Genel Müdür Nail Türkoğlu

• **Editörden** 5
Bu yolculuğa hoş geldiniz

• **Ekim'de neler var?** 6
Kültür takvimi

• **Cumhuriyet'in 103. yılı** 7
29 Ekim 1923'ten bugüne

I **Türkiye ve Türk Dünyası** 8
Bugün, devletleri, halkları ve ülkeleri

II **Savaşlar ve Zaferler** 22
Dandanakan'dan Büyük Taarruz'a

III **Mimari ve Eserler** 31
Camiler, kervansaraylar, saraylar, kaleler

IV **El Sanatları** 42
Halı, çini, ebru, minyatür, hat

V **Destanlar ve Edebiyat** 48
Dede Korkut, Orhun, Manas, Kutadgu Bilig

VI **Gelenek, Bilim ve Simgeler** 54
Müzik, bayramlar, mutfak, rasathaneler, bayrak

VII **Akdeniz'in Reisleri** 63
Altı denizci, bir harita

VIII **Gökyüzü Bizim** 71
Dokuz kişi, dört yüzyıl

IX **Bilgeler ve Gönül Erenleri** 77
Bilim, düşünce ve tasavvuf

X **Seyyahlar** 88
Evliya Çelebi'nin yolları

XI **Hükümdarlar ve Komutanlar** 93
Bumin Kağan'dan Kanunî'ye

• **Sizden Gelenler** 95
Siz de yazın

§ **Kaynakça ve Görsel Hakları** 96
Her metin ve görselin kaynağı

Sunuş

Sevgili okurlarımız,

TürkAta Dergisi'nin ilk sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu dergiyi, Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın tarihini, kültürünü ve emekçilerini kaynaklı, görselli ve herkesin erişebileceği biçimde anlatmak için hazırladık.

Sayfalarda devletlerden destanlara, mimariden el sanatlarına, gelenek ve göreneklerden bilim ve denizciliğe uzanan geniş bir mirasın yanı sıra, bu mirası omuzlayan kişileri bulacaksınız. Her bilgiyi doğrulanabilir kaynaklara dayandırmaya, kaynağını göstermeye özen gösterdik.

Amacımız geçmişi bilmek, bugüne sahip çıkmak ve geleceğe aktarmaktır. Okudukça öğrenmeniz, öğrendikçe paylaşmanız dileğiyle.

Saygılarımla.

Nail Türkoğlu · Genel Müdür · TürkAta Vakfı

BU SAYIDA

I Türkiye ve Türk Dünyası
II Savaşlar ve Zaferler
III Mimari ve Eserler
IV El Sanatları
V Destanlar ve Edebiyat
VI Gelenek, Bilim ve Simgeler
VII Akdeniz'in Reisleri
VIII Gökyüzü Bizim
IX Bilgeler ve Gönül Erenleri
X Seyyahlar
XI Hükümdarlar ve Komutanlar

EDİTÖRDEN

Bu yolculuğa hoş geldiniz

Elinizdeki ilk sayıyla bir söz veriyoruz: Türk tarihini ve kültürünü, kaynağı gösterilen ve doğrulanabilir bilgilerle, görsellerle her ay yeniden anlatacağız.

TürkAta Vakfı'nın Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası'nda kayıtlı kişi, devlet, eser ve yerlerden yola çıkan Sayı 1; Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın devletlerinden savaşlarına, mimarisinden el sanatlarına, destanlarından geleneklerine, bilim insanlarından denizcilerine ve gönül erlerine uzanan bir yolculuk. Dergi bu sayıda yüz sayfa; sayfaların yarısından fazlası tarih ve kültüre ayrılmıştır, kişilere ayrılan bölümler ise bu mirası omuzlayanları anlatır. Ekim ayı sayısı olduğu için Cumhuriyetimizin 103. yılına da ayrı bir sayfa ayırdık.

Yazılarda iki ilkeye bağlı kaldık. Birincisi: her metnin dayandığı kaynak yazının altında belirtilir; metinler Türkçe Vikipedi maddelerinden (CC BY-SA 4.0) derlenip kısaltılmıştır, bağlantılar ve sürüm numaraları "Kaynakça ve Görsel Hakları" sayfasındadır. İkincisi: görseller yalnızca Wikimedia Commons'taki özgür lisanslı ya da kamu malı çalışmalardır; sahibi ve lisansı her görselin altında yazılıdır. Bir kişi için uygun bir görsel bulamadıysak boş bırakmayı, uydurma bir görsel koymaya tercih ettik.

Eksiklerimiz olacaktır. Düzeltme ve önerileriniz için bilgi@tukav.org adresimiz açık. Dergiyi okurlarıyla birlikte büyütmek istiyoruz: tukav.org'daki "Sizden Gelenler" sayfasına yazı, haber, etkinlik duyurusu ve araştırma gönderebilirsiniz; editörlerimiz okur, uygun bulunanlar yayımlanır.

TürkAta Dergisi Yayın Kurulu

YIL 1 · SAYI 1 · EKİM 2026

HARİTAMIZDA ŞU AN

545
KİŞİ KAYDI

200
DEVLET KAYDI

1.677
ESER KAYDI

30
BUGÜNÜN TÜRK DÜNYASI KAYDI

Kaynak: TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası (tukav.org/harita), kayıt sayıları dergi hazırlandığı tarihteki veri dosyalarından alınmıştır.

KÜLTÜR TAKVİMİ

Ekim’de neler var?

Türkiye genelinde kitap fuarlarından konserlere, sergilerden söyleşilere; tukav.org/etkinlikler sayfasında listelenen etkinliklerden bir seçki.

KİTAP FUARI
16–25 Ekim

10. Geleneksel Edirne Kitap Günleri
Atatürk Kültür Merkezi · Edirne

KİTAP FUARI
16–25 Ekim

2. Balıkesir Kitap Fuarı
Avlu Kongre ve Kültür Merkezi · Balıkesir

KİTAP FUARI
17–25 Ekim

Denizli Kitap Fuarı
EGS Fuar Alanı · Denizli

KİTAP FUARI
23 Ekim – 1 Kasım

12. Malatya Anadolu Kitap ve Kültür Fuarı
Mişmiş Park Fuar Alanı · Malatya

TARİH VE KÜLTÜR
23 Ekim · 19:00

Plak Döner, Çatal Şıkırdar: Cumhuriyet’in Sofraları ve Sesleri
Bursa

TARİH · SÖYLEŞİ
23 Ekim · 20:00

Eski Türkiye’de Zeki Müren
Göksu Lokantası Sahne · Ankara

KLASİK MÜZİK
23 Ekim – 6 Kasım

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası konserleri
İstanbul

Kaynak: tukav.org/etkinlikler, 23 Ekim 2026 görünümü; liste bakanlık, valilik, belediye gibi kamu kurumlarının ve etkinlik sitelerinin duyurularından derlenmiştir. Tarih ve saatleri düzenleyen kurumdan teyit ediniz.

29 EKİM 2026

103. yıl Cumhuriyet Bayramı

Bayram

Cumhuriyet Bayramı, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet yönetimi ilan etmesi anısına her yıl 29 Ekim günü Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs'ta kutlanan bir millî bayramdır. 1925 yılında çıkarılan bir yasa ile ulusal (millî) bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır. Cumhuriyet Bayramı'nın kutlandığı ülkeler olan Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ta 28 Ekim öğleden sonra ve 29 Ekim tam gün olmak üzere bir buçuk gün 1,5 resmî tatildir. 29 Ekimlerde stadyumlarda şenlikler yapılır, akşam ise geleneksel olarak fener alayları düzenlenir.

İlan

Cumhuriyetin ilanı, hukuki olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin 29 Ekim 1923 günü gerçekleşen oturumunda Mustafa Kemal'in hazırladığı anayasa değişikliği teklifinin kabul edilmesiyle Türk devletinin yönetim şeklinin cumhuriyet olarak belirlenmesidir.

“Hâkimiyet, bilâkaydü şart Milletindir.”

29 Ekim 1923’te kabul edilen kanunla 1921 Teşkîlât-ı Esâsiye Kanunu’nun birinci maddesi şöyle değiştirildi: “Türkiye Devletinin şekl-i Hükûmeti, Cumhuriyettir.” Aynı değişiklikle cumhurbaşkanlığı makamı oluşturuldu.

Atatürk, cumhuriyetin onuncu yılı kutlamalarında 29 Ekim 1933’te verdiği Onuncu Yıl Nutku’nda bu günü “en büyük bayram” olarak nitelendirmiştir.

1920
Ankara Hükûmeti
harita kaydı

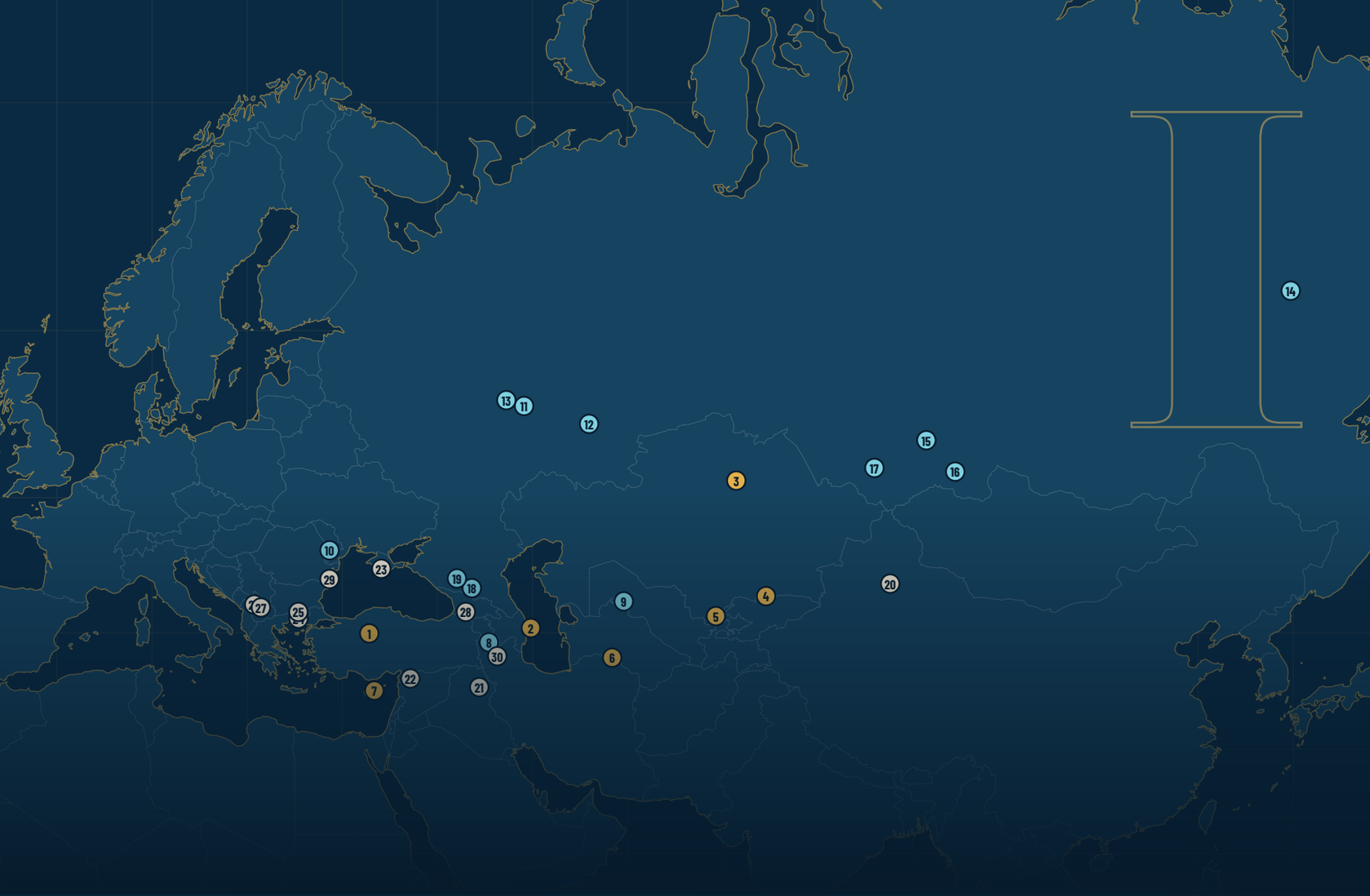
29 Ekim 1923
Cumhuriyet ilan edildi
TBMM oturumu

1925
Ulusal bayram
yasayla

29 Ekim 1933
Onuncu Yıl Nutku
“en büyük bayram”

29 Ekim 2026
Cumhuriyet’in 103. yılı

Metin: Türkçe Vikipedi, “29 Ekim Cumhuriyet Bayramı” (sürüm 38133643) ve “Türkiye'de cumhuriyetin ilanı” (sürüm 38081891) maddeleri, CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM I

Türkiye ve *Türk Dünyası*

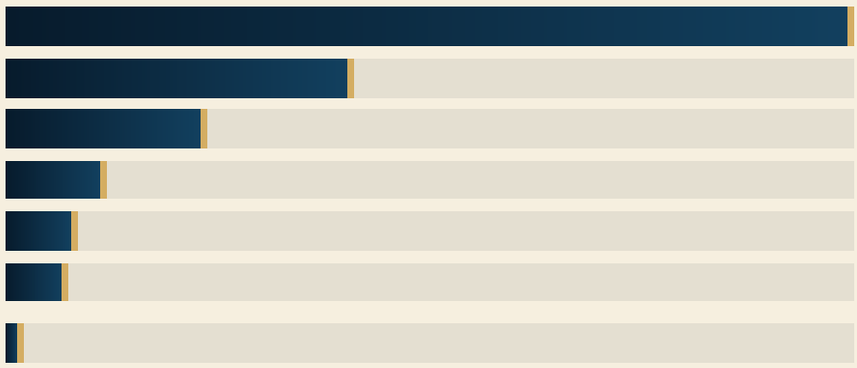
Balkanlar'dan Yakutistan'a; bugünün haritası, devletler, halklar, diller ve ülkeler. Haritadaki numaralar bir sonraki sayfadaki listeyle eşleşir.

Harita: Natural Earth (kamu malı) üzerine TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası kayıtları. Konumlar başkent/merkez şehirlerdir; sınırlar gösterim amaçlıdır.

Kim, nerede?

Bağımsız devletler nüfusuyla; özerk bölgeler ve topluluklar şehirleriyle. Nüfus değerleri Vikiveri kayıtlarındaki en son rakamlardır.

BAĞIMSIZ DEVLETLERİN NÜFUSU



BAĞIMSIZ

1 **Türkiye** · Ankara
2 **Azerbaycan** · Bakü
3 **Kazakistan** · Astana
4 **Kırgızistan** · Bişkek
5 **Özbekistan** · Taşkent
6 **Türkmenistan** · Aşkabat
7 **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti** · Lefkoşa

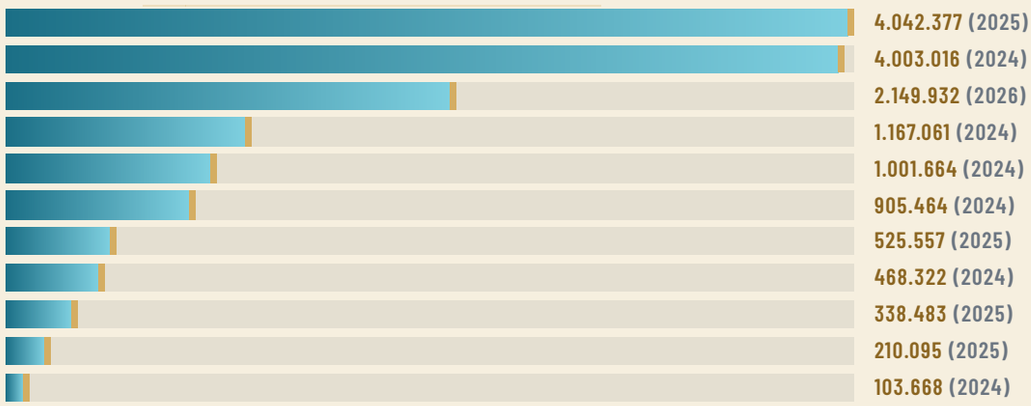
ÖZERK BÖLGE

8 **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti** · Nahçıvan
9 **Karakalpakistan** · Nukus
10 **Gagavuzya** · Komrat
11 **Tataristan** · Kazan
12 **Başkurdistan** · Ufa
13 **Çuvaşistan** · Şupaşkar
14 **Saha (Yakutistan)** · Yakutsk
15 **Hakasya** · Abakan
16 **Tuva** · Kızıl
17 **Altay Cumhuriyeti** · Gorno-Altaysk
18 **Kabardey-Balkar** · Nalçik
19 **Karaçay-Çerkes** · Çerkessk

TOPLULUK

20 **Doğu Türkistan** · Urumçi
21 **Irak Türkmenleri** · Kerkük
22 **Suriye Türkmenleri** · Halep
23 **Kırım Tatarları** · Akmescit
24 **Batı Trakya Türkleri** · Gümülcine
25 **Bulgaristan Türkleri** · Kırcaali
26 **Kosova Türkleri** · Prizren
27 **Kuzey Makedonya Türkleri** · Üsküp
28 **Ahıska Türkleri** · Ahıska
29 **Romanya (Dobruca) Türkleri** · Köstence
30 **Güney Azerbaycan Türkleri** · Tebriz

ÖZERK BÖLGELERİN NÜFUSU

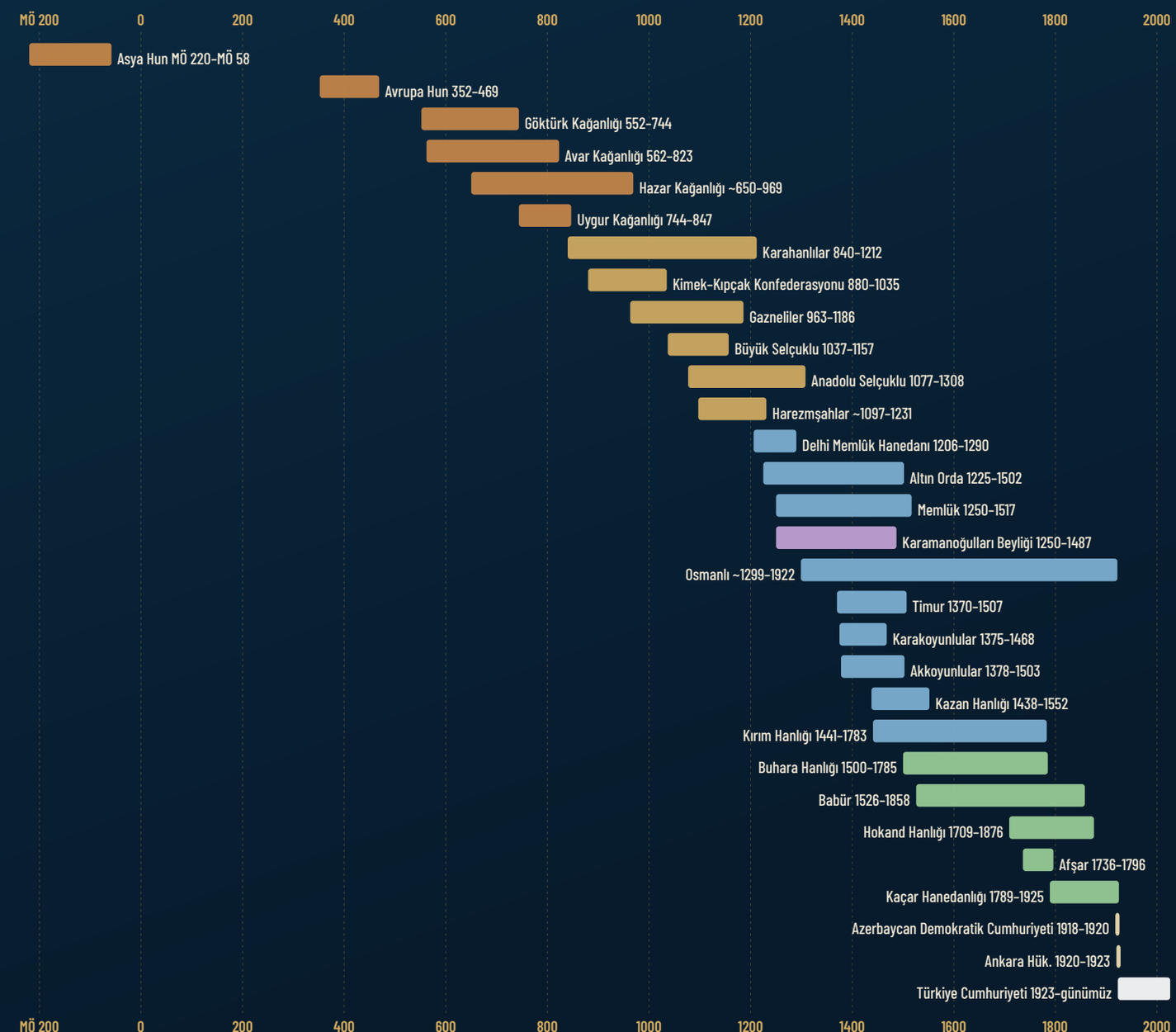


Kaynak: TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası "Bugün" katmanı (veriler Vikiveri/Vikipedi kaynaklıdır; nüfus değerlerinin yılı parantez içindedir). "Topluluk", bir devlet statüsü değil, o bölgede yaşayan Türk topluluğunu gösterir.

ZAMAN ÇİZGİSİ

İki bin yılda Türk devletleri

Haritamızdaki devlet kayıtlarından 30'si; her çubuk, devletin kuruluş ve sona erdiği yıllar arasını gösterir.



Kaynak: TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası "Devletler" katmanı; tarihler Vikiveri/Vikipedi kaynaklıdır, "~" yaklaşık tarihi gösterir. Seçki bütün devletleri kapsamaz.

Tarihin büyük sahneleri



Görsel: Natural Earth · CC0

MÖ 220 – MÖ 58 · İSLAM ÖNCESİ DÖNEM

Asya Hun İmparatorluğu

Şyung-nu, Türkçe tarih yazımında bilinen ismi ile Asya Hun İmparatorluğu, eski Çin kaynaklarına göre MÖ 220 yılından MS 1. yüzyılının sonlarına doğru Doğu Avrasya bozkırlarında yaşamış konar-göçer halklardan oluşan boylar konfederasyonudur. Şyung-nu halkı hakkındaki bütün bilgiler dağınık Çin kaynaklarına ve arkeolojik bulgulara dayanmaktadır. Dilleri hakkındaki değişik varsayımlar, Çin kaynaklarında bulunabilen çoğunluğu kişi ve unvan adları olan sözcüklere dayanmaktadır.



Görsel: Ktrinko User:Greenvert · CC BY-SA 4.0

552 – 744 · İSLAM ÖNCESİ DÖNEM

Göktürk Kağanlığı

Türk Kağanlığı ya da bilinen ismiyle Göktürk Kağanlığı, Aşina boyu tarafından kurulmuş ve 552-744 yılları arasında Orta ve İç Asya'da hükümdarlık sürdürmüş bir Türk imparatorluğudur ve bozkırların ilk model devletidir. Şyung-nu İmparatorluğundan sonra "İkinci Büyük Devlet" lakabını almıştır. Devletin kurucusu ve ilk önderi Bumin Kağan'dır. Bumin Kağan'ın kardeşi İstemi Yabgu ülkenin batı kanadını yönetirdi.



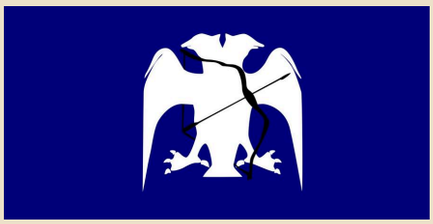
Görsel: Koba-chan (DEMIS Mapserver verisi, kamu malı) · CC BY-SA 4.0

963 – 1186 · 9.–13. YÜZYIL

Gazneliler

Gazneliler, 963-1186 yılları arasında Maveraünnehir, Afganistan, Hindistan'ın kuzeyi ve Horasan'da hüküm sürmüş olan Türk devleti. Gazneliler adlarını başkent edindikleri, hâlen Afganistan sınırları içinde bulunan Gazne şehrinden almıştı. Mahmud-ı Gaznevî'nin Yemînüddevle lakabına atıfla bu hanedana Yemînîler denilmektedir. Ayrıca hanedanın babası Sebük Tegin'e atıfla Sebük Teginîler olarak da anılmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi ve Vikiveri kayıtları (CC BY-SA 4.0), TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası aracılığıyla; kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Görsel: Demircan Yiğit Öney · CC BY-SA 4.0

1077 – 1308 · 9.–13. YÜZYIL

Anadolu Selçuklu Devleti

Anadolu Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti veya Rum Sultanlığı, Selçuklu Türklerinden olan Kutalmış oğlu Süleyman Şah tarafından Anadolu'da İznik başkent olmak üzere 1077 yılında kurulmuş olan Türk devletidir. Türkler, çeşitli sebeplerden ötürü ana vatanları olan Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalmışlar ve kendilerine yeni bir vatan aramaya başlamışlardır. Bu yüzden Selçuklu Türkleri, çevre bölgelere akınlar düzenlemeye başlamışlardır.



Görsel: Ktrinko · CC BY-SA 4.0

YAKLAŞIK 1097 – 1231 · 9.–13. YÜZYIL

Harezmşahlar

Harezmşahlar Devleti, Orta Asya'da Harezm bölgesinde Kutbüddin Muhammed tarafından kurulan Türk-İran geleneğine dayalı bir devlettir. Bu devlet, Anadolu Selçuklu Devleti ile 1230 yılında yapılan Yassıçemen Muharebesi sonucunda iyice zayıflamış, 1231 yılında Celaleddin Harezmşah'ın ölümü ile yıkılmıştır. Amuderya bölgesi Orta Çağ'da "Harezm" (Harizm) ve hükümdarlar "Harezmşah" olarak anılırdı.

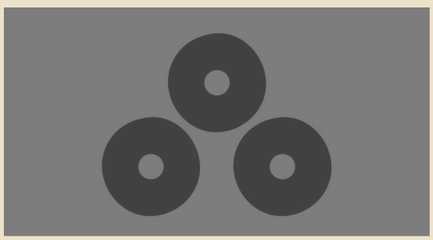


Görsel: Orwellianist · Kamu malı

YAKLAŞIK 1299 – 1922 · 13.–15. YÜZYIL

Osmanlı Devleti

Osmanlı İmparatorluğu ya da Türk İmparatorluğu, 13. yüzyılda Anadolu'ya yerleşmiş bir Türkmen boyuna mensup Osman Gazi'nin kurduğu, Osmanlı Hanedanı'nın hükümdarlığında Orta Çağ'dan Yakın Çağ'a kadar varlığını sürdürmüş çok uluslu bir monarşidir. Osmanlı İmparatorluğu, gücünün doruğunda olduğu 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa, Asya ve Afrika'nın bazı bölgelerine yayıldı ve Balkanlar, Orta Doğu, Kuzey Afrika'nın bir bölümü ve Doğu Avrupa'nın küçük bir bölümünü egemenliği altında tuttu.



Görsel: Stannered · CC BY-SA 3.0

1370 – 1507 · 13.–15. YÜZYIL

Timur İmparatorluğu

Timur İmparatorluğu, Timurlu Devleti, Timurlular veya Turan İmparatorluğu, Fars ve İslam medeniyeti unsurları ile Türk-Moğol devlet ve askeri teşkilat unsurlarını bünyesinde barındıran Emir Timur tarafından kurulmuş bir devlettir. Timurlu İmparatorluğu Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Harezmşahlar'ın yıkılmasından sonra Türklerin Türkistan'da kurduğu en büyük devlet olmuş ve bu devirde Türkistan ve Horasan, İslam mimarisi açısından en parlak dönemini yaşamıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi ve Vikiveri kayıtları (CC BY-SA 4.0), TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası aracılığıyla; kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.

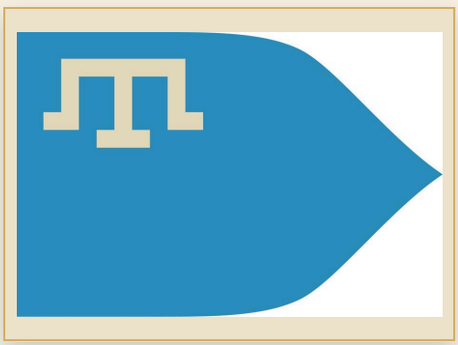


Görsel: Martin23230 · Kamu malı

1438 – 1552 · 13.–15. YÜZYIL

Kazan Hanlığı

Kazan Hanlığı, Altın Orda'nın çöküşünden sonra, Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin ulusuna bağlı Toka Temür sülalesinden Uluğ Muhammed Han tarafından bugünkü Rusya topraklarında kurulmuş olan Türk devletidir. Farklı zamanlarda yaklaşık 750.000 km² alana hakim olmuştur. Ağırlık merkezi bugünkü Tataristan, Başkurdistan, Çuvaş, Mari El (Çirmişistan), Mordovya ve Udmurt (Aristan) Cumhuriyetlerinin toprakları idi.

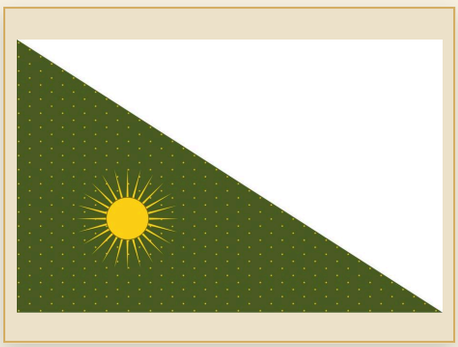


Görsel: Ultimete · CC BY-SA 4.0

1441 – 1783 · 13.–15. YÜZYIL

Kırım Hanlığı

Kırım Hanlığı veya Taht-i Kırım ve Deşt-i Kıpçak, 1441-1783 yılları arasında Kırım'da hüküm sürmüş Kırım Tatar devletiydi. Altın Orda Devleti'nin yerini alan Türk hanlıklarının en uzun süre hüküm süreni idi. Bazı kaynaklarda 1475'ten 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanışına kadar Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kaldığı belirtilmektedir.



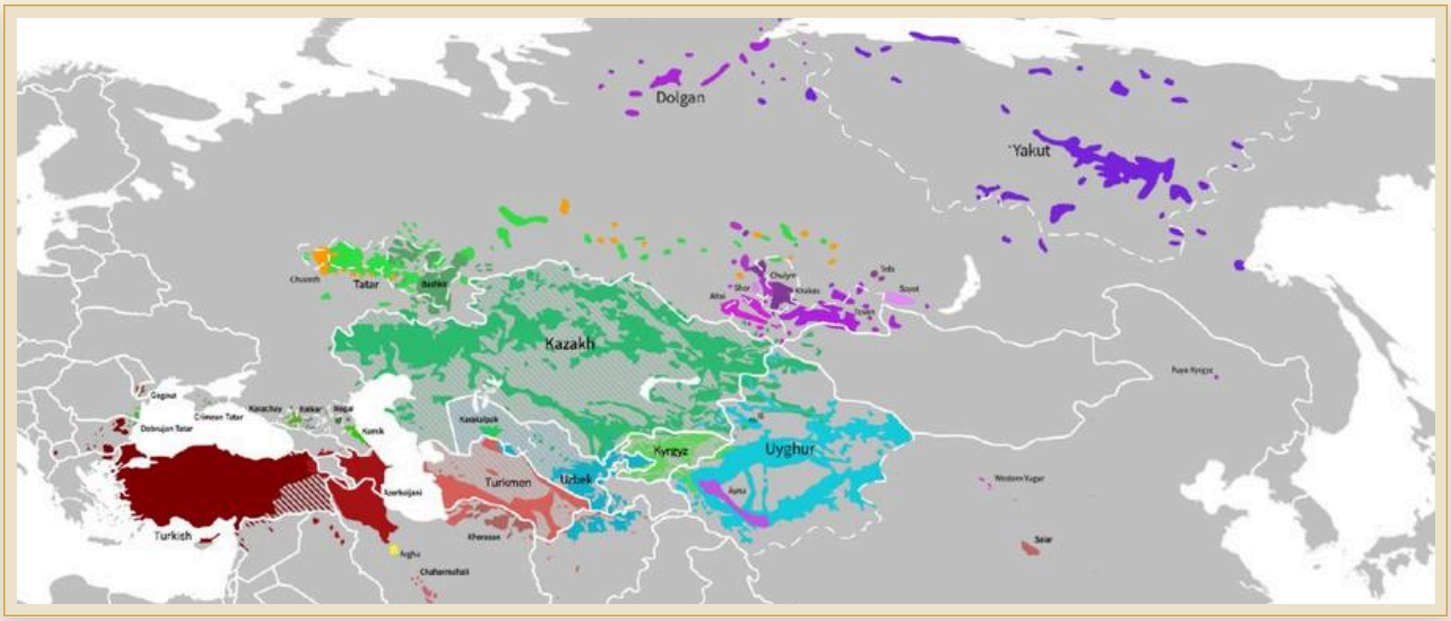
Görsel: TRAJAN 117 · CC BY-SA 3.0

1526 – 1858 · YENİ ÇAĞ

Babür İmparatorluğu

Babürlüler veya Babür İmparatorluğu, günümüzdeki Hindistan ve çevresi üzerinde kurulmuş ve hüküm sürmüş Türk kökenli devlet. Çağatay Türkü bir şef ve Timurlu Hanedanı'ndan olan Babür Şah tarafından 1526 yılında kurulan ve 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başında imparatorluğun gücünün zirvesinde olduğu dönemde, Hindistan'ın büyük bölümüne hâkim olan imparatorluğun nüfusunun o tarihlerde 3,2 milyon kilometre karelik bir bölge üzerinde 110 milyon ila 150 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Metin: Türkçe Vikipedi ve Vikiveri kayıtları (CC BY-SA 4.0), TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası aracılığıyla; kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Türk dillerinin yayılış haritası
Görsel: GalaxMaps · CC BY-SA 4.0

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI · HALKLAR

Türk halkları

Türk halkları veya Türkî halklar (Türük; Şatuo: Eski Tibetçe: drugu), Avrasya'da geniş bir coğrafyada dağınık olarak yaşayan ve çeşitli Türk dillerini konuşan etnik Türk gruplarıdır.

Türk halkları veya Türkî halklar (Türük; Şatuo: Eski Tibetçe: drugu), Avrasya'da geniş bir coğrafyada dağınık olarak yaşayan ve çeşitli Türk dillerini konuşan etnik Türk gruplarıdır.

COĞRAFÎ DAĞILIM

Türk halklarının 1995 yılındaki verilere göre toplam nüfusu 200 milyona ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan bağımsızlıklarını kazandılar ve Türk dillerini egemen ve resmî dil olarak kabul eden devletlerin sayısı, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile birlikte yediye çıkmıştır. Bunların dışında Rusya, İran (Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Hamedan ve Fars eyaletleri ile Türkmensahra bölgesi), Çin (Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan), Kansu), Tacikistan ve Afganistan (Mezar-ı Şerif çevresi), Gürcistan (Ahıska, Ahılkelek, Borçalı (Kvemo Kartli) bölgeleri)'da Türk dilleri konuşan azınlıklar yaşamaktadırlar. Osmanlı Devleti'nin yayılma alanında bulunan Yunanistan (Trakya Bölgesi), Bulgaristan (Rodop ve Deliorman bölgeleri), Romanya (Dobruca'nın batısında), Kosova, Kuzey Makedonya, Suriye, Mısır ve Irak'ta da (Musul, Kerkük, Erbil bölgeleri) Türkler ve Türkçe konuşan topluluklar bulunur. Ayrıca modern dönemdeki işçi göçleri sonucunda, Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika, Avusturya, İsviçre, İsveç, Danimarka, Norveç, Büyük Britanya, ABD, Kanada, Avustralya, Libya, Suudi Arabistan ve Yeni Zelanda gibi birçok ülkede Türk toplulukları oluşmuştur. Avrupa Birliği'nde en çok Türk nüfusu bulunduran ülke Almanya'dır. Aşağıda Türk dillerini anadili olarak konuşan toplulukların başlıca yerleşim alanları ve yaklaşık nüfusları gösterilmiştir.

ETİMOLOJİ

Türk sözcüğü Çin kaynaklarında MÖ 3. yüzyılda geçmektedir. Çin yıllıklarında Ting-ling (dīng líng), T'ieh-lê (tiě lè), T'u-cüeh, (chì lè) şeklinde değişik biçimlerle ifade edilmiştir. Türk adının bilim çevrelerince kabul edilen Avrupa'da ilk kullanımı ise MS 1. yüzyılda Pomponius Mela ve Plinius adlı Romalı tarihçilerce kaydedilmiştir. Azak bölgesinde yaşayan insanlar Turcae/Tyrcae adı ile kayda geçmiştir. Türk adı 6. yüzyılda da resmî olarak Göktürk Kağanlığı'nda kullanılmıştır. Orhun Abideleri'ndeki edebi dil ve Türk adının yoğun kullanımı da Türk sözcüğünün sözlü ve yazılı olarak daha önceden kullanıldığını gösterir. Türk sözcüğü Orhun Yazıtlarında olarak geçer. 10. yüzyıla ait Uygur Türkçesi metinlerde Türk, "güç, kuvvet" anlamında kullanılmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk halkları" (sürüm 38215359), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Irk Bitig'den bir sayfa (Eski Türkçe)
Görsel: The International Dunhuang Project · Kamu malı

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI · DİLLER

Türk dilleri

Türk dilleri veya Türkî diller, Doğu Avrupa ve Güney Avrupa'dan Orta Asya, Doğu Asya, Kuzey Asya (Sibirya) ve Batı Asya'ya kadar Türk halkları tarafından konuşulan, belgelenmiş 35'ten fazla dilden oluşan bir...

Türk dilleri veya Türkî diller, Doğu Avrupa ve Güney Avrupa'dan Orta Asya, Doğu Asya, Kuzey Asya (Sibirya) ve Batı Asya'ya kadar Türk halkları tarafından konuşulan, belgelenmiş 35'ten fazla dilden oluşan bir dil ailesidir. Türk dilleri, Doğu Asya'da Moğolistan'dan Kuzeybatı Çin'e kadar uzanan ve Ön-Türkçe'nin konuşulduğu düşünülen bir bölgede ortaya çıkmış ve ilk bin yıl boyunca Orta Asya'ya ve daha batıya yayılmıştır. Bu diller, bir lehçe sürekliliği olarak tanımlanmaktadır. Türk dilleri dünya çapında yaklaşık 200 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. En yaygın Türk dili, ağırlıklı olarak Anadolu ve Balkanlar'da konuşulan Türkiye Türkçesidir. Anadili Türkçe olanlar, tüm Türk dili konuşurlarının yaklaşık %38'ini oluştururken, Özbekçe en çok konuşulan ikinci Türk dili olarak öne çıkmaktadır. Ünlü uyumu, eklemeli yapı, özne-nesne-yüklem cümle düzeni ve dilde dilbilgisel cinsiyetin bulunmaması gibi özellikler, hemen hemen tüm Türk dilleri için ortak sayılabilecek temel özelliklerdir. Oğuz grubu içinde yer alan Türkçe, Azerbaycanca, Türkmence, Kaşkay Türkçesi, Çaharmahal Türkçesi, Gagavuzca ve Balkan Gagavuzcası ile Oğuz etkisi taşıyan Kırım Tatarcası, orta düzeyde birbirlerini büyük ölçüde anlayabilirler. Diğer Türk dilleri de kendi alt grupları içinde değişen seviyelerde karşılıklı anlaşılabilirlik gösterir. Sınıflandırma yöntemleri farklılık gösterse de Türk dilleri genellikle iki ana kola ayrılır:

Oğur grubu – günümüzde yalnızca Çuvaşça bu koldan hayatta kalmıştır. Ortak Türkçe grubu – diğer tüm Türk dillerini içerir. Türk dillerini diğer dil ailelerinden farklı kılan önemli bir özelliği, konuşucularının uzun süre göçebe olarak yaşamışlığı ve buna bağlı olarak bu dillerin sürekli birbirlerinden etkilenmiş olmalarıdır. Türk dilleri çok sayıda aynı anlamda kullanılan ortak sözcüklere sahip olmalarının yanı sıra tümce yapıları da hep aynı kalır. Çağdaş Türk yazı dilleri veya Türk dilinin kolları gibi adlandırıldıklarına da rastlanır. (Bakınız: "Dil" ve "Lehçe" tartışması) Türk dilleri, Moğol dilleri, Tunguz dilleri, Kore dilleri ve Japon dilleriyle birçok benzerlik gösterir. Bu benzerlikler, bazı dilbilimcilerin (örneğin Türkolog Talât Tekin) Altay dil ailesi diye bir üst aile önermesine yol açmıştır; ancak bu görüş tarihsel dilbilimcilerin büyük çoğunluğu tarafından reddedilmektedir. Ural dilleriyle olan benzerlikler de, uzun bir süre boyunca bu iki dil ailesinin Ural-Altay hipotezi altında tek bir aile gibi değerlendirilmesine neden olmuştur. Fakat günümüzde bu iki makro ailenin varlığını kanıtlayacak yeterli kanıt bulunmamaktadır. Diller arasındaki ortak özellikler ise bugün, tarihöncesi dönemde gerçekleşen geniş çaplı dil teması ile açıklanmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk dilleri" (sürüm 38220733), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.

Türkiye

Türkiye, resmî adıyla Türkiye Cumhuriyeti, topraklarının büyük bölümü Batı Asya'da Anadolu'da, diğer bir bölümü ise Güneydoğu Avrupa'nın uzantısı Doğu Trakya'da olan kıtalararası bir ülkedir.



Anıtkabir, Ankara

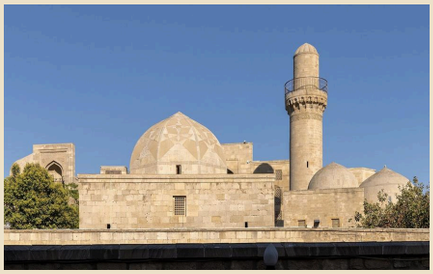
Görsel: Diego Delso · CC BY-SA 4.0

STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Ankara
NÜFUS	85.372.377 (2023)

Türkiye, resmî adıyla Türkiye Cumhuriyeti, topraklarının büyük bölümü Batı Asya'da Anadolu'da, diğer bir bölümü ise Güneydoğu Avrupa'nın uzantısı Doğu Trakya'da olan kıtalararası bir ülkedir. Batıda Bulgaristan ve Yunanistan, doğuda Gürcistan, Ermenistan, İran ve Azerbaycan, güneyde ise Irak ve Suriye ile sınır komşusudur. Güneyini Kıbrıs ve Akdeniz, batısını Ege Denizi, kuzeyini ise Karadeniz çevreler. Marmara Denizi ise İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı ile birlikte Anadolu'yu Trakya'dan, yani Asya'yı Avrupa'dan ayırır. Ankara, Türkiye'nin başkenti ve ikinci en kalabalık şehri; İstanbul ise Türkiye'nin en kalabalık şehri, ekonomi ve kültür merkezi, aynı zamanda Avrupa'nın en kalabalık şehridir. Resmî olarak laik bir devlet olan Türkiye'de nüfusun çoğunluğu Müslümandır.

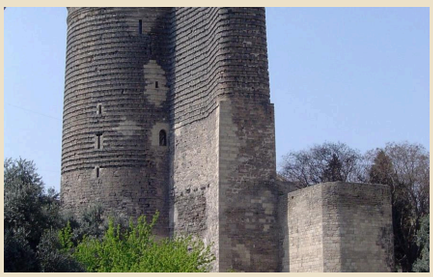
Türkiye topraklarındaki ilk yerleşimler Yontma Taş Devri'nde başlar. Doğu Trakya'da hüküm süren Trakların yanı sıra Hititler, Frigler, Lidyalılar ve İyonlar gibi çeşitli uygarlıkların ardından, Makedonya Kralı Büyük İskender'in fetihleriyle bölgede Helenistik Dönem başladı. Daha sonra, sırasıyla Roma İmparatorluğu ve Anadolu'nun Hristiyanlaştığı Bizans dönemleri yaşandı. Selçuklu Türklerinin 1071 yılında Bizans'a karşı kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi ile Anadolu'daki Bizans üstünlüğü büyük ölçüde kırılarak Anadolu, kısa süre içerisinde Selçuklulara bağlı Türk beyleri tarafından ele geçirildi ve Anadolu toprakları üzerinde İslamlaşma ve Türkleşme faaliyetleri başladı. Kısa sürede Anadolu'daki diğer Türk beyliklerinin üzerinde hâkimiyet kuran Konya merkezli Anadolu Selçuklu Sultanlığı, 1243 yılındaki Moğollara karşı kaybedilen Kösedağ Muharebesi'ne kadar Anadolu'yu yönetti. Anadolu'daki Moğol istilalarından sonra zayıf duruma düşen Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'da yerini yeni Türk beyliklerine bıraktı. 13. yüzyılın sonlarından itibaren Batı Anadolu'daki Türk beyliklerinden biri olarak ön plana çıkan ve bağımsızlık kazanan Osmanlılar, 14. yüzyılda Balkan topraklarında gerçekleştirdiği fetihlerle büyük bir güç hâline geldi ve Anadolu'daki diğer Türk beylikleri üzerinde de hâkimiyet kurdu. Osmanlı Devleti, 1453 yılında II. Mehmed'in İstanbul'u fethederek Bizans İmparatorluğu'na son vermesiyle imparatorluk hâline geldi. İmparatorluk, zirvesini 16. yüzyılda, özellikle I. Süleyman döneminde yaşadı. 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması sonrasında gelen bozgun ve 15 sene süren Kutsal İttifak Savaşları sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya karşı üstünlüğü sona erdi. 19. yüzyıla gelindiğinde imparatorluk, Tanzimat adı verilen ciddi bir modernleşme sürecine girdi. 1876 yılında Türk tarihinin ilk yazılı anayasasının ilan edilip meclisin açılmasıyla başlayan I. Meşrutiyet devri, 1878 yılına kadar sürse de, 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilerek anayasa tekrar yürürlüğe girdi. Ancak yapılan reformlar, imparatorluğun dağılmasını engelleyemedi. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri'nin yanında giren imparatorluk, savaş sonucunda yenik düşerek 30 Ekim 1918 tarihinde tüm orduların teslim olması şartını kabul etti ve akabinde İtilaf Devletleri'nce işgal edildi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türkiye" (sürüm 38108422), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Şirvanşahlar Sarayı, Bakü

Görsel: Petar Milošević · CC BY-SA 4.0



Kız Kulesi, Bakü

Görsel: Derek Jones, uploaded by Jacobolus 09:16, 17 Jan 2005 (UTC) · CC BY-SA 2.0

STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Bakü
NÜFUS	10.180.770 (2023)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Azerbaycan

Azerbaycan, resmî adıyla Azerbaycan Cumhuriyeti (Azerice: Azərbaycan Respublikası [ˈɑzæɾbɑjdʒɑn ɾespublikasɯ]), Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın kesişim noktası olan Kafkasya'da yer alan bir ülkedir. Güney Kafkasya'nın en büyük yüz ölçümüne sahip ülkesi olan Azerbaycan'ın doğusunda Hazar Denizi, kuzeyinde Rusya, kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan ve güneyinde İran ile komşudur. Kendisine bağlı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin ise kuzey ve doğusu Ermenistan ile, güneyi ve batısı İran ile çevrilmiştir, Türkiye ile 17 km'lik sınırı bulunmaktadır. Azerbaycan, zengin kültürel mirasa sahiptir. Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler arasında opera, tiyatro gibi sahne sanatlarını barındıran ilk ülke olma özelliğini taşır. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 1918 yılında kurulmuştur, ancak iki yıl sonra 26 Nisan 1920'de Kızıl Ordu sınırı geçerek Azerbaycan'a girmiş, 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve ardından Sovyetler Birliği topraklarına katılmıştır. Ülkenin tekrar bağımsızlığını kazanması 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gerçekleşmiştir. 1991 yılının Eylül ayında, çatışmalı bölge Dağlık Karabağ'daki Ermeni çoğunluk, Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nden ayrılmak istemiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde başlayan Birinci Dağlık Karabağ Savaşı 1994 yılında sona ermiştir. Dağlık Karabağ ve onu çevreleyen 7 bölge o zamana kadar uluslararası alanda Azerbaycan'a bağlı kabul edilirken savaş sonrasında bölge, AGİT öncülüğünde yapılan görüşmeler sonucunda fiilen bağımsız kabul edildi. Dağlık Karabağ Cumhuriyeti, dağılışına kadar fiilen savaşın sona ermesinden sonra bağımsız kalmış, fakat diplomatik anlamda hiçbir devlet tarafından tanınmamış ve Azerbaycan'a bağlı bir de jure bölge olarak kabul edilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Azerbaycan" (sürüm 37994956), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Altın kartalıyla atlı bir Kazak (1911–1914 dolayı)

Görsel: Sergei Ivanovich Borisov · Kamu malı



Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, Türkistan şehri (Kazakistan)

Görsel: Petar Milošević · CC BY-SA 3.0

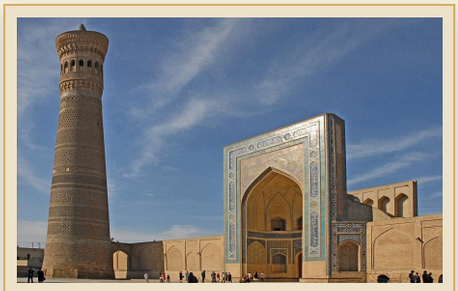
STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Astana
NÜFUS	20.139.914 (2024)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Kazakistan

Kazakistan, resmi adıyla Kazakistan Cumhuriyeti, topraklarının büyük bölümü Orta Asya'da, küçük bir bölümü ise Doğu Avrupa'da bulunan denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Kuzey ve batıda Rusya, doğuda Çin, güneydoğuda Kırgızistan, güneyde Özbekistan, güneybatıda Türkmenistan ile sınır komşusudur ve Hazar Denizi kıyısına sahiptir. Başkenti Astana, en büyük şehri ve önde gelen kültür-ticaret merkezi ise Almatı'dır. Kazakistan, dünyanın dokuzuncu en geniş ülkesidir ve denize kıyısı olmayan en geniş ülkedir. Tepeli platolar ve ovalar geniş topraklarının yaklaşık yarısını oluştururken, alçak araziler başka bir üçte birini oluşturmaktadır. Ülkenin güney ve doğu sınırları dağlık bölgelerden oluşmaktadır. Kazakistan'ın nüfusu 20 milyondur ve dünyada en düşük nüfus yoğunluklarından birine sahip olup, 6 /kilometrekare (16.000.000 kişi/mil2) den daha azdır. Kazaklar ülkenin çoğunluğu oluştururken, etnik Ruslar önemli bir azınlık oluşturmaktadır. Laik bir ülke olan Kazakistan Müslüman çoğunluklu bir ülkedir ve azınlık Hristiyan topluluğuna sahiptir. Kazakistan, Paleolitik çağdan beri iskân edilmiştir. Antik çağda, Sakalar, Massagetler ve İskitler gibi çeşitli göçebe halk bölgeyi hakimiyeti altına almış, Ahamenişler ise ülkenin güneyine doğru genişlemiştir. Türk göçebe halkları 6. yüzyıldan itibaren bölgeye girmiştir. 13. yüzyılda, bölge Cengiz Han döneminde Moğol İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. İmparatorluğun ardılı Altın Orda'nın 15. yüzyılda dağılmasının ardından, Kazak Hanlığı kabaca, modern Kazakistan'a karşılık gelen bir alan üzerinde kurulmuştur. 18. yüzyıla kadar, Kazak Hanlığı üç jüz (kabile bölümleri) halinde parçalanmış olup, bunlar Rus İmparatorluğu tarafından kademeli olarak fethedilmiştir. 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde, tüm Kazakistan Rus yönetimi altına girmiş konumdaydı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kazakistan" (sürüm 38309793), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kalon Minaresi ve Camii, Buhara

Görsel: Jean-Pierre Dalbéra from Paris, France · CC BY 2.0



Buhara

Görsel: http://veton.picq.fr · CC BY-SA 3.0

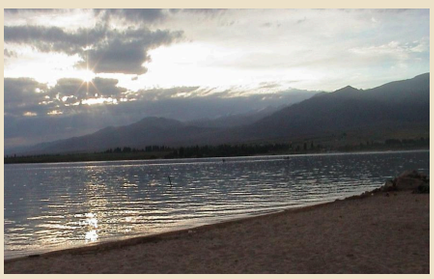
STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Taşkent
NÜFUS	34.915.100 (2021)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Özbekistan

Özbekistan, resmî adıyla Özbekistan Cumhuriyeti (Özbekçe: Özbekiston Respublikasi), Orta Asya'da bir ülkedir. Yedi bağımsız Türk devletinden biridir. Kuzeyde Kazakistan, kuzeydoğuda Kırgızistan, güneydoğuda Tacikistan, güneyde Afganistan ve güneybatıda Türkmenistan ile komşudur. Lihtenştayn ile birlikte sadece denize kıyısı olmayan ülkelere sınırı bulunan iki ülkeden biridir. Seküler ve üniter bir cumhuriyet olan Özbekistan 12 il ve bir özerk cumhuriyete (Karakalpakistan) ayrılmıştır. Başkenti Taşkent'tir. Ülke tarihî önemi ve stratejik konumu nedeniyle zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Halkın %85'i Özbekçe konuşur. Rusça, yönetimde ve ülkenin farklı etnik grupları arasında ortak dil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Tacik ve Kazak azınlıklar bulunur. Ülkede İslam en yaygın dindir, bunu %5 ile Rus Ortodoksluğu takip eder. Müslümanların çoğu Hanefilik mezhebindendir. Özbekistan, Türk Devletleri Teşkilatı, BDT, BM, AGİT, ŞİÖ üyesidir. Günümüz Özbekistan toprakları antik dönemde İran dillerinin konuşulduğu Mâverâünnehir ve Turan bölgelerinin parçasıydı. Kaydedilmiş ilk yerleşimciler olan Doğu İran kökenli İskitler; M.Ö. 8-6. yüzyıllarda Harezm, Baktriya ve Soğdya bölgelerinde, M.Ö. 3-M.S. 6. yüzyıllarda ise Fergana ve Margiyana bölgelerinde egemenlik kurdular. Bölge 7. yüzyıldaki, Müslümanların İran'ı fethine kadar Ahameniş İmparatorluğu, Grek-Baktriya Krallığı, Part İmparatorluğu ve Sasani İmparatorluğu'nun parçası oldu. Fethin ardından İslam bölgede yayıldı. Aynı dönemde Semerkant, Hive ve Buhara gibi şehirler İpek Yolu sayesinde zenginleşti. İslam'ın Altın Çağı'nda Buhârî, Tirmizî, Birûni ve İbn-i Sina gibi dönemin önde gelen bilim ve ilim adamları bu şehirlerde yetişti. 13. yüzyılda, bölgeye hâkim olan Harezmşahlar Orta Asya'nın tümü ile birlikte Moğol istilalarına yenik düştü.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Özbekistan" (sürüm 38142992), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Issık Göl, gün batımı

Görsel: Wikimedia Commons katkıcısı · CC BY-SA 3.0



Karakol'da Kırgız müzisyenler

Görsel: No machine-readable author provided. SiGarb assumed (based... · Kamu malı

STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Bişkek
NÜFUS	7.281.800 (2025)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Kırgızistan

Kırgızistan (Kırgızca: Кыргызстан, romanize: Qırğızstan, Kırgızca telaffuz: [qɯrʁɯs 'stɑn] (dinle)), resmî adıyla Kırgız Cumhuriyeti (Kırgızca: Кыргыз Республикасы, romanize: Qırğız Respublikası; Rusça: Кыргызская Республика, romanize: Kyrgyzskaja Respublika), Orta Asya'daki bir ülkedir. Kırgızistan, (Azerbaycan, Kazakistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan ile birlikte) günümüzdeki yedi bağımsız Türk devletlerinden biri olup Türk Devletleri Teşkilatı ve TÜRKSOY'un üyesidir. Denize kıyısı olmayan ülkenin komşuları kuzeyde Kazakistan; batıda Özbekistan, güneybatıda Tacikistan ve güneydoğuda Çin'dir. Kırgızistan'ın tarihi, çeşitli kültürleri ve imparatorlukları kapsar. Kırgızistan, oldukça dağlık arazisiyle coğrafi olarak izole olmasına rağmen, diğer ticari yolların yanı sıra İpek Yolu'nun bir parçası olarak birçok büyük medeniyetin kavşağında yer almıştır. Bir dizi kabile ve klanın yaşadığı Kırgızistan, periyodik olarak daha büyük bir hakimiyet altına girdi. Atalarının izini süren göçebe Türkler ilk olarak Kırgız Kağanlığı'nı 13. yüzyılda kurulmuş daha sonra Kırgızistan Moğol İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Moğollardan bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra Çungar Hanlığı tarafından işgal edilmiştir. Çungarların düşüşünden sonra Kırgızlar ve Kıpçaklar Hokand Hanlığı'nın ayrılmaz bir parçası olmuştur. 1876'da Kırgızistan, Rusya İmparatorluğu'nun bir parçası oldu ve 1936'da Sovyetler Birliği'nin kurucu cumhuriyeti olmak için Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Mihail Gorbaçov'un SSCB'deki demokratik reformlarının ardından 1990 yılında bağımsızlık yanlısı aday Askar Akayev cumhurbaşkanı seçildi. 31 Ağustos 1991'de Kırgızistan, Moskova'dan bağımsızlığını ilan etti ve demokratik bir hükûmet kuruldu.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kırgızistan" (sürüm 38254277), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kunya-Urgenç
Görsel: Roland Lin · CC BY-SA 3.0 igo



Mary şehri ve Hacı Gurbanguly Camii
Görsel: Hans Birger Nilsen · CC BY 2.0

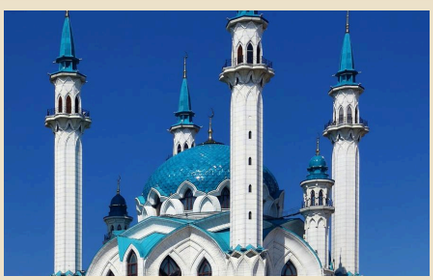
STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Aşkabat
NÜFUS	6.117.933 (2021)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Türkmenistan

Türkmenistan, Orta Asya'da bulunan bağımsız bir Türk devletidir. Kuzeybatısında Kazakistan, kuzeyinde ve doğusunda Özbekistan, güneydoğusunda Afganistan, güneybatısında İran bulunan; batısında Hazar Denizi olan Ülkenin başkenti, aynı zamanda en gelişmiş şehri olan Aşkabat'tır. Ülkenin 7 milyon nüfusu ile Orta Asya cumhuriyetleri arasında nüfusu en düşük olan devlet Türkmenistan'dır. Ülkenin çoğunluğu ise Karakum Çölü'yle kaplıdır. Türkmenistan yüzyıllardır medeniyetlerin kesişim noktası olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Türkmenistan sınırları içinde yer alan Merv şehri Orta Asya'daki en eski vaha şehirlerinden biridir. Orta Çağ'da Merv, İslam dünyası için de en önemli şehirlerden biri olmakla beraber, İpek Yolu üzerindeki en önemli noktalardandır. 1885 yılında Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilen Türkmenistan, daha sonra Orta Asya'daki Bolşevik karşıtı harekette önemli rol oynamıştır. 1925'te Türkmenistan, Sovyetler Birliği'ne dahil devletlerden biri olarak, Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Türkmen SSC) olmuştur. 1991'de ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Yönetim şekli tek baskın parti sistemine dayanan bir cumhuriyet olup, ülkede 2006 yılında 1991'den beri başta olan, Türkmenbaşı olarak bilinen Saparmurat Niyazov'un ölmesinin ardından 2007'de başa geçmiş Kurbankulu Berdimuhammedov cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. Türkmenistan, azınlıklara karşı olan muamelesi, basın özgürlüğü, din özgürlüğü gibi başlıca konularla alakalı insan hakları sicili nedeniyle geniş çapta eleştirilmektedir. Ölüm cezası, 2008 Anayasası'ndan resmi olarak kaldırılmıştır. 2007 tahminlerine göre ülkenin etnik yapısı, %85 Türkmen, %5 Özbek, %4 Rus ve %6 diğer milletlerden oluşmaktadır. Ülkede, Türkmence, Özbekçe ve Rusça yaygın olarak konuşulmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türkmenistan" (sürüm 38262429), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kolşerif Camii, Kazan
Görsel: Reda Kerbush · CC BY-SA 4.0



Şihabetdin Mercani
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

STATÜ	Özerk bölge
MERKEZ	Kazan
NÜFUS	4.003.016 (2024)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

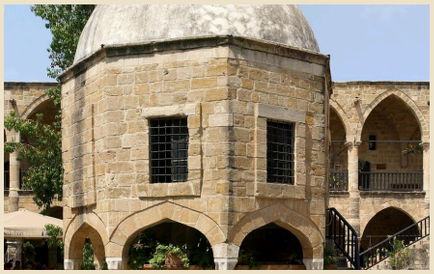
Tataristan

Tataristan Cumhuriyeti (Tatarca: Tatarstan Cömhüriyәte, Rusça: Республика Татарстан), Rusya'ya bağlı ve Volga Federal Bölgesi'nin coğrafi sınırları içinde bulunan federal yapıdır. Rusya Federasyonu 2010 yılı nüfus sayımına göre 3.786.488 nüfusu ve 67.836 km2 alanı olan petrol ve maden zengini devlettir. 6. yüzyılda Hazar Türkleri tarafından kurulmuş Hazar İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla batıya ve kuzeye göç eden Kıpçak boyuna dahil bir Türk kavmi olan Bulgarlar Kağan Asparuk komutasında batıya giderek bugünkü Bulgaristan'ın temelini atarak Tuna Nehri havzasında Birinci Bulgar İmparatorluğu'nu, kuzeye giden Bulgarlar ise Volga Bulgarya devletini kurmuşlardır. Bu iki devleti kuran Türklerin ataları bugünkü Tatarlar ve Çuvaşlar sayılmaktadır. Tataristan bölgesi 1922 yılına kadar Bulgaristan olarak anılmaktaydı.

TATARİSTAN ADI

Tataristan devletinin adına kaynaklık eden "Tatar" adını, tarihte asıl meşhur eden Altın Orda Devleti olmasına rağmen, bu ad, komşuları (bilhassa Ruslar) tarafından ve eski, batılı yazarlar tarafından, bazen Asya'daki bütün Türkleri adlandırmak üzere kullanılmıştır. İşte bu devletin yıkılması ile ortaya çıkan hanlıklar da (Kazan, Kırım, Kasım, Astrahan, Nogay, Sibir hanlıkları) Avrupalılar ve Ruslar tarafından, genellikle Tatar hanlıkları olarak bilinse de, bu bölgedeki Türkler, bu adı, ancak 19. asır sonunda kullanmaya başlamışlardır. Hakas Türkleri de Tatar anlamında kendilerine "Tadar" demektedirler. Tuva Türkleri arasında soyadı olarak da kullanılan sülale adı Tatar manasında Tadar kullanılmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Tataristan" (sürüm 38069135), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Büyük Han, Lefkoşa

Görsel: Ira Goldstein · CC BY-SA 3.0



Girne limanı

Görsel: Zeki Murad · CC BY-SA 3.0

STATÜ	Bağımsız devlet
MERKEZ	Lefkoşa
NÜFUS	489.308 (2024)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

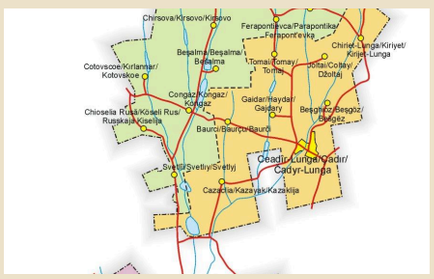
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs, resmî adıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Kıbrıs adasının kuzeydoğu kısmını kapsayan de facto bir devlettir. Yalnızca Türkiye tarafından tanınır ve toprakları diğer tüm devletler tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kabul edilir. Kuzey Kıbrıs, kuzeydoğuda Karpaz Yarımadası'nın ucundan başlayarak, batıda Güzelyurt Körfezi, Koruçam Burnu ve en batıdaki en uç noktası olan Erenköy eksklavına kadar uzanır. En güneydeki noktası Akıncılar köyüdür. Birleşmiş Milletler kontrolündeki bir tampon bölge, Kuzey Kıbrıs ile adanın geri kalanı arasında uzanır ve adanın en büyük şehri ve her iki tarafın başkenti olan Lefkoşa'yı böler. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne uluslararası toplum tarafından ekonomi, ulaşım, spor gibi alanlarda ambargolar uygulanmaktadır. Ambargolardan dolayı ekonomik olarak Türkiye'ye bağımlı hâle gelmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkiye tarafından ekonomik, siyasi ve askerî olarak desteklenmektedir. Ülke 2000'li yılların başlarından itibaren ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamıştır fakat 2001 yılından itibaren ekonomide hızlı bir büyüme yaşanmıştır.

TARİHÇE

=== Venedikliler dönemi === Kıbrıs'ta Venedik Cumhuriyeti hâkimiyeti, 26 Şubat 1489'da başladı. O dönemde adanın hâkimi olan Lüzinyan kralı, Katerina Kornaro adlı bir Venedik soylusuyla evlendi. Kral ölünce ada Venediklilere kaldı. Adayı yöneten Venedikli, Mağusa'da ikamet etmekteydi. Venedikliler döneminde askeriyeye önem verilmiş, Mağusa'nınki başta olmak üzere kaleler sağlamlaştırılmıştı. Lefkoşa Surları ise 8 milden 3 mile indirilerek yeniden yapılmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" (sürüm 37812130), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Gagavuzya haritası

Görsel: Aotearoa · CC BY-SA 3.0



Komrat Devlet Üniversitesi

Görsel: Aslı Gagauz · CC BY-SA 3.0

STATÜ	Özerk bölge
MERKEZ	Komrat
NÜFUS	103.668 (2024)

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Gagavuzya

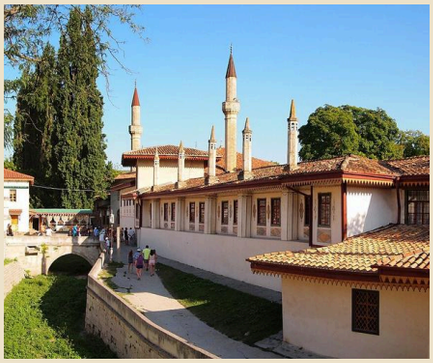
Gagavuzya (Gagavuzca: Gagauziya veya Gagauz Yeri; Rumence: Găgăuzia; Rusça: Гагаузия) veya Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi (Moldovca/Rumence: Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia), Moldova'ya bağlı bir özerk devlet. Ülkeye ismini veren Gagavuzlar, Oğuz Türkü kökenlidir ve Gagavuz kelimesinin Gök-oğuzdan türediği düşünülmektedir.

SOSYAL DURUM

Gagavuz Bölgesinde İlkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim veren 55 okul bulunmaktadır. Bu okullardan bir kısmı yalnız ilkokul, ortaokul, lise eğitimi verirken bir kısmı bu eğitimlerin tamamını vermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli ayni ve nakdi yardımlarda bulunmuş olduğu Komrat Üniversitesi bulunmaktadır. Komrat'ta TİKA'nın kurduğu yöredeki en önemli kültür merkezi niteliğinde olan, Atatürk Kütüphanesi'nde bilimsel çalışma yapmak isteyenler için ilgili her türlü kaynak bulunmaktadır. Çadır-Lunga şehrinde bulunan Gagavuz anadilinde oyunların sahnelendiği Mihail Çakır Gagavuz Millî Tiyatrosu bulunmaktadır. Gagavuz Bölgesi'nin idari merkezi olan Komrat şehrinde, Çadır-Lunga, Vulkaneşti şehirlerinde ve Komrat'a bağlı olan Beşalma köyünde, Gagavuz tarihi ile ilgili önemli bir kaynak niteliğinde olan Antropolojik bir kaynak niteliğinde olan müzeler bulunmaktadır. Gagavuz bölgesinde okul kütüphanelerinden bağımsız olarak 45 kütüphane bulunmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Gagavuzya" (sürüm 37688010), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Bahçesaray Han Sarayı
Görsel: Tiia Monto · CC BY-SA 3.0

STATÜ	Topluluk
MERKEZ	Akmescit

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Kırım

Kırım (Ukraynaca: Крим, Krym; Rusça: Крым, Krym, Kırım Tatarcası: Къырым, Qırım), Doğu Avrupa'da, Karadeniz'in kuzey kıyısında yer alan ve Karadeniz ile Azak Denizi tarafından çevrelenen Ukrayna'da bulunan bir yarımada. Ukrayna'nın Herson Oblastı'nın güneyinde ve Rusya'nın Kuban bölgesinin batısında bulunmaktadır. Perekop Kıstağı ile Herson Oblastı'na bağlanmaktadır ve Kerç Boğazı ile Kuban'dan ayrılmaktadır. Kırım toprakları tarihi boyunca birçok kez müdahaleye uğramıştır. İlk zamanlar Kırım'da Kimmerler, Antik Yunanistan, İskitler, Gotlar, Hunlar, Bulgarlar, Hazarlar, Bizans Yunanları, Kıpçaklar, Osmanlı Türkleri, Altın Orda Tatarları ve Moğollar hakimiyet kurmuştur. 13. yüzyılda Venedikliler ve Cenevizliler tarafından kısmen kontrol altına alındı; bunu izleyen dönemde sırasıyla 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Rus İmparatorluğu, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve daha sonra 20. yüzyılın geri kalanında Sovyetler Birliği içinde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti. Günümüzde Rusya ile birlikte Abhazya, Güney Osetya, Kırgızistan, Kuzey Kore, Küba, Nikaragua, Sudan, Suriye, Zimbabve ve Afganistan tarafından Rusya'nın bir parçası kabul edilmekteyken, kalan ülkeler tarafından Ukrayna'nın parçası olarak kabul etmektedir. Kırım günümüzde Rusya'nın fiili işgali altındadır.

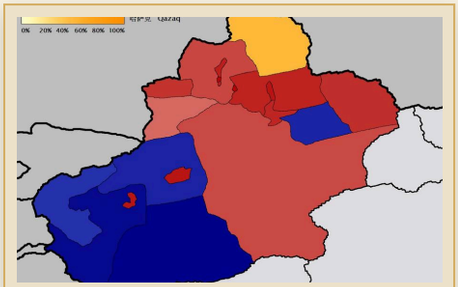
İSMİNİN KÖKENİ

Kırım, adını Altın Orda Devleti'nin Kırım eyaleti başkenti olarak orijinal haliyle Qırım (bugünkü Eski Kırım) şehrinden alır. Qırım, Kırım Tatarcası ile "tepem" anlamına gelir (qır-tepe,ım-benim).

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kırım" (sürüm 38280366), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Id Kah Camii, Kaşgar
Görsel: David Stanley from Nanaimo, Canada · CC BY 2.0



Sincan'da milliyetlerin dağılımı (2000)
Görsel: QuartierLatin1968 · CC BY-SA 4.0

STATÜ	Topluluk
MERKEZ	Urumçi

TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

Doğu Türkistan

Sincan veya Şincan Uygur Özerk Bölgesi (Çince (basitleştirilmiş): Çince (geleneksel): pinyin: Xīnjiāng Wéiwú'ěr Zìzhìqū; Uygur Arap yazısı: Uygur Latin yazısı: Shinjang Uyghur Aptonom Rayoni; Rusça: Синьцзян, Sin'tsyan), Türkiye Türkçesinde yazılmış resmi Çin devlet kaynaklarında Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi veya sadece Xinjiang olarak geçer, Çin'in kuzeybatısında bulunan bir özerk bölge. Güneyde Tibet Özerk Bölgesi, güney doğuda Çinghay ve Gansu eyaletleri, doğuda Moğolistan, kuzeyde Rusya, kuzeybatıda Kazakistan ve batıda Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan kontrolündeki Keşmir bölgesiyle komşudur. 1.664.897,17 km² yüzölçümü ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin en geniş idari bölgesidir. Başkenti Urumçi, resmî dilleri Uygurca ve Standart Çincedir. Mançuların kurduğu Çing Hanedanı Qianlong döneminde "Yeni Sınır" anlamına gelen "Shinkyang (Xinjiang)" (Mançu dilinde "Ice Jecen" ᡥᡳᠨᡤᡳᠶᠠᠩ) adı verilmiştir. Ancak bu isim kimi zaman eleştirilmekte, "Doğu Türkistan" ya da "Çin Türkistanı" gibi isimlerin kullanılması savunulmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti hükûmeti ise bu tür isimlerin kullanılmasını ayrılıkçılık veya Pan-Türkizm olarak nitelemektedir. Bu bölgede Uygurlar, Han Çinlileri, Kazaklar, Huiler, Tacikler ve birçok diğer farklı halk yaşamaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Sincan Uygur Özerk Bölgesi" (sürüm 37961201), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM II

Savaşlar ve *zaferler*

Dandanakan'dan Büyük Taarruz'a; Anadolu'nun kapılarını açan, Akdeniz'de bayrak dalgalandıran ve vatanı kurtaran dokuz büyük muharebe.

Malazgirt Meydan Muharebesi 23
26 Ağustos 1071 · Alp Arslan – Romen Diyojen

Dandanakan Muharebesi 24
1040 · Büyük Selçuklu İmparatorluğu – Gazneliler

Miryokefalon Muharebesi 24
Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan – Bizans

İstanbul'un Fethi 25
6 Nisan – 29 Mayıs 1453 · II. Mehmed

Mohaç Meydan Muharebesi 27
29 Ağustos 1526

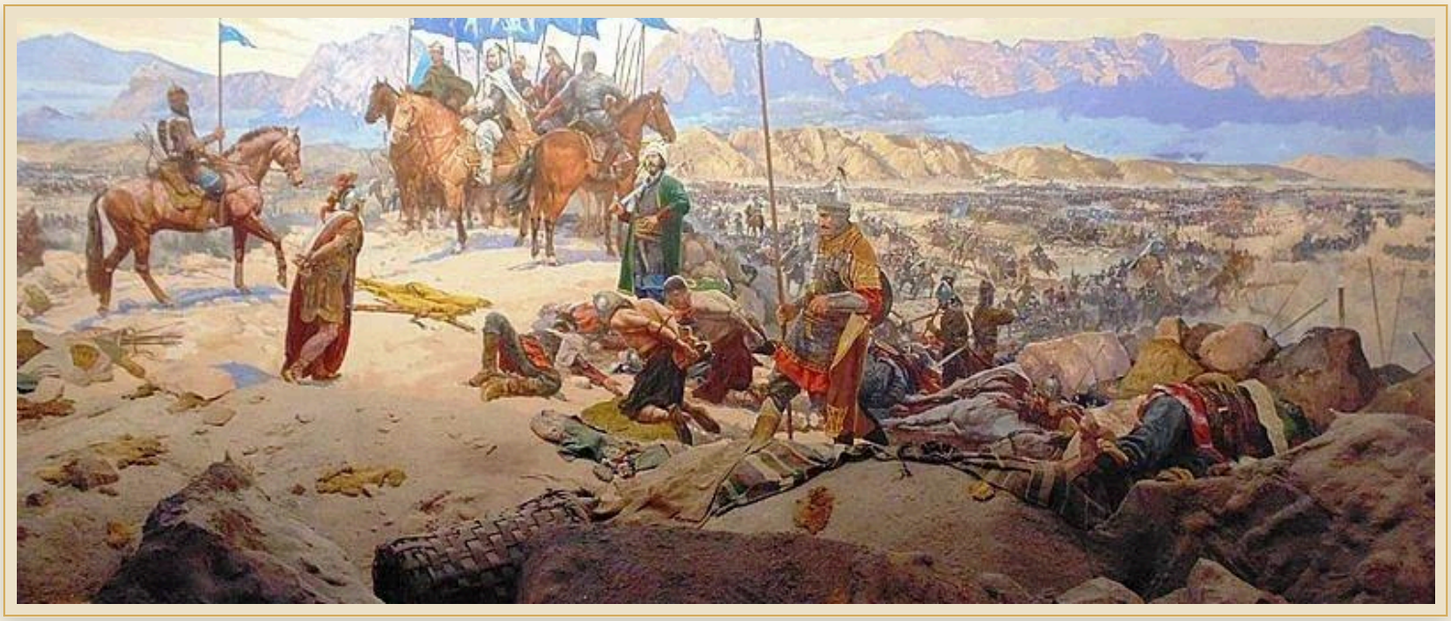
Preveze Deniz Muharebesi 27
28 Eylül 1538

Çanakkale Savaşı 28
1915–1916 · Gelibolu Yarımadası

Sakarya Meydan Muharebesi 30
23 Ağustos – 13 Eylül 1921 · Türk Kurtuluş Savaşı

Büyük Taarruz 30
26 Ağustos 1922'de başladı · Türk Kurtuluş Savaşı

Kapak görseli: Malazgirt Meydan Muharebesi'ni (1071) tasvir eden resim · O.Mustafin · Kamu malı



Malazgirt Meydan Muharebesi'ni (1071) tasvir eden resim
Görsel: O.Mustafin · Kamu malı

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1071

Malazgirt Meydan Muharebesi

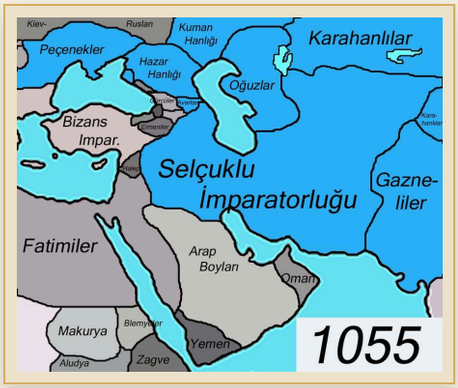
Malazgirt Meydan Muharebesi, 26 Ağustos 1071 tarihinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu hükümdarı Alp Arslan ile Bizans İmparatorluğu hükümdarı Romen Diyojen arasında Malazgirt Ovasında gerçekleşen muharebedir.

Malazgirt Meydan Muharebesi, 26 Ağustos 1071 tarihinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu hükümdarı Alp Arslan ile Bizans İmparatorluğu hükümdarı Romen Diyojen arasında Malazgirt Ovasında gerçekleşen muharebedir. Alp Arslan'ın kesin zaferi ile sonuçlanan bu muharebe, "Türklere Anadolu'nun kapılarını açan son muharebe" olarak bilinir ve savaşın ardından pek çok Türk Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Bizans ordusunun kesin yenilgiye uğraması ve İmparator Diyojen'in esir düşmesi Bizans'ın Anadolu ve Ermenistan üzerindeki otoritesinin sarsılmasında önemli bir rol oynamıştır. Malazgirt Muharebesi'nin kaybı, Bizanslılar için bir felaketti. Savaşın kaybı, iç çatışmalara ve İmparatorluğun sınır savunmasını ciddi şekilde zayıflatan bir ekonomik krize yol açtı. Sınırların korunamaması Türklerin Orta Anadolu'ya doğru gerçekleşen kitlesel hareketine yol açtı. 1080 yılına gelindiğinde Selçuklu Türkleri 78.000 kilometrekarelik bir alanı ele geçirmişti. I. Aleksios'un Bizans'ta istikrarı yeniden sağlaması ise otuz yıl kadar sürmüştü. Tarihçi Thomas Asbridge'in belirttiğine göre: "Malazgirt Bizans için acı verici bir başarısızlık" idi. Malazgirt, bir Bizans imparatorunun Müslüman bir komutana esir olduğu tek olay ve Valerianus'tan bu yana geçen sekiz yüz yıllık sürede bir Roma imparatorunun düşman kuvvetleri tarafından sağ ele geçirildiği ilk olaydır.

ARKA PLAN

Bizans İmparatorluğu, Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde hâlâ güçlü bir devlet olmasına rağmen, askerî açıdan yetersiz bir hükümdar olan IX. Konstantinos Monomakhos döneminde gerilemeye başladı. Ardından X. Konstantinos Dukas döneminde de bu gerileme devam etti. I. İsaakios Komnenos döneminde gerçekleştirilen ve yaklaşık iki yıl süren kısa süreli reform dönemi, Bizans ordusunun çöküşünü yalnızca bir süreliğine geciktirebildi. Yaklaşık 1053 yılında IX. Konstantinos, İberya Ordusu olarak adlandırılan ve yaklaşık 50.000 askerden oluşan orduyu dağıtarak Selçuklularla bir ateşkes yaptı. 1060'lı yıllarda Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alp Arslan, Türk dostlarına bugünkü Ermenistan toprakları civarı ile Anadolu'ya doğru göç etmelerine izin verdi ve Türkler buralarda şehirlere ve tarım alanlarına yerleştiler. 1064 yılında Alp Arslan komutasındaki büyük bir Selçuklu ordusu İberya themasına saldırdı 25 gün boyunca kuşattıktan sonra surları aşarak Ani'yi ele geçirdiler. 1068 yılında Romen Diyojen iktidara geldi. Bazı askerî reformlar gerçekleştirdikten sonra Selçuklulara ve Mirdasoğulları'na iki büyük sefer düzenledi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Malazgirt Meydan Muharebesi" (sürüm 38301910), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu gösteren harita ("Türk Tarihi 1055")

Görsel: Erdall at Turkish Wikipedia · CC BY-SA 3.0

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1040

Dandanakan Muharebesi

Dandanakan Muharebesi ya da Dandanakan Meydan Muharebesi (1040), Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile Gazneliler arasında gerçekleşen ve Selçuklular'ın galibiyeti ile sona eren bir savaştır. Muharebe neticesinde Gazneliler devleti yıkılış dönemine girmiş, Büyük Selçuklu İmparatorluğu resmen kurulmuştur.

SAVAŞIN ÖNCESİ

Çağrı ve Tuğrul Beyler, Oğuz boylarını yerleştirecek yurt arayışı içindeydiler. Devlet kurmak için geldikleri ve Nesâ Muharebesi'nden sonra yerleştikleri Horasan'da, o bölgelere hâkim olan Gazneliler'e karşı sürekli akınlarda bulunuyorlardı. Selçuklular ile Gazneliler arasındaki bu mücadeleler yirmi yıl sürmüştü. Çatışmaların çoğunu Selçuklular kazanmış ve Gaznelilere ait bazı şehirleri ele geçirmişlerdi. Öte yandan Selçuklu Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiş olması Gazneli Devleti'nin itibarını sarsıyordu. Gazne Hükümdarı Sultan Mesud, Selçuklu tehlikesine son verebilmek amacıyla zırhlı birliklerden oluşan ordusuyla 1038 yılında Selçukluların üzerine sefere çıktı.

GELİŞİMİ

Tuğrul ve Çağrı Bey'lerin gittikçe büyüyen Türkmen kuvvetleri Gazne şehirlerini yağmalamaya başlamıştı. Gazne hükümdarı Sultan Mesud Selçuklu tehlikesine son vermek için Nişabur üzerine yürüdü ve 16 Ocak 1040'ta şehre girdi. Lakin aşırı tahribata uğramış Nişabur'da yiyecek sıkıntısı çekilmesi üzerine çevre vilayetlerden erzak getirten Mesud, Selçuklu topraklarında ilerlemeye başladı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Dandanakan Muharebesi" (sürüm 38287524), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Anadolu haritası, 1911 (W. & A. K. Johnston)

Görsel: Alexander Keith Johnston · Kamu malı

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1176

Miryokefalon Muharebesi

Miryokefalon (Myriokephalon) Muharebesi (Yurttutan Savaşı) Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Bizans imparatoru I. Manuil arasında yapılan savaştır. Anadolu'da Türk hakimiyetinin kabul edildiği savaştır. Anadolu'nun tapusunun alındığı savaş olarak da bilinir. Savaşın yapıldığı yerin neresi olduğu konusunda günümüzde farklı il ve ilçe belediyeleri sempozyum, konferans, çalıştay düzenleyerek sahiplenmeye çalışmaktadır. Savaşın yapıldığı yer konusunda akademi camiasında çeşitli çalışmalar ortaya konmuş fakat tam olarak tespiti yapılamamıştır.

ARKA PLAN

Zengi Hanedanının Suriye ve Musul hükümdarı Atabeg Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümü üzerine (1174), büyük bir rakipten kurtulan II. Kılıç Arslan, ertesi yıl, Sivas ve Tokat bölgelerine hâkim olan Danişmendli Beyliği'ne son verdi. Manuil, Papa'ya bir mektup yazarak, zamanın yeni bir haçlı seferi için elverişli olduğunu ve "Anadolu'dan geçen yolun artık güven altına alınacağını" bildirdi. Bizans İmparatoru I. Manuil Kilikya kıyı bölgelerini tekrar eline geçirmiş ve Haçlılar tarafından kurulan Antakya Prensliği üzerinde Bizans hakimiyetinin kabul edilmesini sağlamıştı. Diğer taraftan Bizans sınırlarında özellikle Eskişehir yörelerinde yoğun bir şekilde çoğalan Türkmenlerin, Denizli, Kırkağaç, Bergama ve Edremit'e değin Bizans yörelerine akınlarda bulunmaktaydılar ve bu akınları önlemek istemekteydi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Miryokefalon Muharebesi" (sürüm 38308018), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Fausto Zonaro: İstanbul'un fethi sahnesi
Görsel: Fausto Zonaro · Kamu malı

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1453

İstanbul'un Fethi

İstanbul'un Fethi, Kostantiniyye'nin Fethi veya Konstantinopolis'in Düşüşü (Yunanca: Άλωση της Κωνσταντινούπολης), 6 Nisan - 29 Mayıs 1453 tarihleri arasında, 53 gün süren yoğun bir kuşatmanın sonucunda...

İstanbul'un Fethi, Kostantiniyye'nin Fethi veya Konstantinopolis'in Düşüşü (Yunanca: Άλωση της Κωνσταντινούπολης), 6 Nisan - 29 Mayıs 1453 tarihleri arasında, 53 gün süren yoğun bir kuşatmanın sonucunda Osmanlı padişahı II. Mehmed komutasındaki Osmanlı ordusunun Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olan Konstantinopolis'i ele geçirmesidir. Olayın sonucunda, bin yılı aşkın bir süredir varlığını sürdürmüş olan Doğu Roma İmparatorluğu yıkılmış ve Osmanlı Devleti bir imparatorluk hâline gelmiştir. Bu fetih, bazı modern tarihçiler tarafından Orta Çağ'ı sona erdirip Yeni Çağ'ı başlatan olaylardan biri kabul edilmektedir.

İstanbul, jeopolitik konumu nedeniyle daha önce de defalarca kuşatılmıştı. 7. ve 8. yüzyıllarda Emevîler ve Abbâsîler tarafından kuşatıldı, ancak başarısız olundu. 1204 yılında, Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Haçlılar, İstanbul'u kuşatıp zapt ettiler. Klasik Antik Çağ ve Orta Çağ'ın kültür hazineleriyle dolu olan şehri yakıp yok eden Haçlılar; 1204'te, kendi Orta Çağ ve Katolik inançlarına uyan Latin İmparatorluğu'nu kurdular ve Bizans İmparatorluğu'nun parçalanmasına neden oldular. Haçlıların bu yağmasından kaçan bazı Bizans aileleri, İznik ve Trabzon gibi bölgelere kaçıp orada bağımsız devletler kurdular. Katoliklerin şehirdeki hâkimiyeti, 1261'de İznik imparatoru VIII. Mihail Paleologos'un Konstantinopolis'i geri almasıyla sona erdi. Bu tarihten sonra Bizans İmparatorluğu, Paleologos Hanedanı'nın iktidarlığında varlığını sürdürmeye devam etti.

Osmanlılar da şehri daha önce kuşatmıştı. Orhan Gazi döneminde Matheos Kantakuzinos'un Bizans tahtına geçmesini sağlamışlar ve karşılık olarak da Gelibolu Yarımadası'ndaki Çimpe Kalesi'ni alarak Rumeli'de ilk kez toprak kazanmışlardı. Rumeli'ye geçişle beraber bölgede sınırları genişleyen Osmanlı Devleti, ilk kez I. Bayezid komutasında, 1395 yılında İstanbul'u kuşattı. Bazı kaynaklarda ise 1391 tarihli farklı bir kuşatmadan söz edilmektedir. I. Bayezid'in bu kuşatmasında mancınıklar kullanıldı ve kuşatma üzerine Macar Krallığı, günümüz Bulgaristan topraklarına (Niğbolu civarı) taarruz edince kuşatma sonlandırıldı. Ertesi yıl kuşatma tekrar başladı ve bu sefer I. Bayezid, deniz bağlantısını tümüyle koparmak için Anadolu Hisarı'nı inşa ettirdi. Bizans imparatorunun ateşkes talebi üzerine bu kuşatma da kaldırıldı. 1402 yılındaki Ankara Muharebesi ile beraber Osmanlı Devleti, hükümdarsız bir şekilde 11 yıl sürecek olan Fetret Devri'ne girdi. Bu dönemde, I. Bayezid'in oğullarından olan Musa Çelebi tarafından 1412 yılında İstanbul tekrar kuşatıldı. Musa Çelebi, kargaşanın Bizans yüzünden olduğuna ve bazı rakip şehzadelerin Bizans tarafından desteklendiğine inanıyordu. Ancak rakip şehzadelerden olan kardeşi Mehmed Çelebi'nin harekete geçmesi sebebiyle bu kuşatma da kaldırıldı. İstanbul'un bir diğer kuşatılması ise II. Murad döneminde oldu. Düzmece Mustafa'nın isyanı ile uğraşan II. Murad, Mustafa'ya yardım ettiğine inandığı Bizans'ın üzerine doğru yürüdü ve kuşatma başladı. Bizans imparatoru VIII. İoannis'in, Karadeniz kıyılarında bulunan bazı toprakları ve haraç vermeyi teklif etmesiyle bu kuşatma da kaldırıldı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "İstanbul'un Fethi" (sürüm 38234157), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Benjamin-Constant: II. Mehmed'in İstanbul'a girişi
Görsel: Jean-Joseph Benjamin-Constant · Kamu malı



Bizans'ın 1453'teki sınırlarını gösteren harita
Görsel: NeimWiki · CC BY-SA 4.0

II. Mehmed, 1451 yılında 19 yaşında Osmanlı tahtına geçtiğinde etrafı bütünüyle sarılmış olan bir şehirle karşı karşıyaydı. Bizans İmparatorluğu'na savaş açan II. Mehmed, Konstantiniyye'yi almak için harekete geçti. Şehrin kuşatması 6 Nisan 1453 günü başladı ve 53 gün sürdü. Sultan Mehmed, kentin surlarını o zamana dek görülmemiş büyüklükte toplarla dövdü. Şehir, 29 Mayıs 1453 gününün sabah saatlerinde Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirildi.

KUŞATMA ÖNCESİ

Dördüncü Haçlı Seferi'nde zincir kullanan Bizans İmparatorluğu, bu kuşatmada da Haliç'e zincir gerdi. Dövme demirden imal edilen zincir farklı biçimdeki baklalardan oluşmaktaydı. Önceden farklı devletlerin saldırılarına maruz kalan Bizans, zincir kullanımıyla ilgili geçmişteki eksikleri giderebilmişti. 1204 yılındaki Haçlı saldırısında zincirin Galata'da bağlı olduğu kule Haçlılar tarafından ele geçirilmiş ve zincir saf dışı bırakılmıştı. Bundan dolayı Bizanslılar kuleyi güçlendirdi ve etrafını surlarla çevirdi. 1453 yılındaki kuşatma için Bizans donanması takviye edildi, Şubat 1453'te limandaki gemilerin kalması rica edildi fakat birçoğu şehirden kaçtı; sonuç olarak 2 Nisan 1453'te Bartalomeo Soligo tarafından yaptırılan zincir Kastellion ile Eugenios kuleleri arasına çekilerek Haliç kapatıldı ve zincirin arkasında Bizans donanması nöbete başladı. Zincir halkaları aynı değildi, kalınlıkları 1,9 ilâ 6,2 cm arasında değişebilmekteydi.

Bizans'ın bir başka savunma aracı ise grejuva idi. Grejuva, suda sönmüyordu ve hem kara hem deniz savaşında etkin şekilde kullanılacaktı. Fakat Bizans başkenti mezhepsel iç sorunlarla uğraşmaktaydı; 1439 yılında Katolik-Ortodoks kiliselerinin birleşmesi kabul edildi ve olaya Bizans halkı tepki gösterdi. Bazı kaynaklar, halkın "Konstantinopolis'te Latin serpuşu görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederim!" düşüncesini paylaştığını belirtmektedir. İmparator Konstantin'in Avrupalı devletlerden istediği yardımlar da mezhepsel sorunlar sebebiyle aksamaktaydı. Kuşatmadan önce Bizans halkına moral aşılamak için önünde Meryem Ana resmi bulunan bir kafile İstanbul sokaklarında dualar eşliğinde ilerlemeye başladı; resmin yere düşmesi ve ardından yağmur yağması sebebiyle Bizans halkı endişelendi. Halk arasında olumsuz söylentiler dolaştı. Kuşatmadan önce ortalıkta dolaşan bazı kehanet söylentileri şehrin düşeceği yönündeydi; bunun da halk üzerinde olumsuz etki yaptığı düşünülmektedir. Kuşatma esnasında sıkıntı çekilmemesi için erzak, mühimmat depoları takviye edildi; çeşitli ülkelerden gelen askerlerle muhafızların sayısı arttırıldı ve şehir surları güçlendirildi. Papalık tarafından üç kadırgayla beraber 200 asker ve mühimmat gönderildi, 30 geminin ise sefer için hazırlanmakta olduğu bildirildi. Ocak 1453'te iki gemiyle beraber Cenevizli komutan Giovanni Giustiniani komutasındaki 700 askerle yardıma geldi. İmparator Konstantin tarafından Guistiniani başkomutan olarak atandı. Muharebe Bizans zaferiyle sonuçlanırsa Giustiniani'ye Limni adası verilecekti.

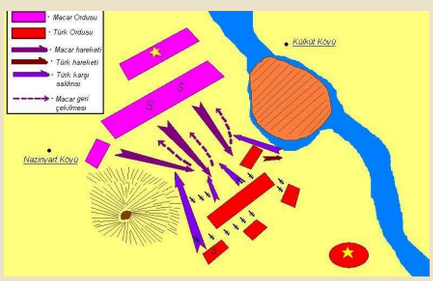
Bizans'ın savunma planında ana unsur İstanbul surları idi. İlk olarak 410-442 yılları arasında, 1400 hektarlık alanı kapsayacak şekilde 19 kilometre uzunluğunda Konstantin surları inşa edilmişti. Nüfusun artmasına bağlı olarak II. Theodosius, yaklaşık 1400 metre açığa yeni surlar inşa ettirdi. Bu surların yüksekliği 11 metre, genişliği ise 4,8 metre idi. Surlar tek sıradan oluşmuyordu, ana surun 14,5 metre önünde 8 metre yükseklikte ön surlar bulunuyordu. Bu surların genişliği ise 0,5 ila 1,5 metre arasında değişmektedir. Ön surların da önü tahminen 1000'li yıllarda yapılan çalışmalarla 18 metre genişlikteki hendeklerle çevrilmişti. İstanbul surları sadece karadan gelebilecek taarruza karşı tasarlanmamıştı; kentin deniz kıyısı da bütünüyle surlarla çevriliydi. Günümüzde Sarayburnu olarak bilinen bölge bütünüyle denizden izole edilmişti. 8,5 kilometre uzunluktaki deniz surları yine II. Theodosius tarafından yaptırılmıştı. 36 kapısı, 101 kulesi ve 27 burcu bulunmaktaydı. Haliç kıyısını ören Galata surlarının yapımı ise 439'da başlamıştı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "İstanbul'un Fethi" (sürüm 38234157), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Mohaç Muharebesi'ni anlatan Osmanlı minyatürü

Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı



Mohaç Muharebesi'nin harita planı

Görsel: Berm@nyaileti · CC BY-SA 2.5

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1526

Mohaç Meydan Muharebesi

Mohaç Muharebesi ya da Mohaç Meydan Muharebesi (Macarca: Mohácsi csata), 29 Ağustos 1526'da Osmanlı İmparatorluğu ile Macaristan Krallığı arasında Mohaç yakınlarında meydana gelen savaştır. Muharebe, Kral II. Lajos komutasındaki Macar kuvvetleri ile Kanuni Sultan Süleyman ve sadrazamı Pargalı İbrahim Paşa'nın komuta ettiği Osmanlı ordusu arasında yapıldı. Osmanlılar, üstün planlama, etkin topçu kullanımı, ateş gücü ve başarılı bir kuşatma manevrası sayesinde Macar ordusunu bozguna uğratarak kesin bir zafer kazandı. Yaklaşık iki saat süren muharebe, tarihin en kısa süreli meydan savaşlarından biri olarak kabul edilir. Macar ordusu, soyluların erken taarruz çağrılarına uyarak cepheden saldırıya geçti; ancak Osmanlı ordusunun koordineli karşı taarruzları ve ateşli silahlar kullanan yeniçerilerin direnişi karşısında kısa sürede dağıldı. Kral II. Lajos ile Macar aristokrasisinin önemli bir bölümü savaşta hayatını kaybetti; bunun sonucunda kraliyet ordusu yok oldu ve Macaristan ile Bohemya'da Jagiellon Hanedanı'nın yönetimi sona erdi. Muharebenin ardından Macaristan, 1541 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Habsburg Monarşisi ve Doğu Macar Krallığı arasında paylaşıldı. Muharebe, Osmanlı-Habsburg savaşlarının uzun yıllar sürecek dönemini başlatırken, Macaristan'ın bağımsız bir güç olarak gerileyişinin de başlangıcını oluşturdu. Macar tarihî hafızasında Mohaç, ulusal bir felaket olarak kabul edilir ve bu durum, "Mohaç'ta daha fazlası kaybedildi" sözüyle simgeleştirilir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Mohaç Muharebesi" (sürüm 38294965), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Preveze Deniz Muharebesi'ni (1538) tasvir eden resim

Görsel: Osman Nuri Pasha and Hovhannes Umed Behzad (1809–1874) · Kamu malı

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1538

Preveze Deniz Muharebesi

Preveze Deniz Muharebesi, 28 Eylül 1538 tarihinde Adriyatik Denizi'ndeki Preveze Körfezi açıklarında, Osmanlı Donanması ile Papa III. Paulus'un teşvikiyle kurulan Kutsal İttifak Donanması arasında gerçekleşen bir deniz savaşıdır. Osmanlı filosuna Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa, Kutsal İttifak filosuna ise Cenevizli Amiral Andrea Doria komuta etti. Muharebe, Osmanlı İmparatorluğu'nun zaferiyle sonuçlandı ve Akdeniz'deki deniz güç dengesini uzun vadeli olarak etkiledi. Savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege ve İyon denizlerindeki Venedik topraklarına yönelik genişlemesini durdurmak amacıyla İspanya, Venedik, Ceneviz, Papalık ve Malta Şövalyeleri'nin bir araya gelmesiyle başladı. Hem Osmanlı-Habsburg Savaşları'nın hem de 1537-1540 Osmanlı-Venedik Savaşı'nın bir parçası olan bu çatışma, Antik Roma tarihinin dönüm noktalarından MÖ 31 tarihli Aktium Muharebesi ile aynı coğrafi alanda gerçekleşti. Dönemin kroniklerinde ve arşiv belgelerinde kuvvetlerin sayısal dökümüne dair kesin bir mutabakat bulunmamakla birlikte, Hristiyan koalisyonunun gemi tonajı, asker sayısı ve ateş gücü bakımından daha büyük bir armada topladığı kabul edilmektedir. Muharebe günü rüzgarın kesilmesi, yelkenli ve ağır kalyonlardan oluşan Kutsal İttifak donanmasının hareket kabiliyetini kısıtladı. Buna karşılık kürekle sevk edilen daha hafif Osmanlı kadırgaları, manevra avantajını kullanarak karşı safın koordinasyonunu bozdu. Amiral Andrea Doria'nın akşam saatlerinde taktiksel geri çekilme kararı almasıyla muharebe sona erdi. Günümüzde zaferin yıl dönümü olan 28 Eylül, Türkiye'de Türk Deniz Kuvvetleri Günü olarak kaydedilmektedir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Preveze Deniz Muharebesi" (sürüm 37932157), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Anzac sahilinde 25 Nisan 1915 çıkarması
Görsel: Photographer: L-Cpl. Arthur Robert Henry Joyner (1st Divis... · Kamu malı

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1915

Çanakkale Savaşı

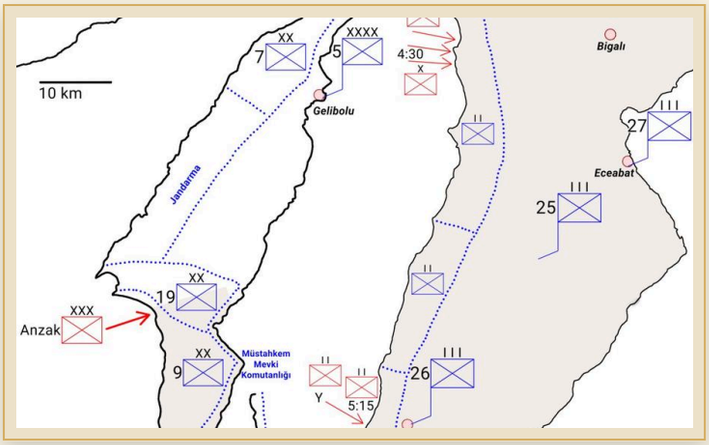
Çanakkale Savaşı veya Çanakkale Muharebeleri, I.

Çanakkale Savaşı veya Çanakkale Muharebeleri, I. Dünya Savaşı sırasında 1915-1916 yılları arasında Gelibolu Yarımadası'nda Osmanlı İmparatorluğu ile Müttefik Devletler arasında yapılan deniz ve kara muharebeleridir. Müttefikler; Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u alarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kontrolünü ele geçirmek, Rusya ile güvenli bir erzak tedarik ve askeri ikmal yolu açmak, başkent İstanbul'u zapt etmek suretiyle Almanya'nın müttefiklerinden birini savaş dışı bırakarak İttifak Devletleri'ni zayıflatma amaçları ile ilk hedef olarak Çanakkale Boğazı'nı seçmişlerdir. Ancak saldırıları başarısız olmuş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kara ve deniz savaşı sonucunda iki taraf da çok ağır kayıplar vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiği 1 Ağustos 1914'ün hemen ertesi günü, Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma, imparatorluğun kesin olarak Almanya'nın ana gücünü oluşturduğu İttifak Devletleri safında fiilen savaşa gireceği anlamına gelmektedir. Enver Paşa, fiilen savaşa girmeyi, seferberliğin tamamlanmamış olması ve Çanakkale Boğazı savunmasının tamamlanmaması gibi gerekçelerle ertelemeye çalışmıştır. Ancak Almanya, bir an önce savaşa fiilen girilmesi için baskılarını sürdürmüştür. Bu baskılar, Akdeniz'de Britanya donanması önünden çekilen Goeben ve Breslau savaş gemilerinin İstanbul'a gelmesiyle bir oldu bittiye getirilmişti. Daha sonra Osmanlı Donanması'na bağlı bir grup gemiyle Karadeniz'e açılan bu gemiler 27 Ekim 1914 tarihinde Rus limanlarını bombalayınca Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir. Birleşik Krallık Savaş Konseyi sekreteri Maurice Hankey, Winston Churchill'in de desteğiyle, 1914 yılı Eylül ayında Çanakkale Boğazı'nın donanmayla geçilerek İstanbul'un işgalini öngören bir planı savaş konseyine sunmuştur. Plan, çeşitli evrelerden geçerek uygulamaya kondu ve Birleşik Krallık ve Fransa gemilerinden oluşan bir donanmanın Boğaz'a geniş çaplı saldırıları 1915 Şubat ayında başlatıldı. Özellikle 19 Şubat 1915 ve 25 Şubat 1915 bombardımanları sonucu Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Çobanlı giriş tabyalarının geri hatta çekilmesi emrini uygulatmıştır. En güçlü saldırı ise 18 Mart 1915 günü uygulamaya konuldu. Ancak Birleşik Donanma ağır kayıplara uğradı ve deniz harekâtından vazgeçmek zorunda kalındı. Deniz harekâtıyla İstanbul'a ulaşılamayacağı anlaşılınca bir kara harekâtıyla Çanakkale Boğazı'ndaki Osmanlı sahil topçu bataryalarını ele geçirmek planı gündeme getirilmiştir. Bu plan çerçevesinde hazırlanan Britanya ve Fransa kuvvetleri 25 Nisan 1915 şafağında Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde beş noktada karaya çıkarılmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Çanakkale Savaşı" (sürüm 38224815), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Anıtkabir'de Çanakkale Savaşı'nın 100. yılı anması
Görsel: Yıldız Yazıcıoğlu · Kamu malı



25 Nisan 1915 ordu düzenleri haritası
Görsel: Hsn69 · CC0

Britanya ve Fransa çıkarma kuvvetleri her ne kadar Seddülbahir ve Arıburnu sahillerinde köprübaşları oluşturmayı başardılarsa da Osmanlı kuvvetlerinin inatçı savunmaları ve zaman zaman giriştikleri karşı taarruzlar sonucunda Gelibolu Yarımadası'nı işgalde başarılı olamadılar. Bunun üzerine sahildeki kuvvetler takviye edilmek için Arıburnu'nun kuzeyinde Suvla Koyu'na 6 Ağustos 1915 tarihinde yeni kuvvetlerle bir üçüncü çıkarma yapılmıştır. Ancak 9 Ağustos'ta Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Birinci Anafartalar Muharebesi olarak bilinen karşı taarruzunda İngiliz Komutanlığı ihtiyat tümenini ateş hattına sürerek sahilde tutunmayı başarabilmiştir. Mustafa Kemal ertesi gün Kocaçimentepe-Conk Bayırı hattında yeni bir karşı taarruz gerçekleştirmişti, bu hattaki Anzak birliklerini de geri atmıştır. Britanya ve Anzak kuvvetlerinin İkinci Anafartalar Muharebesi olarak bilinen genel taarruzları ise Osmanlı savunmasını aşamamıştır. Tüm bu gelişmeler sonrasında İngiliz, Anzak ve Fransız kuvvetleri Gelibolu Yarımadasını 1915 yılı Aralık ayı içinde tahliye etmiştir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SAVAŞA KATILMASI

Sadrazam (Başbakan) ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilanından bir gün önce 27 Temmuz akşamı geç saatlerde Alman Büyükelçisi'ni çağırtmış, iki devlet arasında Rusya'ya karşı bir savunma antlaşması yapma teklifinde bulunmuştur. Yirmi dört saate kalmadan Almanya bu teklife olumlu yanıt vermiştir. Bu mutabakat üzerine Osmanlı İmparatorluğu, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesinden bir gün sonra, 2 Ağustos 1914 günü Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Eylül sonları ve Ağustos başlarında İstanbul'daki Birleşik Krallık Büyükelçisi izin kullanmaktaydı. Dolayısıyla Britanya'nın bu olaylar üzerine müdahalesi oldukça sınırlı kalmış olmalıdır. Antlaşmadan sadece Sadrazam (Başbakan) ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'nın, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın ve Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Bey haberdardır. Diğer meclis ve hükûmet üyelerinin, dahası Sultan Mehmet Reşat'ın dahi haberi yoktur. Antlaşmanın imzalanmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş hazırlıkları tamamlanana kadar tarafsız görünmesine karar verilmiştir. Diğer deyişle antlaşma gizli tutuldu, Osmanlı "silahlı tarafsızlık" ilan etti. Ertesi gün ise seferberlik hazırlıklarına başlanmıştır. Antlaşmanın ana teması Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya ve Sırbistan arasındaki çekişmede tarafsız kalması, bu çatışma Almanya ve Çarlık Rusyası arasında bir savaşa yol açarsa Almanya yanında savaşa girmekti. Diğer yandan Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumayı kabul etmektedir. Aslında bu antlaşma imzalandığında Almanya ile Çarlık Rusyası zaten savaş durumuna geçmiş bulunmaktaydılar.

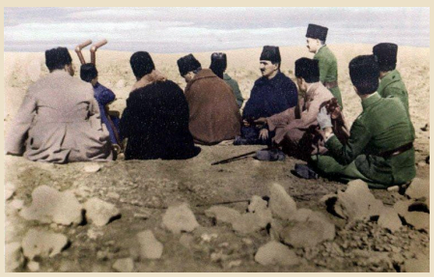
Ekim ayı başlarında Almanya'nın savaşta kısa süre içinde kesin sonuç alma umutları sönmeye başlamıştı. Alman ordularının Batı Cephesi'nde durdurulmaları, Çarlık ordularının Galiçya'da başarılı harekâtları durumu sıkışık hale getirdi. Bu durumda Almanya, kilitlenmiş durumu başka bir bölgedeki girişimlerle çözmenin yollarını aramıştır. Bu girişimlerin ip uçları Yakın Doğu'da aranmaya başlandı. Alman İmparatoru Alman Üst Komutanlığı'na emri, Osmanlı Kabinesi'nin oluru alınamazsa bile durum bir oldubittiye getirilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen savaşa çekilmesinin sağlanması yönündedir. Sonuç olarak Almanya ile ittifak antlaşması imzalandıktan hemen sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bir an önce fiilen savaşa girmesi konusunda Alman baskıları başlamıştı. Bu baskılar aralıksız sürmüştü. Örneğin Alman Krupp Fabrikaları'nda hazırlanan dört adet 28 cm'lik sahil topuna Alman Denizcilik Bakanlığı el koyduğu 11 Eylül 1914 tarihli telgrafla İstanbul'a bildirilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Çanakkale Savaşı" (sürüm 38224815), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Sakarya Meydan Muharebesi'ni konu alan tasvir

Görsel: Sotiris Christidis · Kamu malı



Sakarya Meydan Muharebesi dönemine ait fotoğraf

Görsel: Sfisek · CC BY-SA 3.0

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · KURTULUŞ SAVAŞI

Sakarya Meydan Muharebesi

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir muharebesi. Sakarya Meydan Muharebesi, Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası sayılır. İsmail Habip Sevük, Sakarya Meydan Muharebesi'nin önemini, "13 Eylül 1683 günü Viyana'da başlayan çekilme, 238 sene sonra Sakarya'da durdurulmuştur." sözüyle ifade etmiştir.

ARKA PLAN

Sakarya Meydan Muharebesi, Anadolu Türk tarihinin en önemli savaşlarından biridir. Yunan General Papulas tarafından Yunan ordularına Ankara'ya harekât emri verilmişti. Savaşı Yunan tarafı kazansaydı TBMM, Sevr Antlaşması'nı kabul etmek durumunda kalabilirdi. General Anastasios Papulas başlangıçta bu harekâta şiddetle karşı çıktı. Papulas'a göre Yunan ordusunu ıssız ve yolsuz Anadolu topraklarının derinine sürüklemek sonuçları ağır olabilecek bir maceraydı. Öte yandan savaş karşıtı örgütlerin ordu içine sızdırdığı broşürler Yunan askerinin savaşa olan inancını önemli ölçüde kırmıştı. Ancak Papulas kamuoyundan gelen yoğun baskılara ve "Ankara Fatihi" olmanın cazibesine karşı koyamayarak ordusuna taarruz emri vermiştir.

MUHAREBE

TBMM ordusu, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'ndeki yenilgisinden sonra cephe kritik bir duruma düşmüştü.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Sakarya Meydan Muharebesi" (sürüm 37850465), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kocatepe, 1922

Görsel: The original uploader was Volki16 at Turkish Wikipedia. · Kamu malı



Büyük Taarruz kolajı

Görsel: BurakOtto · CC BY-SA 4.0

SAVAŞLAR VE ZAFERLER · 1922

Büyük Taarruz

Büyük Taarruz (Osmanlı Türkçesi:), Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Türk ordusunun Yunan kuvvetlerine karşı başlattığı genel saldırıdır. Bakanlar Kurulu taarruz kararını almış ve 14 Ağustos 1922 tarihinde kolordular taarruz için yürüyüşe geçmiş, 26 Ağustos'ta saldırı başlamış, 9 Eylül'de Türk Ordusu İzmir'e girmiş ve 18 Eylül'de de Yunan Ordusu'nun Anadolu'yu tamamen terk etmesiyle savaş sona ermiştir.

TAARRUZ ÖNCESİ

Türk Ordusu Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanmış olsa da Yunan ordularını savaşa zorlayarak yok edecek bir durumda değildi. Türk ordusunun bir taarruza girişmesi için büyük eksikleri vardı. Bunların giderilmesi için halktan son bir kez özveride bulunması istendi. Bütün mali kaynaklar son sınıra kadar zorlandı ve hemen hazırlıklara başlandı; subaylar ve askerler taarruz için eğitilmeye başlandı. Ülkenin tüm kaynakları ordunun emrine verildi. Muharebelerin fiilen sona erdiği Doğu ve Güney cephesindeki birlikler de Batı cephesine kaydırıldı. Öte yandan İstanbul'da da Türk kurtuluş mücadelesine destek veren dernekler İtilaf Devletleri'nin silah depolarından kaçırdıkları silahları Ankara'ya gönderdiler. Türk ordusu ilk kez taarruza geçecekti ve bu yüzden sayıca Yunan birliklerinden üstün olmak zorundaydı. Anadolu'da bu dönemde 200.000 Yunan askeri vardı. Türk ordusu da bir yıllık hazırlık sonucunda ordudaki asker sayısını 186.000'e yükselterek Yunan birliklerine yaklaştı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Büyük Taarruz" (sürüm 37929054), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM III

Mimari ve *eserler*

Konya'dan Semerkant'a, Edirne'den Türkistan'a; taşa, tuğlaya ve çiniye işlenmiş bir ortak miras.

Anadolu Selçuklu mimarisi 32
Cami, medrese, han

Kervansaray · Divriği Ulu Camii 33
Yollar ve UNESCO mirası

Osmanlı mimarisi 34
Bursa'dan Balkanlar'a

Mimar Sinan 35
Usta mimar

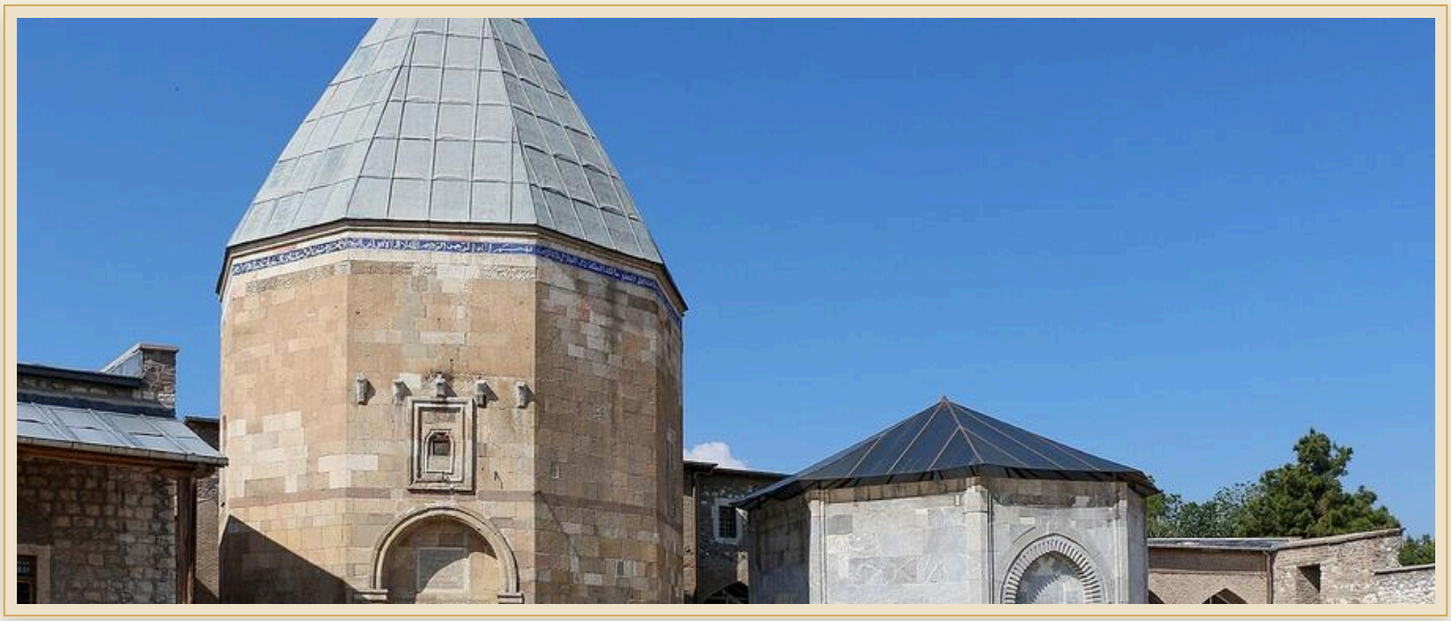
Süleymaniye Camii 36
İstanbul'un siluetinde

Selimiye · Rumeli Hisarı 37
Edirne ve Boğaz

Yesevî Türbesi · Registan 38
Orta Asya'nın büyük yapıları

Eserler 39
Ortak mirasımızdan fotoğraflar

Kapak görseli: Süleymaniye Camii'nin panoraması · Ggia · CC BY-SA 3.0



Alâeddin Camii, Konya
Görsel: Bernard Gagnon · CC BY-SA 3.0

MİMARİ · ANADOLU SELÇUKLU

Anadolu Selçuklu mimarisi

Anadolu Selçuklu mimarisi, ya da kısaca Selçuklu mimarisi, başta Anadolu Selçuklu Devleti (11. yüzyıl sonları–13. yüzyıl) olmak üzere, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan türeyen ve Anadolu'da hüküm süren...

Anadolu Selçuklu mimarisi, ya da kısaca Selçuklu mimarisi, başta Anadolu Selçuklu Devleti (11. yüzyıl sonları–13. yüzyıl) olmak üzere, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan türeyen ve Anadolu'da hüküm süren hanedanlar döneminde ortaya çıkan mimari etkinlikleri ifade eder. Anadolu Selçukluları, kendilerine özgü bir mimari gelenek oluşturmuş ve günümüze ulaşan örnekler büyük ölçüde bugünkü Türkiye topraklarında yer almaktadır. Anadolu Selçuklu mimarisi, Ermeni, Bizans, İran ve Suriye mimari geleneklerinden etkilenmiş, eklektik bir karaktere sahiptir. Doğu'daki Büyük Selçuklu mimarisinden farklı olarak, Anadolu'daki yapılar çoğunlukla taş malzemeden inşa edilmiş; zengin taş işçiliği ve çini süslemeleriyle öne çıkmıştır. Hanlar, camiler, medreseler, türbeler ve kervansaraylar bu dönemin karakteristik yapıları arasındadır. Selçuklu Sultanlığı'nın 13. yüzyılın sonunda zayıflayıp sona ermesinin ardından, Anadolu'da mimari etkinlik küçük Anadolu beylikleri ile sürmüş ve çeşitlenmiş; bu gelişim süreci erken Osmanlı mimarisini de etkilemiştir.

TARİHÎ ARKA PLAN

11. yüzyılda Selçuklu Türkleri, İran'ı ve Hindu Kuş'tan doğu Anadolu'ya, Orta Asya'dan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir bölgeyi kapsayan Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurdular. 1071 yılında Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Bizans İmparatorluğuna karşı kazanılan zaferden sonra, Anadolu Türk yerleşimine açıldı. Bu dönemde, Selçuklu mimari faaliyetlerinin merkezi İran olmuş ve ilk kalıcı Selçuklu yapıları burada inşa edilmiştir. 12. yüzyılın sonlarına doğru Büyük Selçukluların zayıflamasıyla birlikte, çeşitli Türk hanedanları ve devletleri ortaya çıktı. Selçuklu hanedanının bir kolu Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devletini (veya Anadolu Selçukluları/Rum Selçukluları) kurdu. Aynı dönemde, Zengiler ve Artuklular kuzey Mezopotamya'da (Cezire) ve çevresinde hüküm sürerken, Harezmşahlar ise İran ve Orta Asya'yı 13. yüzyıldaki Moğol istilalarına kadar elinde tuttu. Anadolu Selçukluları'nın başkenti Konya olmakla birlikte, Danişmentliler (Kayseri ve Sivas), Saltuklular (Erzurum) ve Mengücekliler (Divriği, Erzincan) gibi diğer yerel hanedanlıklar da bulunuyordu. 12. yüzyılın ikinci yarısı ile 13. yüzyıl başında bu beyliklerin çoğu Selçuklulara bağlanmış veya onlarla bütünleşmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin altın çağı 13. yüzyılın başında yaşanmıştır. İlk dönemde askeri çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle büyük ölçüde inşa faaliyetlerine yönelinmemiştir. Ancak siyasi istikrarın sağlanmasıyla birlikte, özgün ve yenilikçi bir mimari üslup geliştirilmeye başlanmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Anadolu Selçuklu mimarisi" (sürüm 37955709), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.

MİMARİ · YOLLAR

Kervansaray



Bir kervansaray
Görsel: Vladimer Shioshvili · CC BY-SA 2.0



Erzurum Taşhan
Görsel: Eğitmen Mahmut · CC BY-SA 3.0

Kervansaray, kervanların ticaret yolları üzerinde kurulan konak yeridir. Kervansaraylar ilk defa milattan önce 5. yüzyılın başlarına doğru Ahameniş İmparatorluğu tarafından yaptırılmıştır. Önceleri askeri savunma için düşünülmüş, zamanla artan ticaret ve dini ihtiyaçları karşılaması için genişletilmiştir. Selçuklu devrinde ticari yol ağı üzerinde kervanların akşamları güvenli bir şekilde konaklamaları ve ihtiyaçlarını görmeleri için sultan hanı da denilen kervansaraylar yapılmıştır. Büyük ticaret yolları üzerinde kurulmuş olan Selçuklu kervansaraylarının aralarındaki uzaklıklar, deve yürüyüşü ile günde dokuz saat, yani 40 kilometre esas tutularak saptanmıştır. Çevrelerindeki yüksek duvarlarla korunan ve barış zamanlarında pazaryeri olarak da iş gören bu kervansaraylar savaşta kale olarak da kullanılırdı. Selçuklu kervansarayları üç genel tipe uygun olarak yapılmışlardır. Bunlar, yazlık denilen avlulu, kışlık denilen kapalı ve her iki türün birleştirilmesinden oluşan karma tiplerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şehirlerdeki hanlar ticaret ve konaklamak için yapılmış gelir getirici vakıf yapılarıdır.

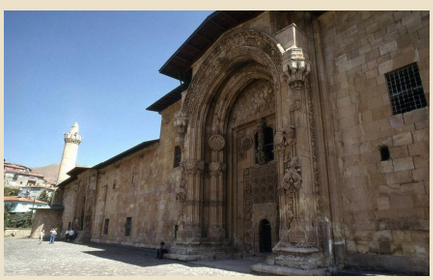
ETİMOLOJİ

Türkçe kelimenin kökeni Farsça kārbānserāy olarak görülmektedir. Bu kelimenin yanında han kelimesi de benzer anlamda kullanılır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kervansaray" (sürüm 36961926), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

MİMARİ · UNESCO DÜNYA MİRASI

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası



Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası
Görsel: Dosseman · CC BY-SA 4.0



Divriği Ulu Camii'nin doğu penceresi
Görsel: R Prazeres · CC BY-SA 4.0

Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Sivas'ın Divriği ilçesinde bulunan tarihi cami ve hastanedir. UNESCO Dünya Mirası listesindedir. Cami 1228–29 yıllarında Mengücekli beyi Ahmed Şah tarafından; Dârüşşifa ise aynı tarihte, Ahmed Şah'ın eşi ve Erzincan beyi Fahreddin Behramşah'ın kızı olan Turan Melek tarafından Ahlatlı Muğis oğlu Hürrem Şah adlı bir mimara yaptırılmıştır. Darüşşifa caminin güney duvarına dayanmıştır. Orta bölümü bir ışıklık kubbesi ile örtülmüştür, giriş ile birlikte dört eyvandan oluşur. Darüşşifanın kuzeydoğu köşesinde türbe yer alır. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası 1985 yılında Dünya Mirası listesine alınarak Türkiye'den listeye giren ilk mimari yapı olmuştur. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası 2024 yılında Türkiye'nin 50. milli parkı olarak ilan edilen Divriği Milli Parkı içinde yer almaktadır.

MİMARİ

Harim mihraba dik beş sahından oluşur. Orta sahın diğerlerinden geniştir. Burada yer alan dilimli mihrap önü kubbesi dıştan kümbete benzeyen piramit bir örtü ile örtülmüş ve dışarıdan da camiye hakim bir hale getirilmiştir. Orta sahında bir ışıklık yer alır. Işıklık kubbesine geçişte yelpaze biçimli Türk üçgenleri kullanılmıştır. Camide sahınların hepsi birbirinden farklı yıldız tonozlarla örtülmüştür. Bu camide hem Selçukluların avlulu plan tipi, hem de Emevi plan tipini bir arada görmek mümkündür. Plan tipi ve süsleme olarak benzeri olmayan bir eserdir. Aralarında üslup birliği olmayan üç portalin süslemeleri birbirinden farklıdır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası" (sürüm 38310195), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Bursa Ulu Camii
Görsel: Beñat Irasuegi · CC BY-SA 2.0

MİMARİ · OSMANLI

Osmanlı mimarisi

Osmanlı mimarisi veya Osmanlı Türk mimarisi, uzun bir dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde gelişen bir mimari üslup ve gelenektir.

Osmanlı mimarisi veya Osmanlı Türk mimarisi, uzun bir dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde gelişen bir mimari üslup ve gelenektir. Tarihi boyunca bazı önemli değişimler geçirmiştir. İlk olarak kuzeybatı Anadolu'da 13. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış ve önceki Selçuklu Türk mimarisinden gelişmiş, aynı zamanda Bizans ve İran mimarisi ile Ortadoğu'daki diğer mimari geleneklerden etkiler almıştır. Erken Osmanlı mimarisi, 13. ve 15. yüzyıllar boyunca çeşitli yapı tipleri üzerinde deneyler yaptı ve kademeli olarak 16. ve 17. yüzyılların Klasik Osmanlı üslubuna evrildi. Bu üslup, yerel Türk mimari gelenekleri ile Ayasofya'nın etkilerinin karışımı sonucu oluşmuş, yüksek bir merkezi kubbe etrafında odaklanan ve değişen sayıda yarım kubbeyle desteklenen anıtsal cami yapılarıyla karakterizedir. Klasik dönemin en önemli mimarı genellikle Mimar Sinan olarak kabul edilir. Başlıca eserleri arasında Şehzade Camii, Süleymaniye Camii ve Selimiye Camii sayılır. 16. yüzyılın ikinci yarısı, özellikle İznik çinileri kullanımında belirginleşen bazı Osmanlı süsleme sanatlarının doruk noktasını da görmüştür. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı mimarisi dış etkilerden, özellikle Batı Avrupa'daki Barok üslubundan etkilendi. Değişimler Lale Devri sırasında belirmeye başladı ve 1740'larda Osmanlı Barok üslubunun ortaya çıkışıyla sürdü. Bu döneme ait en önemli örneklerden biri Nuruosmaniye Camii'dir. 19. yüzyıl mimarisinde Batı Avrupa'dan ithal mimari akım etkileri daha da arttı. Bunlar arasında Balyan ailesi gibi mimarların katkıları öne çıkar. Ampir üslubu ve neoklasik motifler Osmanlı mimarisine geldi ve birçok yapıda eklektisizme yönelik bir eğilim görüldü. Bunun tipik örneği Dolmabahçe Sarayı'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Mimar Kemaleddin ve Vedat Tek gibi mimarlar tarafından akademide Neo-Osmanlı mimarisi ya da Osmanlı canlandırmacılığı şeklinde de anılan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı adında yeni bir mimari tarz gelişti. Osmanlı himayesi özellikle tarihî başkentler olan Bursa, Edirne ve İstanbul'da yoğunlaşmış, 3 ayrıca Amasya ve Manisa gibi diğer önemli idari merkezlerde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu merkezlerde Osmanlı mimarisinin en önemli gelişmeleri gerçekleşmiş ve en anıtsal Osmanlı yapıları yer almıştır. Büyük dini anıtlar genellikle farklı hizmetler veya olanaklar sağlayan birden çok bileşene sahip mimari kompleksler, yani bir külliye, olarak inşa edilirdi. Külliyelerde camiye ek olarak medrese, hamam, imaret, sebil, çarşı, kervansaray, ilkokul gibi birimler bulunabilirdi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Osmanlı mimarisi" (sürüm 37501422), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Mimar Sinan, bir minyatürden ayrıntı
Görsel: Scan, Painter: Nakkaş Osman · Kamu malı

MİMARİ · USTA

Mimar Sinan

Mimar Sinan (y.

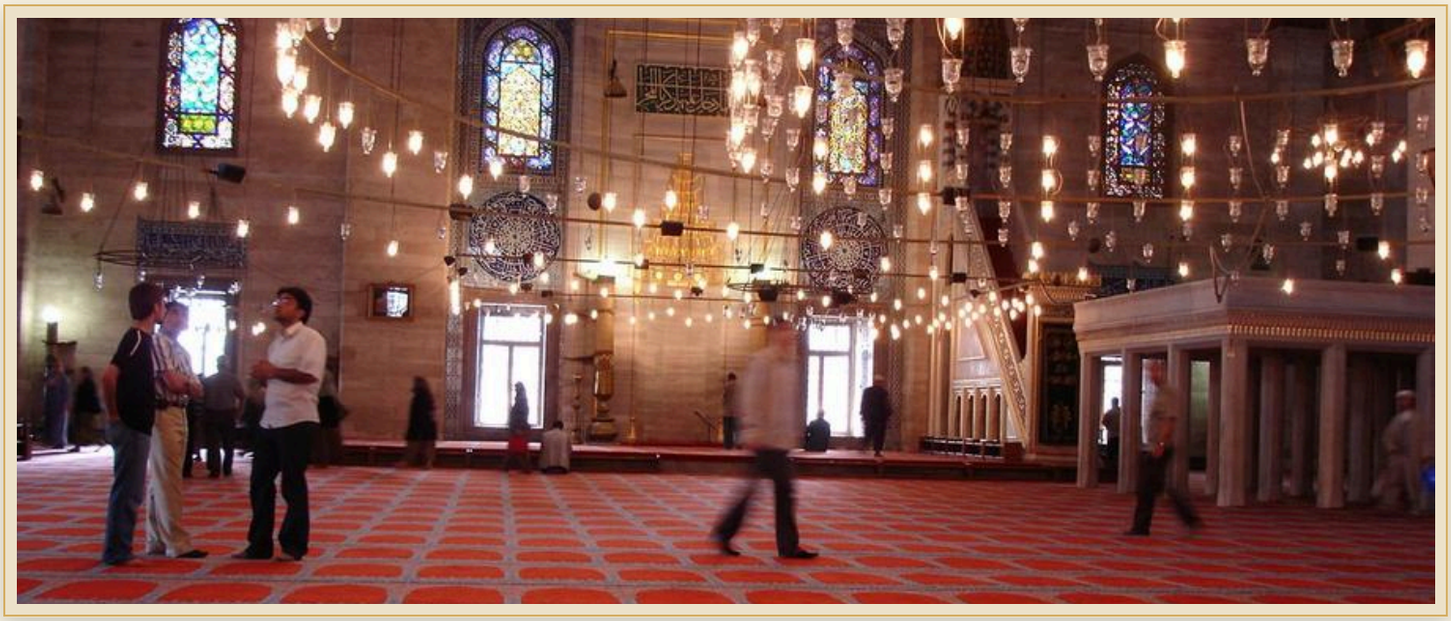
Mimar Sinan (y. 1488/1490 – 17 Temmuz 1588) veya Koca Mi'mâr Sinân Ağa ya da doğum adıyla Sinaneddin Yusuf, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde baş mimar, mühendis ve matematikçiydi. Edirne'deki Selimiye Camii, Büyükçekmece'deki Kanunî Sultan Süleyman Köprüsü ve Višegrad'daki Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü dâhil olmak üzere 300'den fazla büyük yapının inşasını gerçekleştirdi. Ayrıca medreseler, külliyeler ve köprüler gibi daha küçük ölçekli projeler de tasarladı. Yetiştirdiği öğrenciler, İstanbul'daki Sultanahmet Camii ve Mostar'daki Mostar Köprüsü'nü inşa etti. Bir taş ustasının oğlu olan Sinan, 1511'de Yavuz Sultan Selim döneminde Yeniçeri Ocağı'na alındı ve teknik eğitim görerek askerî mühendis oldu. 1514'te Çaldıran Muharebesi'ne, 1517'de ise Ridâniye Muharebesi'ne katıldı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Belgrad Seferi, Rodos Seferi ve Mohaç Meydan Muharebesi'nde görev aldı. Bu süreçte önce Yayabaşılığa, ardından Zemberekçibaşılığa ve son olarak Başteknisyenliğe terfi etti. Yeniçeri seferlerine katılarak mimari ve mühendislik bilgisini geliştirdi; tahkimatlar, yollar, köprüler ve su kemerleri gibi askerî altyapı projelerinde uzmanlaştı. Yaklaşık elli yaşındayken Osmanlı İmparatorluğu'nun baş mimarlığına atandı. Orduda edindiği teknik deneyimi, görkemli dini yapılar ile çeşitli sivil yapıların inşasında kullandı ve bu görevde yaklaşık elli yıl hizmet verdi. Mimar Sinan'ın başyapıtı Edirne'deki Selimiye Camii, en ünlü eseri ise İstanbul'daki Süleymaniye Camii'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nun baş mimarı olarak geniş bir ekibe liderlik etti ve birçok yetenekli yardımcı yetiştirdi. Bu isimler arasında Sultanahmet Camii'nin mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa ve Mostar'daki Mostar Köprüsü'nün mimarı Mimar Hayreddin yer alır. Osmanlı mimarisinin klasik döneminin en büyük ustası kabul edilen Sinan, Batı'da Michelangelo ile karşılaştırılır. Mimar Sinan'ın eserleri, mimarlık tarihinde en etkili yapılar arasında gösterilir.

YAŞAMI

=== Kökeni ve devşirilmesi === Sinaneddin Yusuf, Kayseri'nin Agrianos (günümüzdeki Ağırnas) köyünde Ermeni veya Rum ya da Hristiyan Türk, olarak doğduğu düşünülmektedir. Ayrıca doğduğu Rum köyünde Ermeniler yaşamıyordu Hristiyan Türkler ve Rumlar birlikte yaşıyordu. Akrabalarının Kıbrıs'a sürgününü iptal ettirmek için II. Selim'e yazdığı mektupta akraba isimleri Üleysi, Kudanşah, Sarıoğlu Düvenci'dir. Ayrıca Örfî Mehmet Ağa'nın Tarih-i Edirne eserinde Mimar Sinan kendi dedesinin adının Toğan Yusuf olduğunu söylemiştir ve bu isimlerin hepsi Türkçe kökenlidir. Ayrıca devşirme olarak alındıktan sonra Türkleştirmek amaçlı bir aileye verildiği veya Türkçe bilmediğine dair bir belge bulunulamamıştır. 1511'de Yavuz Sultan Selim zamanında devşirme olarak İstanbul'a gelmiş Yeniçeri Ocağı'na alınmıştır.

"Bu değersiz kul, Sultan Selim Han'ın saltanat bahçesinin devşirmesi olup, Kayseri sancağından oğlan devşirilmesine ilk defa o zaman başlanmıştı. Acemi oğlanlar arasından sağlam karakterlilere uygulanan kurallara bağlı olarak kendi isteğimle dülgerliğe seçildim. Ustamın eli altında, tıpkı bir pergel gibi ayağım sabit olarak merkez ve çevreyi gözledim.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Mimar Sinan" (sürüm 38228971), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Süleymaniye Camii, İstanbul
Görsel: G.dallorto · CC BY-SA 2.5

MİMARİ · İSTANBUL

Süleymaniye Camii

Süleymaniye Camii, İstanbul'un üçüncü tepesi üzerinde yer alan ve Osmanlı döneminden kalan bir camidir.

Süleymaniye Camii, İstanbul'un üçüncü tepesi üzerinde yer alan ve Osmanlı döneminden kalan bir camidir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın (h. 1520-1566) emriyle inşa edilen cami, imparatorluğun baş mimarı Mimar Sinan tarafından tasarlanmıştır. Bir yazıtta, yapının temelinin 1550'de atıldığı ve 1557'de açılışının yapıldığı belirtilmektedir; ancak külliyenin inşaatı muhtemelen bu tarihten birkaç yıl sonrasına kadar sürmüştür. Süleymaniye Camii, İstanbul'un en tanınmış simgelerinden biri olup, Üçüncü Tepe'deki konumundan Haliç ve çevresine hâkim geniş bir manzara sunar. Osmanlı mimarisinin başyapıtları arasında kabul edilen yapı, Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden biridir. Aynı zamanda İstanbul'daki Osmanlı dönemine ait en büyük cami olma özelliğini taşır. Diğer Osmanlı imparatorluk camileri gibi Süleymaniye Camii de, medreseler, imaret, dârüşşifâ, sıbyan mektebi, hazîre ve çeşitli sosyal yapıları içeren geniş bir külliyenin parçasıdır. Caminin kıble duvarının arkasında yer alan kapalı mezarlıkta, Kanuni Sultan Süleyman ile eşi Hürrem Sultan'ın sekizgen planlı türbeleri bulunmaktadır. Süleymaniye Camii ve çevresindeki koruma alanı, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan "İstanbul'un Tarihî Alanları"nın dört bileşeninden biridir ve (i), (ii), (iii) ve (iv) numaralı kültürel kriterler kapsamında korunmaktadır. Tarihi Yarımada içinde yer alan bu bölge, farklı dönemlerde çeşitli koruma statülerine kavuştu: 1981'de kentsel ve tarihi koruma alanı olarak ulusal kayıtlara geçti, 1995'te ise Arkeolojik, Kentsel Arkeolojik, Tarihi ve Kentsel Sit Alanı olarak yeniden tescil edildi. Alan içerisinde, anıtsal yapılar ve sivil mimarlık örnekleri de dâhil olmak üzere 920 tescilli mülk bulunmaktadır.

MİMARİSİ

Süleymaniye Camii klasik Osmanlı mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Yapımından günümüze dek İstanbul'da yüzü aşkın deprem gerçekleşmesine karşın, caminin duvarlarında en ufak bir çatlak oluşmamıştır. Dört fil ayağı üzerine oturan caminin kubbesi 53 m yüksekliğinde ve 27,5 m çapındadır. Bu ana kubbe, Ayasofya'da da görüldüğü gibi, iki yarım kubbe ile desteklenmektedir. Kubbe kasnağında 32 pencere bulunmaktadır. Cami avlusunun dört köşesinde birer minare bulunmaktadır. Bu minarelerin camiye bitişik iki tanesi üçer şerefeli ve 76 m yüksekliğinde, cami avlusunun kuzey köşesinde son cemaat yeri giriş cephesi duvarının köşesinde bulunan diğer iki minare ise ikişer şerefeli ve 56 m yüksekliğindedir. Camii, içindeki kandil islerini temizleyecek hava akımına uygun inşa edilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Süleymaniye Camii" (sürüm 38234524), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Selimiye Camii, Edirne

Görsel: rob Stoeltje from loenen, netherlands · CC BY 2.0



Selimiye Camii'nin kubbesi

Görsel: The original uploader was Stylommatophora at Wikimedia Com... · CC BY 4.0

MİMARİ · EDİRNE

Selimiye Camii

Selimiye Camii, Osmanlı padişahı II. Selim döneminde Mimar Sinan'ın yaptığı ve Osmanlı'nın önceki başkenti Edirne'de bulunan bir külliyedir. Mimar Sinan'ın 80 yaşında yaptığı ve "ustalık eserim" şeklinde nitelendirdiği Selimiye Camii, gerek Mimar Sinan'ın, gerek Osmanlı mimarisinin en önemli eserleri arasındadır. Caminin kitâbesine göre, yapımına 1568 (Hicrî: 976) yılında başlanmıştır. Caminin 27 Kasım 1574 Cuma günü açılması planlanmış olsa da ancak II. Selim'in ölümünün ardından 14 Mart 1575'te ibadete açılmıştır. Mülkiyeti, Sultan Selim Vakfı'ndadır. Bugün şehrin merkezinde bulunan caminin yapıldığı alanda inşasına Süleyman Çelebi devrinde başlanan, Yıldırım Bayezid devrinde geliştirirelen Edirne'nin ilk sarayı (Saray-ı elik) ve Baltacı Muhafızları haremi bulunmaktaydı. Kaynaklarda söz konusu bu alandan Sarıbayır ya da Kavak Meydanı isimleriyle de bahsedilir. 2000'de UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine dahil edilen Selimiye Camii ve külliyesi, 2011'de ise Dünya Mirası olarak tescil edildi.

TARİHÇE

Sultan'ın caminin yapılacağı şehir olarak neden Edirne'yi seçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde padişahın rüyasında İslam peygamberi Muhammed'i gördüğünü ve onun kendisinden Kıbrıs'ın fethi anısına bir cami yaptırmasını istediğini yazmıştır. Ancak caminin yapımına başlanmasından üç yıl sonra 1571'de fethedildiği bilindiğinden bu iddianın doğruluk payı olamaz. Bu konudaki daha gerçekçi yorumlarda ise o dönemde İstanbul'da yeni bir büyük camiye ihtiyaç duyulmadığı, Edirne'nin Rumeli'deki Osmanlı egemenliğinin merkezi konumunda olduğu ve Selim'in gençlik yıllarından beri şehre ayrı sevgi beslediğine dikkat çekilir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Selimiye Camii" (sürüm 38080636), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Rumeli Hisarı, İstanbul

Görsel: flowcomm · CC BY 2.0



Rumeli Hisarı'ndan bir görünüm

Görsel: Dosseman · CC BY-SA 4.0

MİMARİ · İSTANBUL BOĞAZI

Rumeli Hisarı

Rumeli Hisarı (diğer adlarıyla Yenicehisar, Boğazkesen Hisarı, Yenikale, Başkesen Hisarı, Kara Kale), İstanbul'un Sarıyer ilçesinde, Boğaziçi'nde bulunan ve bulunduğu semte adını veren hisar. Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un Fethi'nden önce, Karadeniz'den gelebilecek saldırıları engellemek amacıyla İstanbul Boğazı'nın en dar (698 m) yerine, Anadolu yakasındaki Anadolu Hisarı'nın tam karşısına inşa ettirilmiştir. Hisar, 32 bin m²lik bir alana yayılmıştır. Doksan gün gibi kısa bir sürede tamamlanan hisarın üç büyük kulesi, dünyanın en büyük kale burçlarına sahiptir. Rumeli Hisarı'nın adı Fatih vakfiyelerinde Kulle-i Cedide; Neşri tarihinde Yenice Hisar; Kemalpaşazade, Aşıkpaşazade ve Nişancı tarihlerinde Boğazkesen Hisarı olarak geçmektedir. Mekânda uzun yıllar boyunca Rumeli Hisarı Konserleri düzenlenmiştir.

MİMARİSİ

On üç adet burç ve bunları birbirine bağlar duvarlarından oluşmuştur. En büyük üç kulesi isimlerini, inşasına nezaret eden paşalardan alır: Saruca Paşa, Zağanos Paşa ve Halil Paşa kuleleri. Zemin katları ile birlikte Saruca Paşa ve Halil Paşa kuleleri 9 katlı, Zağanos Paşa Kulesi ise 8 katlıdır. Saruca Paşa Kulesi'nin çapı 23,30 metre, duvar kalınlığı 7 metre, yüksekliği ise 28 metredir. Zağanos Paşa Kulesi'nin çapı 26,70 metre, duvar kalınlığı 5,70 metre, yüksekliği ise 21 metredir. Halil Paşa Kulesi'nin çapı 23,30 metre, duvar kalınlığı 6,5 metre ve yüksekliği de 22 metredir. Toplam alanı yaklaşık 125*250 m boyunda olup 32 bin m²lik bir alana yayılmıştır. Üç adet girişi vardır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Rumeli Hisarı" (sürüm 37052281), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, Türkistan şehri (Kazakistan)
Görsel: Petar Milošević · CC BY-SA 3.0



Ahmed Yesevî hanakâhı (2010)
Görsel: Yuriy75 · CC BY-SA 3.0

MİMARİ · TÜRKİSTAN

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, (Kazakça: Қожа Ахмет Яссауи кесенеci, Qoja Axmet Yassaviy kesenesi) güney Kazakistan'da Türkistan şehrinde bulunur. Büyük Timur İmparatorluğu döneminde yapı 1389 yılında Timur tarafından yaptırılmıştır. Timur, Buhara'ya giderken yolda Türkistan'a uğraması icap eder. Türkistanlı Hoca Ahmed Yesevî rüyasına girer. "ey yiğit çabuk Buhara'ya git, oradaki zalim şahın eceli senin elinden, halk senden kurtuluş ümidi bekler" der. rüyadan uyanan Timur, şükrettikten sonra Türkistan hakimi nogaybak'i çağırtıp Ahmed Yesevî'nin mezarına çok güzel bir türbe yaptırılmasını emreder.

KONUMU

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, Kazakistan'ın güney kesiminde günümüzde Türkistan (eski adı Hazret-i Türkistan) şehrinin kuzey-doğu kesiminde kervan yolu üzerinde, eskiden Hazret ve daha sonra Yesi olarak bilinen eski bir yerleşim yerinde konumlanır. Yapı, tarihi bir kale yakınında, şimdi Arkeolojik Sit alanındadır. Arkeolojik alan başka türbeleri, cami ve hamam gibi Orta Çağ yapıların kalıntıları içerir.

TARİHİ

Türk ve İslâm dünyasının ortak hazinesi ve kültür değeri olan bu Külliyenin yenilenmesi, Kazakistan Devleti ile yapılan bir anlaşma sonucu Türkiye Cumhuriyeti üzerine almış ve 1993 yılında başlamış ve Öner Kabasakal'ın Başkanlığı döneminde TİKA uzmanlığı ile yeniden tamir edilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Hoca Ahmed Yesevi Türbesi" (sürüm 37485111), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Semerkant Registan: Uluğ Bey Medresesi
Görsel: Arian Zwegers · CC BY 2.0



Registan: Tillâ-Kârî Medresesi
Görsel: Bobyrr · CC BY-SA 4.0

MİMARİ · SEMERKANT

Registan

Registan, Orta Asya Türk mimarlığının nadir örneklerinden biridir. XV. asırda Emir Timur'un torunu Uluğ Bey tarafından kurulan, üzeri karolarla bezenmiş kapılara sahip üç ayrı medresenin bir arada bulunduğu, Semerkant'ın merkezindeki bir meydandır.

ETİMOLOJİ

Rēgistan adı Farsçada "Kumluk" ya da "Çöl" anlamına gelmektedir.

TARİHÇE

Registan meydanı (Kum ülkesi) Semerkant'ın merkezi konumunda idi. Meydan Üç medreseden ibarettir: Uluğ Bey Medresesi (15. yüzyıl), Şîrdâr Medresesi (17. yüzyıl) ve Tilla-Karı Medresesi (17. yüzyıl).

REGİSTAN MEYDANI YENİLEME ÇALIŞMALARI

Registan Meydanı yenileme çalışmalarına ancak kubbelerin kuvvetlendirilmesinden sonra başlanılabilmiştir. Sadece Tilla-Karı Camii'nde 120.000 metre küp toprak temizlenmiş ve dışarıya atılmıştır. Tarihte meydana gelen depremler neticesinde bir hayli zayıflayan tuğlalar çimento ile güçlendirilmiş ve Registan Meydanı günümüzde olası bir depreme karşı daha dayanıklı bir hale getirilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Registan" (sürüm 37216306), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

Eserler

Hive'den Saraybosna'ya, Delhi'den Budapeşte'ye; Türk dünyasının ortak mirasından kareler.



Ota darvoza — *Kale, Özbekistan*
Görsel: Petar Milošević · CC BY-SA 4.0



Nardaran Kalesi — *Kale, Azerbaycan*
Görsel: En Merker · CC0



Yengi-kend — *Diger, Kazakistan*
Görsel: Yuriy75 · CC BY-SA 3.0



Astanababa Türbesi — *Turbe, Türkmenistan*
Görsel: Klaus Schönitzer · CC BY-SA 4.0



Bişkek Merkez Camii — *Cami, Kırgızistan*
Görsel: Kober · CC BY-SA 4.0

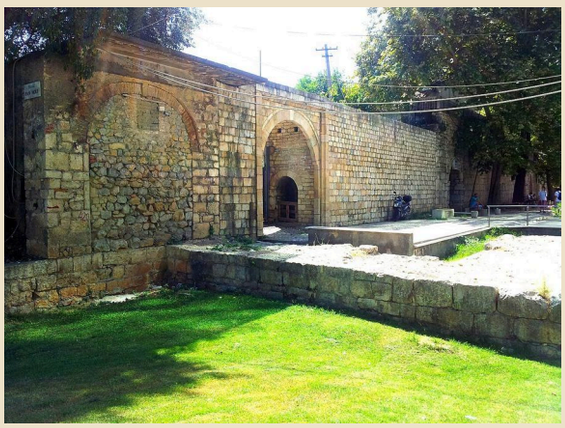
Eser adları ve konumları Vikiveri kayıtlarından; görseller Wikimedia Commons'tandır.



Travnik Kalesi — *Kale, Bosna Hersek*
Görsel: Julian Nyča · CC BY-SA 3.0



İshak Çelebi Camii — *Kulliye, Kuzey Makedonya*
Görsel: Rašo · CC BY-SA 3.0



Tiran Kalesi — *Kale, Arnavutluk*
Görsel: Ardit Ajdini · CC BY-SA 4.0



Banyabaşı Camii — *Cami, Bulgaristan*
Görsel: xiquinhosilva from Cacau · CC BY 2.0



Terzi Köprüsü — *Kopru, Kosova*
Görsel: Julian Nyča · CC BY 3.0

Eser adları ve konumları Vikiveri kayıtlarından; görseller Wikimedia Commons'tandır.



Tuğlukabad Kalesi — *Kale, Hindistan*
Görsel: Shannon.Mathew · CC BY-SA 3.0



Sultan el-Guri Külliyesi — *Cami, Mısır*
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı



Érd Minaresi — *Cami, Macaristan*
Görsel: Dominik Tefert at de.wikipedia · Kamu malı



Bey Hamamı — *Hamam, Yunanistan*
Görsel: Soghomon Matevosyan · CC BY-SA 4.0



Qazan Nurı Camii — *Cami, Rusya*
Görsel: Engelberthumperdink · CC BY-SA 4.0

Eser adları ve konumları Vikiveri kayıtlarından; görseller Wikimedia Commons'tandır.



BÖLÜM IV

El *sanatları*

Halıdan çiniye, ebrudan minyatüre; Türk el sanatlarının ustalığı.

Halı ve kilim 43
Düğüm ve dokuma

Çini ve İznik çinisi 44
Sır, renk ve desen

Ebru 45
Suyun yüzeyinde sanat

Osmanlı minyatürü 46
Saray ve savaş sahneleri

Hat ve tezhip 47
Güzel yazı ve yaldız

Kapak görseli: 17. yüzyıldan Osmanlı halısı · Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Halı ve kilim

Halı; atkılarının atılmasından sonra (arka iplikleri) üzerine desene göre istenilen hav yüksekliğinde iplerin geçirilerek düğümlenmesi ile yapılan ev içinde ve genellikle yer örtüsü olarak kullanılan eşyadır.



Uşak halısı

Görsel: anonymous · Kamu malı

Halı; atkılarının atılmasından sonra (arka iplikleri) üzerine desene göre istenilen hav yüksekliğinde iplerin geçirilerek düğümlenmesi ile yapılan ev içinde ve genellikle yer örtüsü olarak kullanılan eşyadır. Bazı evlerde de duvarda görülür. Halının kökü Anadolu Selçuklu Devletinden gelmiştir. Kilimle halı bir birinden farklıdır: Kilim ince bir halı tipidir. Dünyada bilinen ilk halılar Orta Asya'da Türkler tarafından dokunmuştur. Bu halıların günümüze kadar ulaşabilmiş en eski örneğinin MÖ 6-5. yüzyıllarda yapılmış olduğu ve hâlen Leningrad Müzesi'nde saklandığı bilinmektedir. Bu halı Pazırık Halısı olarak bilinmektedir. Halı insanların rahat ve sıcak bir zemin arayışı sonucu ortaya çıkan ve ev dekorasyonunda önemli bir yer tutan bir malzemedir. Tarihi ise insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar önce sıcak bir zemin yaratmak amacıyla hayvan postlarını kullanıyorlardı. İhtiyaçları arttıkça, ihtiyaçlarına uygun post bulamadıkları için, post taklidi yaygılar ürettiler. Zamanla sevdiklerini de desenleştirerek, bugünkü halının kaba örneklerine ulaştılar. Kısaca halı insanoğlunun doğaya karşı ve doğayı kendine uydurma mücadelesinin ilk ürünlerindendir. Günümüze kadar gelen halı, yaşantımıza ekonomik, sosyal ve kültürel olarak önemli bir yer tutar. Gerek Türklerdeki, gerekse doğu ülkelerindeki ev dekorasyonundaki başlıca unsur halı ve kilimdir. Günümüzde modern teknolojinin sınırsız avantajlarını kullanan halı sektörü kendini sürekli yenilemektedir. Her yıl yeni trendlerin, kalitelerin ortaya çıktığı halı sektörü yaratıcılığın sınırlarını zorlamaya devam etmektedir.

KİLİM

Kilim, iki iplik sistemine dayanılarak yapılan, tersi ve düzü bulunmayan havsız bir dokuma. Bilinen en eski dokuma türlerinden biridir.Süsleme için de kullanılabilir. Yün veya kıl ipliğinden, dikey veya yatay yer tezgahlarında dokunur. Halıdan farkı havsız ve düğümsüz olması, diğer düz dokuma yaygılardan ayrılan yönü ise, iki iplik sistemiyle yapılması ve desenlerinin kabarık olmamasıdır. Düz dokuma yaygıların geçmişi düğümlü halılardan daha eski olmasına rağmen daha dayanıksız malzemeden üretildikleri için günümüze kalan eski örnekleri azdır. Günümüze ulaşan kilim tekniği ile dokunmuş en eski parça Eski Mısır'ın 18. hanedan dönemine aittir ve IV. Tuthmosis'in mezarından çıkmıştır. Anadolu'da dokunmuş en eski kilim örneği, M.Ö. 2300 yıllarına tarihlenen, Truva kazılarında bulunmuş olan, "kraliçenin örtüsü" diye bilinen ancak bugün nerede olduğu bilinmeyen kilimdir. Ayrıca Gordion kazılarında Frigler'e (M.Ö 7. yüzyıla) ait kilime benzer parçalar ele geçirilmiştir. Güney Sibirya'daki Pazırık'ta milattan önce 5.-4. yüzyıllara tarihlenen ünlü Hun halısıyla birlikte bulunan keçe ve düz dokuma yaygılar, Peru'da milattan önce 8-.2. yüzyıllara tarihlenen parçalar tüm kıtalarda bu tür dokumaların çok eski tarihlerden beri bilindiğini gösterir.

ETİMOLOJİ

Kilim kelimesinin kökeni tartışmalıdır. Genelde aslının Farsça olduğu ve bu dilden Urduca ile Türkçeye, Türkçeden de Moğolca, Rusça ve Arapça ile Kafkas ve Balkan dillerine geçtiği kabul edilmektedir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Halı" (sürüm 36038528), "Kilim" (sürüm 37411624), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.

Çini ve İznik çinisi

Çini, bir yüzü sırlı, su geçirmez bir tabaka veya cam ile seramiğin ateşle birbirine kaynaştırılması sonucu ortaya çıkan levhadır.



İznik çinisi: gemi motifli testi (Louvre)
Görsel: Bilinmeyen ressam · Kamu malı

Çini, bir yüzü sırlı, su geçirmez bir tabaka veya cam ile seramiğin ateşle birbirine kaynaştırılması sonucu ortaya çıkan levhadır.

TARİHÇE

=== Etimoloji === Kelimenin aslı Osmanlıca çînî (Çin'e ait, Çin işi) olup porselen sanatını dünyaya tanıtan Çinliler'e izafetle Çin isminden türetilmiştir.

ÜRETİMİ

Çini sanatı yapımında öncelikle kaolen, kum ve tebeşir gibi maddeler karıştırılır ve desenlerin işleneceği objeler oluşturulur. Bu maddelerden oluşan hamur şekillendirilerek kuruması için bir süre bekletilir. Arzu edilen sertliğe ulaşan hamura astarlama işlemi yapılır.

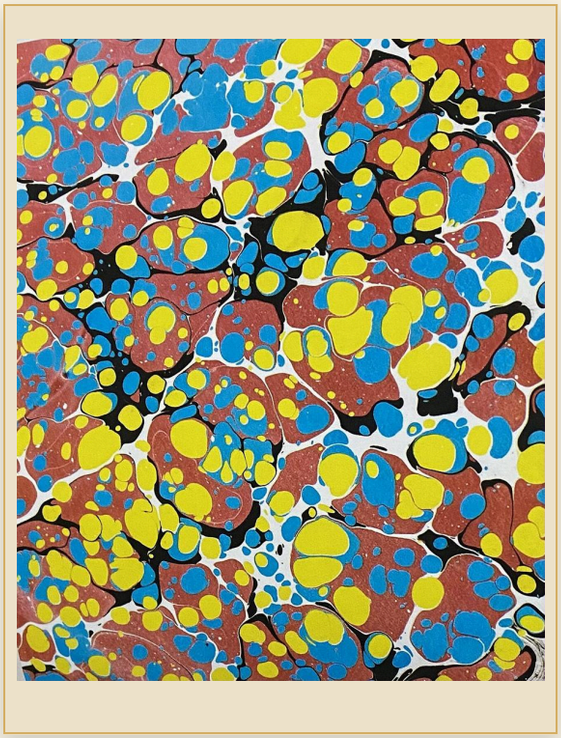
TARİHİ GELİŞİMİ

Çeşitli devir ve bölgelere göre teknik değişiklikler göstererek zenginleşen çininin ilk örnekleri, tuğla üzerine renkli sırın kullanılması ile eski Mısır ve Mezopotamya'da oluşturulmuştur. Sırlı levhaların İslâmiyet'ten önce Uygurlar tarafından kullanılmış olması bu tekniğin Türk sanatındaki köklü geçmişini gösterir. Fakat çini büyük bir teknik çeşitlenme ile sürekli gelişmesini asıl İslâm sanatında ve daha çok da İslâmiyet'ten sonraki Türk sanatında ortaya koymuştur. Özellikle Sâmerrâ kazılarında bulunan Abbâsîler devrine ait yeşil ve sarı sırlı levhalar ile sır üstüne perdah (lüster) tekniğinde koyu kırmızı, kahverengi, sarı ve turuncu boyalarla madenî tozlar kullanılmıştır. Türk çini sanatının tarihi ilk Müslüman Türk devletlerinden Karahanlılara kadar dayanmaktadır. Bu da çini sanatının bin yılı aşkın bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları çiniyi mimari süslemelerde sıkça kullanmış, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra, çini sanatında Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla yeni bir dönem başlamıştır. Bursa'nın İznik ilçesinde başlamıştır. Orada yapımı azalınca Kütahya'da yapılmaya başlanmıştır.

İZNİK ÇİNİSİ

İlk Osmanlı dönemi İznik çinileri, Bursa Yeşil Camii ve türbesinde (1421), Bursa Muradiye Camii'nde (1426), Edirne Muradiye Camii (1433) ve Çinili Köşk'te (1472) görülebilmektedir. Bunlar genellikle mozaik veya sırlı boya teknikleri ile üretilmiş çinilerdir. Bu dönem çinilerinde lacivert, mavi, turkuaz, siyah renkleri ağırlıktadır ve daha çok geometrik desenler kullanılmıştır. Bu dönemde, mimaride kullanılan duvar çinilerine kâşi, süs ve mutfak eşyası çinilere ise evâni deniliyordu. 16. yüzyılda İznik'te üretilen çinilerde gerek kalite ve gerekse desen üretiminde büyük gelişmeler olmuş ve Türk çini sanatı en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı, mozaik gibi teknikleri bırakmış sır altı boya ve sır tekniğini geliştirmiştir. Bunun yanı sıra saray nakkaşhanesinde yeni motifler geliştirilmeye ve üretilmeye başlanmıştır. Kırmızı, yeşil, mavi, lacivert, turkuaz ve kahverenginin kullanımıyla İznik çinilerinde yeni bir devir yaşanmaya başlanmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Çini" (sürüm 37654082), "İznik çinisi" (sürüm 37549188), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Battal ebru

Görsel: Akcire.14 · CC BY-SA 4.0

EL SANATLARI · SU ÜSTÜNDE

Ebru

Ebru, kitreyle yoğunlaştırılmış su yüzeyinde, özel olarak hazırlanan boyalarla oluşturulan desenlerin kâğıt üzerine aktarılmasıyla yapılan geleneksel bir süsleme sanatıdır.

Ebru, kitreyle yoğunlaştırılmış su yüzeyinde, özel olarak hazırlanan boyalarla oluşturulan desenlerin kâğıt üzerine aktarılmasıyla yapılan geleneksel bir süsleme sanatıdır. Bu teknik sayesinde su yüzeyinde oluşan desenler doğrudan kağıda geçirilir ve her çalışma kendine özgü bir görünüm kazanır. Ebru sanatı, Türk süsleme sanatları arasında önemli bir yere sahiptir ve özellikle hat ve tezhip sanatlarıyla birlikte kullanılmıştır.

EBRU MALZEMELERİ

=== Kâğıt === Emici özelliği fazla ve mat olanları tercih edilir. Genellikle birinci hamur kâğıt kullanılır.

SU

Kitre, deniz kadayıfı, boy tohumu veya sahlep gibi suyun yoğunluğunu sağlayacak doğal maddeler ile karıştırılır. Su kireçsiz ise dinlendirilmiş musluk suyu olabilir. Eskiler yağmur suyu kullanırmış. Tercihen saf su kullanılmalıdır.

TOPRAK BOYA

Ebruda kullanılan boyalar eskiden doğada bulunan topraktan elde edilmektedir. Bu toprak ezilip, elekle elenip suda süzülerek kullanıma hazır hale getirilirmiş. Günümüzde ezilmeye hazır halde ya da ezilmiş toz boyalar kullanılmaktadır. Toprak boyalar mermer ve destiseng denilen el taşının yardımıyla ezilerek macun kıvamına getirilerek kullanılır.

ÖD

Öd genellikle büyükbaş hayvanların safra kesesinden elde edilir. Safra keseleri delinir ve içindeki öd süzülerek bir kapta toplanır, benmari usulü kaynar suda 20 dakika bekletilir. Yüzeyde biriken köpük bir kaşık yardımıyla alınır. Bu işlem kötü bir kokuya neden olduğu için açık havada yapılması önerilir. Kalkan balığı ödü de kumlu-kılçıklı ebru yapımı için uygundur. Günümüzde resim malzemesi satılan yerlerde rafine öd bulunmaktadır.

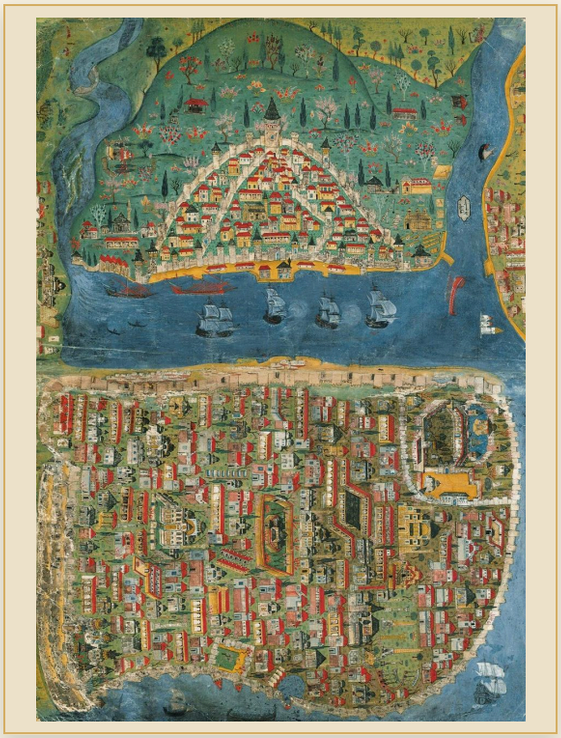
KİTRE

Ebru yapımında kullanılan suyun belli bir yoğunluğa sahip olması ve özel olarak hazırlanan boyayı üzerinde tutabilmesi gerekmektedir, herhangi bir suyla ebru yapılamaz. Ebrunun suyuna bu özelliği veren maddenin ismi kitredir. Kitre, Türkiye'nin güney ve güneydoğu bölgelerinde kırlarda yetişen yabani bir dikenin(geven) özsuyudur. Yerel halk, kırlarda geven dikeninin gövdesine bıçakla çizik atar, birkaç gün beklerler. Bitkinin özsuyu çizik bölgeden akar ve kurur. Bir ağaç kabuğuna benzer görünüm alır. Bu kabuklar tek tek toplanır. Kabuk şeklinde olan kitre aktarlarda satılmaktadır. Ebrunun suyu hazırlanırken saf suyun içine belli ölçülerde kitre konulur. Su, ağzı kapalı bir kapta bu şekilde bir süre bekletilir. Belli zaman aralıklarıyla mıncıklanarak eriyen kitre özünün dağıtılması gerekir. Suyun yeterli yoğunluğa ulaşmasından sonra, içinde kalan erimemiş kitre kalıntılarını ayırmak için, ebru suyu iyice süzülmelidir. Kitre ebru yapımında kullanılan, suyun belli bir yoğunlukta olması için suya karıştırılan maddelerden biridir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Ebru" (sürüm 38314479), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.

Osmanlı minyatürü

Osmanlı minyatür sanatı, Osmanlı saray kültürünü yansıtan, el yazmaları gibi lüks öğeleri süsleyen genelde Padişah ve diğer yüksek mertebelilere sunulmuş bir resim sanatıdır.



Matrakçı Nasuh: İstanbul minyatürü
Görsel: Matrakçı Nasuh · Kamu malı

Osmanlı minyatür sanatı, Osmanlı saray kültürünü yansıtan, el yazmaları gibi lüks öğeleri süsleyen genelde Padişah ve diğer yüksek mertebelilere sunulmuş bir resim sanatıdır. Minyatür sanatı İslam dünyasında özellikle yer bulmuş bir saray sanatıdır. Yüksek gelişmişliğe ve kapsamlılığa, geç Orta Çağ'da İran, Irak, Orta Asya ve Anadolu'da bulunan Türk ve Pers hanedanlıkları dönemlerinde erişmiştir. Osmanlı miniyatür sanatı, hep birlikte kitap sanatı olarak anılan hat, nakş, tezhip, ebru ve cilt gibi birbiriyle ilişkili geleneksel sanatlardan biridir. Minyatür sanatının Osmanlı himayesinde gelişip özgün Osmanlı minyatürü haline gelmesi II. Mehmed'ten I. Süleyman'a kadar olan dönemde gerçekleşmiş, 18. yüzyıla kadar da Minyatür sanatı Osmanlı sarayında önemli bir yer teşkil etmiştir. Osmanlı devletinde süslü el yazma üretiminin ana kaynağı Osmanlı İmparatorluk Nakkaşhanesi olmuştur. İstanbul'un fethinden kısa bir süre sonra II. Mehmed tarafından Topkapı sarayının hemen dışında inşa edilmiştir. Nakkaşhanede çalışan sanatçıların bir bölümü ufak atölyelerde de faaliyet göstermişlerdir. Sanatçılara kitap sanatı üzerinde çıraklık eğitimi de verilmiştir. Nakş ustaları nakkaş olarak bazen de minyatürist olarak adlandırılmışlardır. Nakkaşların eserleri tahta oymacılığından, seramik ve minyatür sanatına kadar geniş bir çeşitlilik içermiştir. 16. yüzyıl boyunca Osmanlı Nakkaşhanesinde özellikle Herat, Semerkant, Şiraz, Bağdat ve Tebriz saraylarından nakkaşların getirilmesiyle büyük değişimler yaşanmıştır. Sonrasında da Balkanlar, Avrupa ve Orta Asya'dan resim ustalarının gelişiyle resimde batı ve doğu usulleri Osmanlı nakkaşhanesinde harmanlanmıştır.

GELİŞİM VE TARİHÇE

Minyatür sanatının Osmanlılara geçişi Osmanlıların etkileşim içerisinde bulunduğu kendinden önce ve aynı dönem var olmuş İlhanlılar, batı İran, Irak ve Kafkasya yöresinde bulunan Karakoyunlular, kuzey batı İran ve doğu Anadolu'da bulunan Akkoyunlular, İran ve Orta Asya'da bulunan Timurlular ve Memlûkler vasıtasıyla geçmiştir. Özellikle Fars kültürü Osmanlı Saray kültürüne model olmuş ve Osmanlı sanatı ve edebiyatı Fars kültüründen güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda, minyatür sanatı etkileşim halinde olduğu bu kültürlerden izler barındırmakla birlikte, Osmanlı döneminde kendine özgü bir şekil almıştır. Osmanlıların ayrıca Avrupa, Balkan ve Akdeniz topluluklarıyla da kültürel alış veriş içerisinde olması bunda etkili olmuştur.

II. MEHMED DÖNEMİ

Osmanlı devletinde minyatür sanatı 15. yüzyıl ortalarında önem kazanmaya başlamıştır. II. Mehmed'in minyatür sanatına olan ilgisi bu sanatın gelişiminde önemli rol oynamıştır. İstanbul fetih edilmeden evvel Edirne'de bir saray Nakkaşhânesi fetihten sonra da İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın yakınlarına imparatorluk Nakkaşhânesi yaptırmıştır. II. Mehmed'in imparatorluk vizyonunun bir parçası olarak sanata büyük önem vermiş olmasından dolayı, imparatorluğun tüm bölgelerinden ve ötesinden sanatkarlar İstanbula getirilimiştir bu dönemde.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Osmanlı minyatürü" (sürüm 38067415), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Bir icazetname (hat sanatı)

Görsel: 'Ali Ra'if Efendi · Kamu malı



Ayasofya'daki hat levhalardan biri

Görsel: The original uploader was Ogodej at Hungarian Wikipedia. · CC BY-SA 3.0

EL SANATLARI · YAZI

Hüsn-i hat

Hüsn-i hat, Arap harfleri çevresinde oluşmuş güzel yazı sanatıdır. "İnce, uzun, doğru yol, birçok noktanın birbirine bitişerek sıralanmasından meydana gelen çizgi, çizgiye benzeyen şeyler ve yazı" anlamlarına gelen hat; İslam kültüründe "yazı" ve "güzel yazı" (hüsn-i hat, hüsnü'l hat, el-hattu'l hasen) manalarında kullanılmıştır. Hat sanatkarına verilen isim olan "hattat" tahminen 4. - 5. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır. İlk hattat Ali, hat sanatını kullanarak Kur'an-ı Kerim'in güzel biçimde yazılmasını sağlamıştır.

HAT TÜRLERİ

Hat sanatının doğduğu dönemde ortaya çıkan başlıca yazı çeşitlerin Makîlı ve Kûfi'dir. Bu yazıların köşelenmesi ve yuvarlanıp yumuşatılması halinde ortaya çıkmış diğer yazı çeşitleri Muhakkak, Nesih, Rika, Reyhânî, Sülüs ve Tevkî gibi çeşitlerdir. Bunların geneline Aklam-ı Sitte denir. bunlar dışında Tâlik, Tomar, Divâni, Sümbüli, İcaze ve Gubarî gibi hat çeşitleri de vardır. Bölgelere göre hatlar Mağribî (Kayrevânî, Endülüsî, Fâsî, Mağribî, Sudanî), Tâlik (Tâlik, Nestâlik, Divanî, Şîkeste, Divanî Celî) ve Uzakdoğu (Sinî, Cavî) olarak da adlandırılabilecek çeşitleri vardır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Hüsn-i hat" (sürüm 36808911), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Yeserizade Hilye-i Şerif (hat ve tezhip)

Görsel: Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi · CCO



Hafız Osman'ın hilyesi, 1691–1692 (Chester Beatty Kütüphanesi)

Görsel: Hafız Osman · Kamu malı

EL SANATLARI · YALDIZ

Tezhip

Tezhip (romanize: Tezhib), levhaların, yazma eserlerin ve sayfaların yaldız ve boya kullanılarak süslenmesi, yaldızlanmasıyla yapılan süsleme sanatıdır. Tezhip sanatını icra eden erkeklere müzehhip kadınlara müzehhibe adı verilir. Tezhip, günümüzde daha çok İslam kültürüne ait kitap süsleme sanatlarına verilen isimdir.. Tezhip sanatı, öncelikle hat sanatının etrafının bezenmesi amaçlı kullanılmış, günümüzde tek başına pano olarak da kullanılmaktadır. Basit bir anlatımla çoğunlukla stilize edilmiş bitki formları ya da desenlerden oluşan kimi zaman simetrik tasarımlardır. Tezhipte "klasik yaklaşım", tarih boyunca oluşturulmuş ve kullanılmış formlar ve desenleri yinelemek, form ve desenlerin ana yapılarını bozmadan değişik kompozisyonlarda kullanmaktır. Buna karşın, bazı tezhip sanatçıları klasik form ve desenleri kendi görüş ve algılarına göre değiştirerek değişik kompozisyon ve malzemelerle daha özgür bir yaklaşım tarzı kullanmaktadır. Eski sanatçılara, Rikkat Kunt ve Ülker Tansı örnek verilebilir. Hat ve cilt sanatlarında altınla yapılan tezhibe halkari denmektedir. Rumî ve Hatayî üsluplarında, kitapların zahriye, hatime, başlık, serlevha, mihrabiye kısımları tezhiple süslenir. Küçük yıldız ve çiçeklere nokta, geometrik olanlara mücevher, altıgenlere şeşhane, beşgenlere seberk denir. Kur'an'da secde ayetlerine denk gelen yerlerde vakıf gülü, hizip gülü, cüz gülü bulunur. Varakçı ve cetvelkeş denilen ustaları vardır. Kalemfırça, zermühre, boyalar müzehhiplerce sıkça kullanılan aletlerdendir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Tezhip" (sürüm 37788441), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM V

Destanlar ve *edebiyat*

Orhun'daki taşlardan Dede Korkut'a, Manas'tan Kâşgarlı Mahmud'a; sözün ve yazının mirası.

Dede Korkut Kitabı 49
Oğuzların destansı hikâyeleri

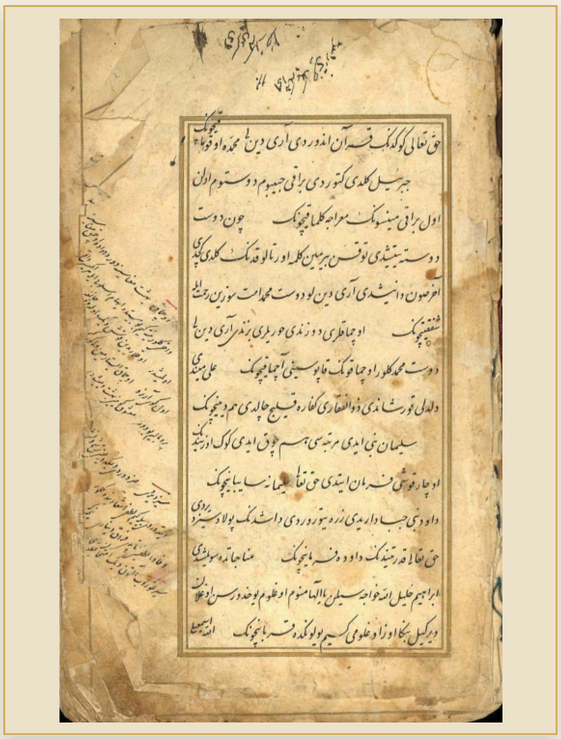
Orhun Yazıtları 50
Türklerin bilinen ilk alfabesi

Oğuz Kağan · Ergenekon 51
Destanlar

Manas · Kutadgu Bilig 52
Kırgız destanı ve Karahanlı eseri

Dîvânu Lugâti't-Türk 53
Kâşgarlı Mahmud'un sözlüğü

Kapak görseli: Bilge Tonyukuk yazıtı · Vezirtonyukuk · CC BY-SA 4.0



Dede Korkut Kitabı'nın Gonbad yazmasının ilk sayfası

Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

DESTANLAR · OĞUZLAR

Dede Korkut Kitabı

Dede Korkut Kitabı (Dresden yazmasının adıyla: Kitāb-ı Dedem Ḳorḳud Alā Lisān-ı Tāife-i Oğuzân; Vatikan yazmasının adıyla: Hikâyet-i Oğuznâme, Kazan Beğ ve Gayrı), Oğuz Türklerinin bilinen en eski epik...

Dede Korkut Kitabı (Dresden yazmasının adıyla: Kitāb-ı Dedem Ḳorḳud Alā Lisān-ı Tāife-i Oğuzân; Vatikan yazmasının adıyla: Hikâyet-i Oğuznâme, Kazan Beğ ve Gayrı), Oğuz Türklerinin bilinen en eski epik destansı hikâyeleridir. Hikâyeler, göçebe Türk halklarının sosyal yaşam tarzları ve İslam öncesi inançları için önemli olan ahlak ve değerleri taşır. Kitabın efsanevi anlatımı, başta Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan olmak üzere Oğuz kökenli halkların kültürel mirasının bir parçasıdır. Aslen sözlü bir edebî ürün olup, 14. veya 15. yüzyılda anonim bir yazar tarafından yazıya geçirilmiştir. Metnin Dresden yazması on iki, Vatikan yazması ise altı destansı hikâye ve bir önsözden oluşur. İçerdiği hikâyeler tarih boyunca dilden dile, anlatıcıdan anlatıcıya aktarılan birer sözlü gelenek ürünüdür. Hikâyeler kulaktan kulağa aktarıldığından dolayı gerçek hâlinin dışına çıkmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. Oğuzların yaşam biçimlerinden ekonomisine, inançlarından giyinişlerine, beslenmelerinden içinde yaşadıkları doğaya kadar pek çok konuda bilgi sağlayan bir kaynaktır. Günümüze ulaşan üç el nüshası bulunmaktadır. Gonbad el yazmasının keşfedildiği 2018 yılına kadar biri Vatikan'da ve biri Dresden'de olmak üzere yalnızca iki el yazması biliniyordu. Dede Korkut Kitabı'ndaki bazı hikâyeler ile Batı mitolojisi arasında benzerlikler kurmak mümkündür. Özellikle Tepegöz anlatısı, Odysseia'da geçen tek gözlü dev Cyclops hikâyesini hatırlatır. Her iki metinde de insanlara zarar veren, güçlü bir dev vardır ve kahraman bu varlığı doğrudan güçle değil, daha çok zekâsını kullanarak yenmeyi başarır. Ancak bu benzerliklere rağmen anlatıların ait olduğu kültürel bağlamlar farklıdır. Dede Korkut'taki hikâye, Oğuz toplumunun değerlerini, yaşam tarzını ve kahramanlık anlayışını yansıtır. Bu nedenle söz konusu benzerlikler, birebir bir etkilenmeden çok, farklı toplumların benzer korkular ve anlatı kalıpları üretmesiyle açıklanabilir.

ESER

Dede Korkut Kitabı, destansı Oğuz hikâyelerinin mecmuasıdır. İçerdiği on iki hikâyenin büyük bölümü ilk defa X.-XI. yüzyıllar arasında Oğuzların eski yurdu olan Seyhun nehri boylarında ortaya çıkmış, XI. yüzyılda Oğuzlar'ın Kuzey İran, Güney Kafkasya ve Anadolu'yu ele geçirmeleri ile Yakındoğu'ya gelmiştir. "Alpamış" olarak da bilinen Bamsı Beyrek hikâyesi ise V.-VI. yüzyıllara kadar tarihlenmektedir. Hikâyelerin çoğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun iki büyük nehri Amıt suyu (Dicle) ve Aras nehrinin kollarından Kara Dere, Dereşam Suyu civarında geçer. "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu" hikâyesinde Trabzon çevresi net bir şekilde tasvir edilir. Hikâyelerinin yazıya geçirildiği tarih olarak XV. yüzyılın ikinci yarısı kabul edilmektedir. Kars, Erzurum civarında hüküm süren Akkoyunluların bu destanları yazıya geçirttiği tahmin edilmektedir. Destan döneminden halk hikâyeciliğine geçiş döneminin en önemli ürünü Dede Korkut Hikâyeleridir. Hem şiir hem de düzyazı biçiminde yazılmıştır. Olay içeren yerler düzyazı, duygu içerikli yerler şiir şeklinde yazılmıştır. Eserde nazım ve nesir bir arada verilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Dede Korkut Kitabı" (sürüm 37810598), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Bilge Tonyukuk yazıtı
Görsel: Vezirtonyukuk · CC BY-SA 4.0

YAZITLAR · GÖKTÜRKLER

Orhun Yazıtları

Orhun Yazıtları, Göktürk Yazıtları ya da Köktürk Yazıtları, Eski Türkçe (:) olan, Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Orhun alfabesi ile II.

Orhun Yazıtları, Göktürk Yazıtları ya da Köktürk Yazıtları, Eski Türkçe (:) olan, Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Orhun alfabesi ile II. Köktürk Kağanlığı döneminde Göktürkler tarafından yazılmış yapıtlardır. Birçok kişi ilk Türkçe yapıt olarak bilse de ilk Türkçe yapıt Çoyr Yazıtıdır. Orhun Yazıtları Türkçenin tarihsel süreçteki gramer yapısı ve bu yapının değişimiyle ilgili bilgiler verdiği gibi Türklerin devlet anlayışı ile yönetimi, kültürel ögeleri, komşuları ile soydaşlarıyla olan ilişkileri ve sosyal yaşantısıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bilge Kağan ve Kül Tigin yazıtlarını Yollıg Tigin yazmıştır. Yollıg Tigin aynı zamanda Bilge Kağan'ın oğludur. Yazıtlarda bu abidelerin sonsuzluğa kadar kalması temennisi ile "Bengü Taşlar" denmiştir. Yazıtlar, 1889 yılında Moğolistan'da Orhun Vadisi'nde bulunmuşlardır. Bu yazıtlar II. Göktürk Kağanlığı'na aittir. Yazılış tarihleri MS. 8. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Yazıtlardan Kül Tigin Yazıtı 732 yılında, Bilge Kağan Yazıtı 735 yılında yazılmışlardır. 1893 yılında Danimarkalı dilbilimci Vilhelm Thomsen tarafından, Rus Türkolog Vasili Radlof'un da yardımıyla çözülmüş ve aynı yılın 15 Aralık günü Danimarka Kraliyet Bilimler Akademisi'nde bilim dünyasına açıklanmıştır.

YAZITLAR

Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları Moğolistan'daki Orhun Irmağı'nın eski yatağı yakınlarında, Koço Çaydam gölünün civarındadır. Yazıtlar arasındaki uzaklık 1 kilometre kadardır. Matematik koordinatları 47o kuzey enlemi ve 102o doğu boylamıdır. (47°33'51"N, 102°49'55"E) Orhun Yazıtları bir hitap metni özelliğindedir. "Hem maddi bakımdan, hem manevi bakımdan bu yazıtlar birer abidedirler.(...) Kül Tigin abidesi, kağan olmasında ve devletin kuvvetlenmesinde birinci derecede rol oynamış bulunan kahraman kardeşine karşı Bilge Kağan'ın duyduğu minnet duygularının ve kendisini sanatkârane bir vecd ve coşkunluğun içine atan müthiş teessürün edebî bir ifadesidir." Metinlerin dili olan Türkçe kısımların dışında, Çince çevirisi de vardır. Bilge Kağan yazıtı, Bilge Kağan'ın ölümünden bir yıl sonra oğlu Tenri Kağan tarafından yaptırılmıştır. Yazıtta Bilge Kağan ve yeğeni Yolluğ Tigin'in sözleri yer almaktadır. Bilge Kağan yazıtı hem devrilmiş, hem de parçalanmıştır. O yüzden tahribat ve silinti Bilge Kağan yazıtında çok fazladır. Bu yazıtın etrafında yine türbe enkazı ve heykeller bulunmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Orhun Yazıtları" (sürüm 38070257), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Oğuz Han, Şam'dan gelen elçiyi kabul ediyor (minyatür)
Görsel: c. 1425-1430 artist · Kamu malı



Tahtta Oğuz Han (minyatür)
Görsel: Jami al-Tawarikh artist, 1420-1430 artist · Kamu malı

DESTANLAR · OĞUZLAR

Oğuz Kağan Destanı

Oğuz Kağan Destanı, Türk destanlarından, Hun-Oğuz destanları grubundandır. Oğuz Kağan Destanı'nın dört ayrı yazması vardır. Çağatayca ve Uygurca yazmalardaki Oğuz Kağan Destanı; Oğuz boyları, Türk dili, edebiyatı, folkloru, tarihi ve kültürü hakkında bilgi verir. Destan Türklerin atası olduğu varsayılan Oğuz Kağan'ın hayatını anlatır.

PARİS ELYAZMASI

Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunan Uygur harfli yazma, Oğuz Kağan Destanı'nın günümüze ulaşan en eski nüshası olarak kabul edilmektedir. Bu nüshanın hangi müstensih tarafından, nerede ve ne zaman kaleme alındığı kesin olarak bilinmemektedir. Araştırmacı Ferruh Ağca'ya göre, nüshanın dil özellikleri metnin 14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başlarında, Moğol hâkimiyetindeki Çağatay dil sahasında Oğuz ve Kıpçak ağızlarının karışımıyla yazıldığını göstermektedir. Uygur Oğuz Kağan Destanı MÖ 201 - 126 yılları arasında büyük bir göçebe devleti kuran Hiung-nu'larla ilgilidir. Oğuz Kağan'ın bu devleti kuran Mete olduğu ileri sürülmektedir. Zeki Velidi Togan'a göre ise, Oğuz Kağan Destanı'nın kökeni daha eski çağlara, MÖ 7. yüzyılda merkezi Orta Asya'da bulunan Sakalar ile birkaç asır sonraki İskitlerdir. Paris elyazmasının transkripsiyonu 1891 yılında W. Radloff tarafından Kutadgu Bilig basımının içinde yayınlandı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Oğuz Kağan Destanı" (sürüm 37853035), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Ergenekon Destanı
Görsel: Wirtex02 · CC BY-SA 4.0



Ergenekon'dan çıkış (minyatür)
Görsel: Wikimedia Commons katkıcısı · Kamu malı

DESTANLAR · GÖKTÜRKLER

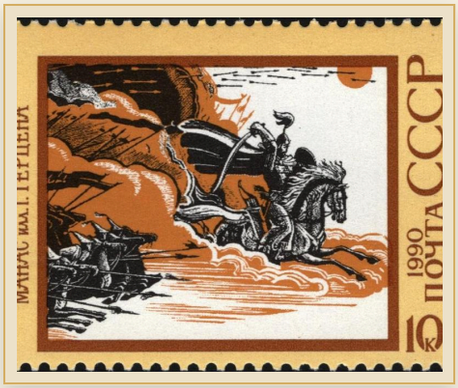
Ergenekon Destanı

Ergenekon Efsanesi veya Ergenekon Destanı; kaynaklara göre Göktürklerin yeniden doğuşuna ilişkin hikâye.

TARİHÎ ESERLERDE ERGENEKON DESTANI

14. yüzyılda Reşidüddin Hamedani'nin kaleme aldığı Cami'üt-Tevarih adlı eserinin "Mujallad-i Awwal" (Birinci Kitabı: Moğol tarihi) in "Bāb-i Awwal" (Birinci Bölüm: Türk ve Moğol kabilelerinin tarihi) inde Moğolların yaratılış destanı olarak anlatılan efsane, 17. yüzyılda Şiban'ın torunlarından ve Hiva Hanlığının hanı olan Ebu'l Gazi Bahadır'ın kaleme aldığı Şecere-i Türkî adlı eserde de Moğolların yaratılış destanı olarak anlatılır, bazı kaynaklara göre ise bir Türk destanıdır. Bahsi geçen iki tarihi kaynakta Nekuz (Nüküz) ve Qiyan (Kıyan) adlı kardeşler ile onların eşleri Tatarlar tarafından yenilince önce Ergene Kon (Ergene Qon) adı verilen dar ve sarp bir yere gitmiş, 400 yılda sülalesi çoğalıp oraya sığmaz olunca Ergenekon'dan çıkmıştır. Ergenekon'dan çıktıkları zaman yol göstericilerinin Börteçine olduğu düşünülmektedir. Başka kaynakçalara göre ise Ergenekon bölgesinde yaşayan Göktürk milletine o bölgenin sahibi olan ülke tarafından baskı yapılmış. Ergenekon'luların bulundukları bölgeden çıkması imkânsızmış. Çünkü etrafları dağlarla çevriliymiş. Ergenekonlular buradan çıkmak için büyük bir ateş yakıp bu dağları eritmiş ve kurtulmuşlardır. Ancak Göktürklerin yaratılış destanıyla olan benzerlikleri gerekçe göstererek Türklere ait bir destan olduğunu iddia eden araştırmacılar da mevcuttur.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Ergenekon Destanı" (sürüm 38154225), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Manas Destanı'nı konu alan 1990 tarihli SSCB pulu

Görsel: USSR Post · Kamu malı

DESTANLAR · KIRGIZLAR

Manas Destanı

Manas Destanı, Kırgızların millî destanıdır. Mani dinini yaşayan Karahitaylar ile Müslüman Karahanlılar arasındaki mücadelede Kırgızların durumunu ve Manas adlı kişinin başından geçenleri anlatan destandır. Ünlü Türkolog Wilhelm Radloff (1837-1918), Manas Destanı'yla ilgili ilk derlemeyi, Kırgızistan'ın Tokmok kenti güneyindeki Sarı Bağış boyuna mensup bir Manasçıdan (destanı günümüze kadar nesilden nesile aktaragelen sözlü anlatıcılar) 1869'da yapmıştır. Halk arasında bu sözlü halk edebiyatı anlatıcılarına ırçı veya comokçu da denmiştir. Manas Destanı'na hâlâ eklemeler yapılmaktadır ve destanın 130'dan fazla değişik biçimi vardır. Prof. Dr. Gülzura Cumakunova Türkiye'de çalışan önemli bir Manas Destanı araştırmacısıdır.

MANAS HAKKINDA ANLATILAR

Manas Han'ın babası Yakup Han'dır. Annesinin adı Çığrıcı'dır. Yakup Han ile Çığrıcı Hanım evlendikten on dört sene sonra Manas doğmuştur. Doğumu üzerine civardan gelen elçiler, onun bir kahraman olacağını hemen anlamışlardır. On yaşına gelince tam bir kahraman olur. Düşmanlarının üzerine saldırarak perişan eder. Atlarına at erişemez, zırhına ok işlemez. Yakup Han, oğlunun atılganlıklarını, kahramanlıklarını görünce, onu korumak, onunla arkadaşlık etmek üzere, Bakay adında bir kişiyi onun yanına koymuştur. Manas, Nogay boyundan gelmektedir. Kalmuk baskınlarına karşı Kırgız halkının birliğini, bütünlüğünü korur ve bir kahramanlık ve özgürlük sembolü haline gelir.:Cengiz hanın oğulları! Sen dağların Bürküt-batır'ı, sen göllerin Er-Sazan'ı, geri fırlayan Kan-keldi'm, kara talih Can-keldi'm, Iraman'ın Irçı-uul, yırtıkları yamayan, bozukları düzelten tatlı dilli Acıbay

Metin: Türkçe Vikipedi, "Manas Destanı" (sürüm 37128723), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kutadgu Bilig yazması

Görsel: Jusup Balasagyn · Kamu malı

EDEBİYAT · KARAHANLILAR

Kutadgu Bilig

Kutadgu Bilig ([qʊtaðˈɢʊ bɪˈlɪg]) (Günümüz Türkçesi ile: Mutluluk Veren Bilgi ya da Devlet Olma Bilgisi), 11. yüzyıl Karahanlı Türklerinden Yusuf Has Hacib'in Doğu Karahanlı hükümdarı ve Kaşgar Prensi Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han'a (Ebû Ali Hasan bin Süleyman Arslan) atfen yazdığı ve takdim ettiği Orta Türkçe eserdir. Eser, Karahanlıca olarak da isimlendirilen Hakaniye lehçesi ile yazılmıştır.

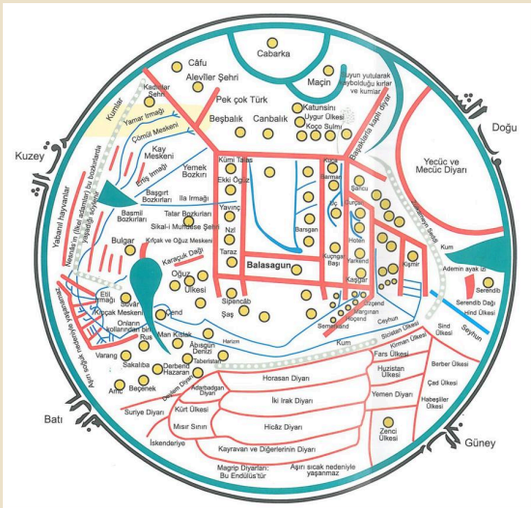
ESERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Mesnevi tarzında ve aruz vezniyle yazılmıştır. Siyasetname türünün Türk edebiyatındaki ilk örneğidir. Eski Türkçe olarak kabul edilen Karahanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Nazım birimi beyittir. (Redif ve kafiye kullanılmıştır.) İslamiyet'in Türklerce kabulünden sonraki bilinen ilk yazılı eserdir. Alegorik ve didaktiktir. Bazı bölümlerinde ansiklopedik bilgiler içerir. 'Kutlu Olma Bilgisi' veya 'Mutluluk Veren Bilgi' olarak Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. 18 ayda tamamlanmıştır. Anlatılmak istenenler 4 sembolik kişilik üzerinden anlatılmıştır. Bunlar; Kün Togdı (hükümdar, kanun, adalet); Ay Toldı (mutluluk, saadet); Odgurmış (akıbet, hayatın sonu); Ögdülmiş (Akıl, zeka) 6645 beyitten oluşan manzum bir eserdir. 6500 beyti aşan Kutadgu Bilig'de, yüz civarında Arapça, Farsça kökenli sözcük vardır. Sözcükler manzumenin gerektirdiği retoriğe göre seçilir. Tapug ~ taat, törütigli ~ halik, yükün- ~ namaz kıl- gibi Türkçe kökenli ya da ödünç sözcükler; ölçüye, bağlama göre serbestçe kullanılır. KB'de Allah, cennet, cehennem, şeytan, melek, savm, salat gibi Arapça kökenli temel İslami terimlerin yer almaması dikkat çekicidir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kutadgu Bilig" (sürüm 38080389), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

Dîvânu Lugâti’t-Türk

Kitâbu Dîvânu Lugâti't-Türk (Türkçe: Büyük Türk Sözlüğü Derlemesi), Orta Türkçe Dönemi'nde Kâşgarlı Mahmud tarafından Bağdat'ta 1072-1074 yılları arasında Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar...



Kâşgarlı Mahmud’un dünya haritası (Dîvânu Lugâti’t-Türk)
Görsel: Kaşgarlı Mahmud · Kamu malı

Kitâbu Dîvânu Lugâti't-Türk (Türkçe: Büyük Türk Sözlüğü Derlemesi), Orta Türkçe Dönemi'nde Kâşgarlı Mahmud tarafından Bağdat'ta 1072-1074 yılları arasında Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek maksadıyla yazılan Türkçe-Arapça bir sözlüktür. Türkçenin bilinen en eski sözlüğü olup Batı Asya yazı Türkçesiyle ilgili var olan en kapsamlı ve önemli dil yapıtıdır. Bilinen tek yazma nüshası, İstanbul'daki Fatih Millet Kütüphanesindedir. Eser, yaklaşık 8.000 civarında madde başı içerir. Bu eser için Kâşgarlı Mahmud tarafından halk arasında kullanılan Türkçe kelimeler derlenmiş; daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla deyimlerden, atasözlerinden ve şiirlerden örnekler verilmiş ve bunların Arapça tercümeleri de yapılmıştır. Kökleşik Arap sözlük bilgisi ilkelerine göre hazırlanmış olan sözlük, muhtemelen 1077 yılında Bağdat'ta Halife Muktedî-Biemrillâh'ın oğlu Ebü'l-Kāsım Abdullah'a takdim etmiştir. Eser, bir sözlük olmanın dışında Türkçenin 11. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer kitabı niteliğindedir. Ayrıca yazıldığı devirdeki kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihi, mitolojisi, coğrafyası, halk edebiyatı, tıp bilgileri ve tedavi usullerine dair bilgi veren ansiklopedik bir eserdir. Eserde yer alan harita, ilk Türk dünyası haritası olması bakımından büyük değer taşır. Fatih Millet Kütüphanesindeki nüsha esas alınarak eserin 1941'de Türk Dil Kurumu ve 1990'da Kültür Bakanlığı tarafından tıpkıbasımı yayımlanmıştır. UNESCO ayrıca 2024 yılını "Dîvânu Lugâti't-Türk Yılı" olarak ilan etmiştir.

YAZMA NÜSHA

Türk dilinin en eski ve değerli sözlüğünün elde bulunan tek yazma nüshası, 1266 yılında Şam'da yaşayan müstensih Sâveli Muhammed tarafından temize çekilip 1 Ağustos 1266 (hicri 27 Şevval 664) Pazar günü tamamlanmıştır. El yazma nüshası, büyük boy 319 varaktır. Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-Etrâk'inde, Bedreddin Aynî'nin İkdü'l-Cüman eserinde ve kardeşi Şehâbeddin Ahmed ile birlikte yazdıkları Târîḫu'ş-Şihâbî adlı eserde Dîvânu Lugâti't-Türk'ten faydalandıkları ifade edilmiştir. Kâtip Çelebi Keşfü'ẕ-ẕunûn'da Dîvân'dan söz etmiştir.

ALİ EMÎRÎ TARAFINDAN BULUNMASI

Varlığı, ondan söz eden 14. yüzyıl yapıtlarından ötürü bilinmekle birlikte yıllarca ele geçmeyen yapıt, II. Meşrutiyet'in ilanını izleyen yıllarda İstanbul'da bulundu. Türklük bilimi camiasında genel kabul görüp yaygınlaşan öyküye göre Dîvânu Lugâti't-Türk'ün 1266'da istinsah edilmiş bu birinci nüshası, Dîvân, Vanioğullarından Ahmet Nazif Paşa'nın elinde 1905'e değin korunmuş, daha sonra akrabası bir yaşlı hanım tarafından Sahaflar Çarşısı'nda satılması için Burhan Bey'in sahaf dükkânına bırakılmıştı. Yapıtı Ali Emîrî Efendi; 1915 yılında tesadüfen bulmuş, 3 lira bahşiş verip toplam 33 liraya satın almıştır. Bir söylentiye göre de yanında para olmadığı için eve gidip parayı alana değin kitabın başkasına satılmaması için dükkân sahibini dükkâna kilitlemiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Dîvânu Lugâti't-Türk” (sürüm 38154222), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



BÖLÜM VI

Gelenek, bilim *ve simgeler*

Kopuzdan mehtere, Nevruz’dan sofraya; gözlemevlerinden bayrağa Türk kültürünün canlı yüzü.

Kopuz · Bağlama 55
Telli çalgılar

Mehter 56
Askerî müzik geleneği

Nevruz 57
Baharın ve yeni yılın bayramı

Ahilik 58
Esnaf dayanışma teşkilatı

Türk mutfağı · Türk kahvesi 59
Sofra kültürü

Kırkpınar · Türk okçuluğu 60
Meydan ve atlı okçuluk

Rasathaneler 61
Uluğ Bey ve Takiyüddin

Türk bayrağı · Damga 62
Simgeler

Kapak görseli: İstanbul Askerî Müzesi’nde mehter gösterisi (2016) · Dosseman · CC BY-SA 4.0



Kopuz
Görsel: Beknazar Zh at en.wikipedia · CC BY-SA 3.0



Komuz çalan bir kız
Görsel: Nichelle Anderson, U.S. Air Force · Kamu malı

MÜZİK · KOPUZ

Kopuz

Kopuz, Türk ve Altay halk kültüründe bir çalgı. Komus da denir. Bağlamanın atası olan müzik aletidir. Türkler'de önemi büyüktür. Bağlama ve kopuz kutsal sayılır. Bu kelimeyle ilişkili olan kobzamak, kopzatmak gibi fiiller çalgı çalmayı ifade eder. Kopuz, en eski Türk halk çalgısı olarak bilinmektedir. Ancak kopuz adıyla anılan farklı çalgılara rastlanmaktadır. Şu anda hâlâ Anadolu, Kafkasya ve Orta Asya'da, özel olarak Kırgızistan'da kullanılmaktadır. Şamanlar törenlerde kopuzu kullanırlardı. Teknik olarak çalgı bağlama ailesi içinde değerlendirilmelidir. Bunun yanında diğer önemli telli çalgılar arasında Iklığ ve Gizek adı verilen yaylı olanlar ile Yatuğan denen ve yatık olarak çalınanlar yer alır.

HALK KÜLTÜRÜNDE KOPUZ

Eski Türk kültüründe bu çalgının önemli bir yeri vardır. Havada uçan veya ölen kopuzlar masallarda zaman zaman yer alır. Kopuzun, Korkut Ata'nın buluşu olduğu söylenir. Hastalıkların tedavisinde bile kullanılır. Kopuzun sahibi onu bir başkasına vermeyi tabu sayar ve birinin elinin değmesinin günah olduğunu kabul eder. Şamanlar ruhları onunla çağırır. Aldacı (Ölüm Tanrısı) bile Kopuz'un sesinden Korkut Ata'nın canını veya o civarda bulunanların ruhunu almaya gelemez. Onun sesinde bir haşmet vardır. Korkut Ata öldükten sonra kopuzu yıllarca acıklı sesler çıkarmıştır. Anadolu'da derlenmiş olan bir efsaneye göre Akbaba kuşu yakaladığı tavşanı ağaçta yerken bağırsağı yanlışlıkla bir dala takılarak gerilir ve orada kurur. Çıkan sesleri "Ilgıs" adındaki bir ruh duyarak çalmaya başlar. Bunu duyan avcılar sese gelirler ve bağırsaktan oluşan bu teli bir çubuğa gererek çalgı haline dönüştürürler.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Kopuz” (sürüm 35592016), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Cura, çöğür, bağlama ve divan sazı
Görsel: Sven Kraus · CC BY-SA 4.0



Bağlama
Görsel: İncelemeelemani · CC BY-SA 4.0

MÜZİK · BAĞLAMA

Bağlama

Bağlama, saz, Sharki, Šargija ya da Bozuk Türk halk müziğinde ve Balkan halk müziğinde yaygın olarak kullanılan telli tezeneli bir çalgı türüdür. Tezene denilen ve genellikle kiraz ağacı kabuğundan yapılmış bir mızrapla tellere vurularak çalınır. Tekne bir kütükten oyulmuştur ve armut biçimindedir. Kullanılan tekniğe göre mızrap (tezene) veya parmaklar ile çalınır. Parmaklarla çalma tekniğine şelpe ve dövme denir. Genellikle altta iki çelik ile bir sırma (ipek veya bakır sırma) bam (oktav teli), ortada iki çelik ve üstte bir çelik ile bir sırma bam teli olmak üzere toplam 7 tellidir, 5, 6, 8, 9, 11 ve 12 telli olanları da görülmüştur. Tezene ile çalınır. Bağlama, bağdaş kurularak veya dik bir biçimde oturulularak çalınır. Kişi baskın eli ile tellere vururken diğer eli ile de perdelere basar. Bağlama tutulurken teknenin alt tarafı hafif sola eğik olacak bir biçimde uyluğa dayanır. Teknenin ön yüzeyinin üst kenarına, biraz solda olacak bir şekilde, ön kolun orta kısmı dayanılarak bağlama dengede tutulur. Ön kol tekneye dayalı iken bilek bir üçgen oluşturacak ve tezene ortalanacak bir şekilde bükülür. Diğer el ise bağlamanın sapı baş parmak ile işaret parmağı arasında olacak şekilde konumlandırılır, bu pozisyonda bağlamanın sapının kavranmaması önemlidir, sap sadece diğer kolun tekneye yaptığı baskı ile yukarda tutulmalıdır. Baş parmağın eklemi sapın arka yüzüne temas eder biçimde iken diğer parmaklar ise sağa bakar bir şekilde tutulur. Bağlamanın yapıldığı ağaç türleri de çeşitlilik göstermektedir. Kapak kısmı için genellikle Ladin Ağacı tercih edilirken tekne için genellikle Dut, Ardıç, Ceviz ve Maun ağaçları tercih edilir. Kullanılan ağaç türleri ve özellikleri yapan ustaya ve bölgesel özelliklere bağlı olarak değişebilir.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Bağlama” (sürüm 37986540), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



İstanbul Askerî Müzesi'nde mehter gösterisi (2016)
Görsel: Dosseman · CC BY-SA 4.0

MÜZİK · ASKERÎ GELENEK

Mehter

Mehter ya da çoğul kullanımıyla Mehterân, resmî ve kurumsal adıyla Mehterân-ı Tabl-ı Âlem, Osmanlı askerî ve saray teşkilatında yer alan, kökeni İslamiyet öncesi Orta Asya Türk devlet geleneğindeki "tuğ" ve...

Mehter ya da çoğul kullanımıyla Mehterân, resmî ve kurumsal adıyla Mehterân-ı Tabl-ı Âlem, Osmanlı askerî ve saray teşkilatında yer alan, kökeni İslamiyet öncesi Orta Asya Türk devlet geleneğindeki "tuğ" ve "tablhâne" birliklerine dayanan askerî müzik topluluğudur. Dünyanın en eski askerî bandolarından biri kabul edilen mehterhâne; yalnızca nefesli ve vurmalı çalgılardan meydana gelen orkestral yapısıyla savaşta ordunun hücum temposunu, yürüyüş nizamını ve haberleşmesini koordine etmiş; barış dönemlerinde ise sarayda, serhad kalelerinde ve kent meydanlarında günün belirli vakitlerinde icra edilen nevbetlerle devlet otoritesini ve zamanı ilan etmiştir. Sarayın bîrun teşkilatında yer alan "Mehterhâne-i Âmire" bünyesinde; saltanat sancaklarını muhafaza eden alemdarlar ile müzik icracılarından oluşan Mehterân-ı Tabl-ı Âlem ve ordugâh lojistiğinden sorumlu Çadır Mehterleri olmak üzere iki ana kol bulunmaktaydı. Devlet protokolünde en üst düzeyde emîr-i âleme, askerî sevk ve idarede çorbacıbaşına, müzikal icrada ise mehterbaşına bağlı olan topluluk; zurnazen, boruzen, tablzen, nakkârezen, zilzen ve çevgânîlerden oluşan altı uzmanlık bölüğünün yanı sıra deve ve at sırtında taşınan heybetli köslerle donatılmıştı. Teşkilatın büyüklüğü padişah, sadrazam veya eyalet beylerinin protokoldeki rütbelerine göre belirlenen ve her çalgı türünün adedini ifade eden "kat" sistemiyle sınıflandırılmıştır. Klasik Türk müziği makam ve usûl sistemine dayalı zengin bir repertuvara sahip olan mehteran heyeti, icra kabiliyetini Enderûn meşkhânelerinde ve usta-çırak ilişkisiyle yürütülen meşk eğitimiyle kazanmıştır. Savaş alanında düşman saflarında psikolojik çözülme yaratan gür sesli "ceng-i harbî" ezgilerinden saray içi fasıllara kadar geniş bir dağarcık sergileyen teşkilat, ordu saflarında Bektaşilik kültürünün izlerini taşıyan gülbank dualarıyla da manevi bir işlev üstlenmiştir. 17 ve 18. yüzyıllarda Avrupa saraylarına gönderilen diplomatik mehter heyetleri ile Osmanlı-Habsburg savaşları, Batı orkestralarında vurmalı çalgıların yerleşmesine ve klasik Batı müziğinde "Alla Turca" akımının doğmasına zemin hazırlamıştır. 1826 yılında II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı ile birlikte kurumsal varlığına son verilen çalıcı mehterlerin yerini Batı normlarında kurulan Muzika-i Hümâyun almıştır. 20. yüzyıl başında yükselen milliyetçilik akımları doğrultusunda 1914'te Müze-i Askerî-i Osmânî bünyesinde "Mehterhâne-i Hâkânî" adıyla ihya edilmiş; 1917'de ordu birliklerine, ardından Kurtuluş Savaşı cephelerine uyarlanmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Mehter" (sürüm 38304148), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



İstanbul'da Nevruz kutlaması
Görsel: No machine-readable author provided. Bertilvidet~commonswi... · CC BY 2.5

GELENEK · BAHAR BAYRAMI

Nevruz

Nevruz Bayramı ya da kısaca Nevruz, dünya çapında çeşitli halklar tarafından kutlanan geleneksel yeni yıl ya da doğanın uyanışı ve bahar bayramıdır.

Nevruz Bayramı ya da kısaca Nevruz, dünya çapında çeşitli halklar tarafından kutlanan geleneksel yeni yıl ya da doğanın uyanışı ve bahar bayramıdır. Nevruz bayramına 4 hafta kala, her salı günleri özel günler olur ki, bunlara çarşamba denir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 23 Şubat 2010'da aldığı 64/253 sayılı kararla 21 Mart'ı Uluslararası Nevruz Günü ilan etmiştir. Yazılı olarak ilk kez 2. yüzyılda Pers kaynaklarında adı geçen Nevruz, İran ve Bahai takvimlerine göre yılın ilk gününü temsil eder. Günümüz İran'ında, her ne kadar İslami bir kökeni olmasa da bir şenlik olarak kutlanır. Bazı topluluklar bu bayramı 21 Mart'ta kutlarken diğerleri Kuzey yarım kürede ilkbaharın başlamasını temsilen, 22 veya 23 Mart'ta kutlarlar. Aynı zamanda, Zerdüştlük, hem de Bahailer için de kutsal bir gündür ve tatil olarak kutlanır. Kürtlerde, Nevruz bayramının Kürt ve İran mitolojisindeki Demirci Kawa Efsanesi'ne dayandığına inanılır. Anadolu ve Orta Asya Türk halklarında da Göktürklerin Ergenekon'dan çıkışı anlamıyla ve baharın gelişi olarak kutlanır. 2010'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 3000 yıldan beri kutlanmakta olan İran kökenli bu şenliği, Dünya Nevruz Bayramı ilan etmiştir. 28 Eylül-2 Ekim 2009 arasında Abu Dabi'de hükûmetler arası toplanan Birleşmiş Milletler Manevi Kültür Mirası Koruma Kurulu, nevruzu Dünya Manevi Kültür Mirası Listesi 'ne dahil etmiştir. 2010'dan başlayarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 21 Mart'ı "Dünya Nevruz Bayramı" olarak kabul etmektedir.

İSİM KÖKENİ

Kelimenin aslı eski Farsçadan gelir: Yeni anlamındaki nava ve gün ışığı/gün anlamındaki rəzaŋh birleşerek oluşturmuşlardır. Anlamı "yeni gün/günışığı"dır ve günümüzün Farsçasında da hâlâ aynı anlamda kullanılmaktadır. (nev: yeni + ruz: gün; anlamı "yeni gün") Farsça olan bu kelime geniş kültür coğrafyalarına yayılmış ve kullanım alanı bulmuştur. Çıkmış olduğu kültür çevresine kıyasla Türk kültür çevresinde daha çok kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde "Nevruz", Azerbaycan Türkçesinde Novruz", Başkurt Türkçesinde "Nouruz", Kazak Türkçesinde "Navruz", Kırgız Türkçesinde "Noruz", Özbek Türkçesinde "Navruz", Tatar Türkçesinde "Navruz", Türkmen Türkçesinde "Novruz", Uygur Türkçesinde "Noruz" şeklinde kullanım alanı bulmuştur. Türkçeden başka bu kelimenin "Novruz" ve Arapça'ya "Neyruz" şeklinde geçtiği görülmektedir. Batı Trakya Türkleri'nde Mevris adları ile anılır. Yeni gün adı eskiden Türkler arasında "yengi kün" şeklinde Nevruza karşılık kullanılıyordu. "Yengi" ve "kün" kelimelerinin ayrı ayrı Uygurlarda ve Kumanlarda "eski zamanlarda" kullanıldığı görülmektedir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Nevruz" (sürüm 37958071), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Kırşehir'de Ahi Evran Camii'nin minaresi
Görsel: Fenerlicetin8 · CC BY-SA 3.0

GELENEK · ESNAF TEŞKİLATI

Ahilik

Ahilik (Ahiyân-ı Rum), Ahi Evran tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesiyle kurulan esnaf dayanışma teşkilatıdır.

Ahilik (Ahiyân-ı Rum), Ahi Evran tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesiyle kurulan esnaf dayanışma teşkilatıdır. Aslen Horasan kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Alevî-Bektâşî Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Temel mesleği "Dabbaklık"tır. Kendi kural ve kurulları vardır. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahilik iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir.Ahilik teşkilatı, Anadolu'da esnaf ve zanaatkârlar arasında dayanışmayı esas alan bir örgütlenme biçimidir.

AHİLİK SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ

Bu konuda esas olarak iki iddia mevcuttur. İlk iddiaya göre kelime Arapça kökenlidir. Buna göre "Ahi" kelimesi Ahiyye'nin tekili olan "ah" kelimesine birinci tekil "ya"sı ilave olunarak "ahi" şeklinde telaffuz olunmuş halidir. Bu fikre göre Ahi'nin sözlük manası "kardeşim" demektir. Bu iddianın güçlü yanı, Ahiliğin ilk olarak Araplarda Fütüvvet Teşkilatı adıyla çıkması, dolayısıyla Ahilik ile ilgili terimlerin Arapça olması gereğidir. Ancak bu kanıt yeterli değildir. İkinci iddiaya göre Ahi kelimesi Türkçe Akı kelimesinin zamanla değişimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kelimenin Ahi birlikleri içinde zaman zaman Ahi Baba şeklinde ifade edildiğini görüyoruz. Buna göre kelimenin Arapça manası ile düşünüldüğünde "Kardeşim Baba" diye bir tabir uygun düşmüyor. Fakat Divânu Lügati't-Türk'te akı Eli açık, koçak, selek, cömert, yiğit, delikanlı gibi manalar ifade eden Akı kelimesiyle düşünüldüğünde "Ahi Baba" tabiri daha mantıklı görünüyor. Bu konuda Selçuk Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim üyesi Prof. Dr. Mikail Bayram şu görüşlerini dile getiriyor:

Fütüvvet Teşkilatı Fütüvvet, İslam dünyasında kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik mefkuresinin adıdır. Şövalyelik nasıl Orta Çağ Batı dünyasına ait mahsus bir ülkü ise, Fütüvvet Teşkilatı Fütüvvet de Orta Çağ İslam dünyasına ait bir ülküdür. Nasıl ki Araplar İslam'dan önce kültürlerinde mevcut olan Fütüvvet anlayışını İslami değerlerle geliştirip devam etmişler, nasıl ki Farslar "cevanmerdi" anlayışını aynı şekilde İslam süzgecinden geçirmişler, Türkler de kendi "Akılık" ülküsünü İslami ahlak ve değerlerle geliştirerek devam ettirmişlerdir. Arap kültüründe ideal kahraman, sehavet ve şecaat timsali olan Fütüvvet erinin adı "Feta", İran kültüründe "Cevanmerd", Türk kültüründe "Akı"dır. Türk Akılığı, İslamiyetle Arap Fütüvvet şiarından etkilenmiştir. Akılar birbirlerine karşı kardeşçe tutumundan dolayı Akı kelimesi yerini Ahi kelimesine bırakmış ve Abbasi Devlet]'nin sona ermesiyle Fütüvvet yerini Ahiliğe bırakmıştır.

AHİ EVRAN VE AHİLİK TEŞKİLÂTI'NIN KURULUŞU

Orta Asya'da hüküm süren Oğuz Yabguluğu yıkılınca 1040 Oğuz Türkleri yavaş yavaş Selçuklu egemenliği altına girerek Anadolu'ya göç etmeye başladı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Ahilik" (sürüm 37404717), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. Görsel sahipleri ve lisanslar görsellerin altındadır.



Ezogelin çorbası
Görsel: E4024 · CC BY-SA 4.0



Karnıyarık
Görsel: Maderibeyza · CC BY-SA 3.0

SOFRA · MUTFAK

Türk mutfağı

Türk mutfağı, Türkiye'nin ulusal mutfağıdır. Orta Asya, Selçuklu ve Beylikler ile Osmanlı kültürünün mirasçısı olan Cumhuriyet Dönemi Türk Mutfağı hem Balkan ve Orta Doğu mutfaklarını etkilemiş hem de bu mutfaklardan etkilenmiştir. Ayrıca Türk mutfağı yörelere göre de farklılıklar gösterir. Karadeniz mutfağı, Güneydoğu mutfağı, Orta Anadolu mutfağı gibi birçok yöreler kendilerine ait zengin bir yemek haznesine sahiptirler. Yöreden yöreye farklılaşan lezzetleri barındıran yeme-içme biçimleri, özel gün, kutlama ve törenlerde ayrı bir anlam hatta kutsallık taşır. Türk Mutfağı, çeşit zenginliği ve damak tadına uygunluk yönünden olduğu kadar birçok yemek ve yiyecek türü ile sağlıklı ve dengeli beslenmeye ve vejetaryen mutfağına kaynaklık edebilecek örnekleri barındırmaktadır.

ÇORBALAR

Çorba özellikle kış aylarında Türk mutfağının vazgeçilmez bir parçasıdır. Mercimek çorbası, ezogelin çorbası, yoğurt çorbası ve tarhana çorbası en çok tercih edilen çorbalardır. Ancak Türk mutfağı bunların yanı sıra sayısız miktarda çorbalar içerir. Etler, sebzeler ve baklagiller genellikle çorbaların ana malzemeleridir. Et suyu, un, yoğurt ve şehriye bu malzemeleri çorba haline getirmek için kullanılır. İşkembe çorbasının alkollü içkilerin neden olduğu baş ağrısına iyi geldiği inancı yaygındır. Özellikle şehirlerde yer alan işkembeci lokantaları geç saatlere kadar açık kalarak müşterilere işkembe çorbası servisi yaparlar.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk mutfağı" (sürüm 37198475), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Türk kahvesi
Görsel: Tema · CC BY-SA 3.0



Türk kahvesi, cezve ve fincan
Görsel: YamanB · CC BY-SA 4.0

SOFRA · KAHVE

Türk kahvesi

Türk kahvesi, daha çok Türk kültüründe önemli yere sahip Osmanlı İmparatorluğu'dan günümüze kadar gelmiş bilinen en eski kahve hazırlama ve pişirme metotlarındandır. Kendine has tadı, köpüğü, kokusu, sunuluş biçimiyle özgün bir kimliği ve geleneği vardır. Telvesi ile ikram edilen tek kahve türüdür.

TARİHİ

Araştırmacılar kahvenin 14. yüzyıl başlarında Habeşistan'dan tüm dünyaya yayıldığını, çıkış yerinin de adının etimolojisi de kahve ile benzerlik gösteren Güney Habeşistan'daki Kaffa yöresi olduğunu belirtmektedir. Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın babası olan Memlûk Çerkeslerinden Osmanlı'nın Yemen valisi Özdemir Paşa, lezzetine hayran kaldığı kahveyi İstanbul'a getirdi. Yeni hazırlama yöntemi ile kahve, güğüm, cezve ve kül/kor ateşinde pişirme yöntemiyle pişirilerek Türk kahvesi adını aldı. Tahtakale'den başlayarak şehre yayılan kahvehaneler halk arasında yaygınlaşmasını sağladı. Önceleri Arap Yarımadası'nda kahve meyvesinin kaynatılması ile elde edilen içecek, bu yepyeni hazırlama ve pişirme yöntemiyle özgün tadına kavuşmuştur.

KÜLTÜREL ETKİSİ

İngilizler'deki çay saati geleneği gibi, kahvenin de Türk toplumunda bir zamanı vardır. Genellikle sabah ve öğlen öğünleri arasında içilir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk kahvesi" (sürüm 38278163), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Katrancı Mehmet Pehlivan
Görsel: Oilwrestling · CC BY-SA 4.0



Kırkpınar Yağlı Güreşleri
Görsel: CeeGee · CC BY-SA 4.0

GELENEK · SPOR

Kırkpınar Yağlı Güreşleri

Kırkpınar Yağlı Güreşleri, geleneksel Türk yağlı güreş turnuvası. Her sene haziran ayı sonu ile temmuz ayı başında Edirne'de düzenlenir. Pehlivanlar üç gün süresince er meydanında mücadele ederler. Son gün yapılan finallerde her boyun (kategorinin) birinci, ikinci ve üçüncüleri belirlenir. Bunlardan en önemlisi başpehlivandır. Güreşler esnasında Kırkpınar Festivali düzenlenir ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirilir. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde yağlı güreş turnuvaları yapılırdı ama bunların içinde yalnız Kırkpınar'dakini kazanan kişi "başpehlivan" olarak adlandırılırdı; bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde başpehlivan unvanına sahip oldukları bilinen güreş efsaneleri Koca Yusuf, Katrancı Mehmet Pehlivan, Adalı Halil, Kel Aliço, Kurtdereli Mehmet Pehlivan ve Hergeleci İbrahim, Kırkpınar başpehlivanlık kültürünün önemli figürleridirler.

KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞ TURNUVALARI

Baş boyunda şampiyon olan güreşçi Kırkpınar'ın birincisi ve başpehlivan ilan edilir.

GÜREŞLERİN YAPILDIĞI YER

Kırkpınar, Edirne'yi Ortaköy'e bağlayan 35 kilometrelik yolun üzerinde, Simavina (Samona) ile Sarı Hızır Köyleri arasında bulunan ve Balkan Savaşından sonra Yunanistan sınırlarında kalan Nazif Ağa tarlası da denilen çimenlik bir yerin adıdır. Bu alanın bir tarafı Topçu Ali Ağa'nın tarlası, bir tarafı çayırlık, bir tarafı Tikio'lu Recep Ağanın tarlası, bir tarafı Çilingiroğlu'nun sebze bahçesi ve bir tarafı da Kırklar çeşmesidir. Balkan Savaşları ve I.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kırkpınar Yağlı Güreşleri" (sürüm 38310340), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Osmanlı kompozit yayı (1700'ler)
Görsel: Daderot · Kamu malı



Süleymanname'den akıncı beyleri
Görsel: A painter of the Ottoman Nakkaşhane · Kamu malı

GELENEK · SAVAŞ SANATI

Türk okçuluğu

Türk okçuluğu, Türklerde okçuluğun ve özellikle atlı okçuluğun önemi tarih öncesi zamanlara kadar uzanır. Yaklaşık MÖ 5000'den itibaren Altay ve Tanrı Dağları çevresinde ortaya çıkan, daha sonra da İç Asya'ya tamamen egemen olan "Atlı Bozkır Kültüründe" atlara ve okçuluğa büyük önem verilmektedir. Tarihteki Türk atlı okçuları, dört nala giderken eyer üstünde dönüp arkaya ok atarak hedefe tam isabet ettirme ustalıklarıyla tanınmışlardır. Uluslararası literatürde "Part Vuruşu" olarak isimlendirilen at üzerinde geriye doğru yapılan ok atışının en başarılı ve en ünlü uygulayıcıları Türkler olmuşlardır. Türk kahramanı Tarkanların tolgalarına şahin tüyü takma hakkı yalnızca Part atışını başarılı bir şekilde uygulayabilenlerine verilmiştir. Vur-kaç, sahte geri çekilme ve düşmanın etrafını sarma gibi taktikler Türk atlı okçularının kullandığı ve birçok zaferde kilit rol oynayan taktiklerdir. Türk destanlarından Oğuz Kağan Destanı'nda ok ve yay, sembolik anlamlarla yer almaktadır. Türk kültürünün geçmişinde okçuluk geniş bir alanda öneme sahip olmuştur. Orta Asya'da geçim kaynağı ve askerî tatbikat niteliği olan sürek avları, Türk atlı okçuluğunun gelişmesini sağlamış; Türkler bu becerilerini Orta Asya'dan Anadolu'ya taşımışlardır. Savaşçılık, avcılık, sporculuk gibi alanların dışında sosyal alanda da okçuluk önem teşkil etmiştir. Örneğin askeri bayramlarda, dinsel törenlerde çeşitli sportif okçuluk yarışmaları toplumsal hayatta yer almıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk okçuluğu" (sürüm 36810673), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

BİLİM · SEMERKANT

Uluğ Bey Rasathanesi



Uluğ Bey Rasathanesi, Semerkant

Görsel: Michel Benoist · CC BY 2.5



Uluğ Bey Rasathanesi'nin kalıntıları

Görsel: Alaexis · CC BY-SA 2.5

Uluğ Bey Rasathanesi, 1421 yılında Timur İmparatorluğu'nun 4. sultanı Uluğ Bey (Mīrzā Muhammad Tāriq bin Schāhruch Ulugh Beg) tarafından yaptırılan 3 katlı bir gözlem evidir. Rasathanede devrin ünlü astronomları Ali Kuşçu, Bursalı Kadızade Rumi, Gıyaseddin Cemşid (Ghiyāth al-Dīn Jamshīd ibn Mas'ūd al-Kāshī) çağdaşları ile birlikte çalıştılar. Son kısımları 1449 yılında Uluğ Bey tarafından tamamlanan ve tarihe Ziyci Sultanı veya Zeyci Kürkanı olarak geçecek eseri bu rasathanede hazırladılar.

KURULUP ÇALIŞMASI

Uluğ Bey'in en büyük eseri, Semerkand Medresesi inşasından kısa bir süre sonra Semerkant'ta yaptırdığı büyük rasathanedir ve dış görünümü gezel bir rasathanedir. Uluğ Bey Rasathanesi de denilen bu rasathane, Semerkant Medresesi'nde yapılan matematik ve astronomi çalışmalarını pratiğe uygulamak, sonuçlarını hazırlanacak bir eserle ilim dünyasına sunmak gayesiyle yapılmıştı. Uluğ Bey, 1421'de yapımına başlanan rasathanenin inşası bittikten sonra, rasathane müdürlüğü görevini, Gıyaseddin Cemşid'e verdi. Bu gözlemevinde yapılan gözlemler, ancak on iki yılda bitirilebilmiştir. Önce Gıyaseddin Cemşid rasat ve hesaplama işlerini o idare ediyordu. Gıyaseddin 1429 yılında ölünce yerine Bursalı Kadızade Rumi görevlendirildi. Rumi'nin 1430 yılında ölümü üzerine rasathanenin müdürlüğüne, Kadızade'nin talebesi Ali Kuşçu getirildi. Burada yapılan gözlemler üzerine Uluğ Bey, ünlü Zeycini düzenlemiş ve bitirmiştir. Zeyc Kürkanı veya Zeyc Cedit Sultanı adı verilen bu yıldız kataloğu eser, birkaç yüzyıl doğuda ve batıda faydalanılacak bir eser olmuştur. 1449'da Uluğ Bey'in öldürülmesinden hemen sonra dindar fanatikler bu rasathaneyi yıktırtmışlardır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Uluğ Bey Rasathanesi" (sürüm 36484381), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

BİLİM · İSTANBUL

Takiyüddin'in Rasathanesi



Rub'tahtası modeli (İstanbul Rasathanesi)

Görsel: Basak · CC BY-SA 4.0



Takiyüddin'in sekstantı (Topkapı Sarayı Müzesi)

Görsel: From Al-âlât al rasadiya li-zij al-shahinshahiyya, by en: … · Kamu malı

Takiyüddin'in Rasathanesi (Dar-ü'r Rasad-ül Cedid), 1575 yılında Osmanlı bilgini Takiyüddin tarafından İstanbul'da Tophane sırtlarında kurulan gözlemevidir. 1571 yılında Osmanlı Sarayı'na müneccimbaşı olarak atanan Takiyüddin'in, Padişah III. Murad'a, astronom Uluğ Bey'in Semerkant'da hazırlattığı "Zic-i İlhânî" adlı astronomi gözlem ve hesaplarının eskidiğini belirten raporunu sunmasından sonra kurulmuştur. İstanbul Rasathanesinin yapımına kesin olarak ne zaman başlandığına dair kanıt niteliğinde herhangi bir belge bulunmamasına karşın, rasathanenin aletleri ve yapımı tamamlanmamış bile olsa 1575-1580 yılları arasında gözleme açık olduğu belirlenmiştir. Rasathane 1580 yılında, Şeyhülislam Kadızade'nin onaylayan fetvası ve padişah III. Murad'ın emriyle denizden topa tutularak yıkılmıştır.

TARİHÇE

=== Kuruluşu === Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılda namaz vakitlerinin belirlenmesi, kıble yönünün tayin edilmesi ve takvimin hazırlanması için gökbilim kullanılmaktaydı ancak kurulan küçük çaplı rasathanaler gündelik hayata yönelik oldukları için uzun ömürlü olmamıştı. 1571'de Müneccimbaşı Mustafa Çelebi ölünce yerine Müneccimbaşılığa atanan Takiyüddin'i himayesi altına alana Vezir Sokullu Mehmet Paşa ve Hoca Sadettin Efendi, onun gözlemevi kurma isteği ile ilgilendiler ve onu destekliediler. Uluğ Bey, Zîci'nin gününü doldurduğunu, günün ihtiyaçlarına uygun olmadığını ve yeni gözlemler ışığı altında yeni tablolar oluşturulmasının gerekliliğini açıklayan bir layiha hazırlayıp padişah III.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Takiyüddin'in Rasathanesi" (sürüm 35262882), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Türk bayrağı

Görsel: David Benbennick (original author) · Kamu malı

SİMGELER · BAYRAK

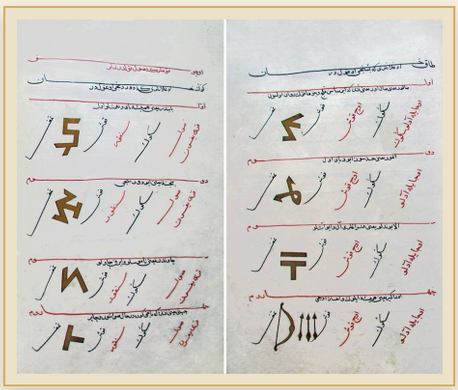
Türk bayrağı

Türk bayrağı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal ve resmî bayrağıdır. Al renkli zemin üzerinde beyaz hilal ve yıldız ile oluşmuş bayrak ilk olarak 1844 yılında Abdülmecid dönemindeki Tanzimât sürecinde kabul edilmiş, Cumhuriyet döneminde 29 Mayıs 1936'da 2994 Sayılı Türk Bayrağı Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal bayrağı olarak kanunlaşmıştır. 22 Eylül 1983'te 2893 Sayılı Türk Bayrağı Kanunu ile bayrak ölçütleri belirlenmiş ve bayrak son hâlini almıştır. Efsaneye göre bayraktaki al, kan kırmızısıdır ve şehitlerin dökülen kanlarını temsil eder. Gece yarısı bu kanların üzerine yansıyan hilal biçimindeki ay ve bir yıldızla beraber Türk bayrağının görüntüsü oluşur. Bu efsanenin 1389 yılında meydana gelen I. Kosova Muharebesi'nde gerçekleştiği söylenmektedir. Ayrıca İstiklâl Marşı'nın birinci, ikinci ve onuncu kıtalarında Türk bayrağından bahsedilir.

TARİHÇE

Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki Anadolu Türk devletlerinde kullanılan bayrak renk ve sembolleri hakkında yeterli bir bilgi yoktur. Türk bayrağı ilk olarak Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Mesud tarafından Osman Bey'e gönderilen beyaz renkli sancak olarak görülür. 15. yüzyıldan sonra al bayrak I. Selim dönemindeki Çaldıran Muharebesi'nde ise yeşil bayrak kullanılmaya başlanmıştır. Türk bayrağına en yakın şekle ise III. Selim döneminde rastlanır. Bu bayrakta hilal ile birlikte sekiz köşeli yıldız kullanılmıştır. Sekiz köşeli yıldız şekil bilimine göre zafer anlamı taşımaktadır. 1844 yılında Abdülmecid dönemindeki Tanzimat sürecinde bayraktaki yıldız beş köşeli şeklini almıştır. Beş köşeli yıldız insanı sembolize etmektedir. Saltanatın kaldırılması üzerine 29 Mayıs 1936 tarihinde bayrağın şekli kesin bir şekilde tayin edilmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Türk bayrağı" (sürüm 38028581), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Yazıcıoğlu Ali'nin Tarih-i Âl-i Selçuk'undan damga sayfası

Görsel: Yazıcıoğlu Ali · CC BY-SA 4.0

SİMGELER · DAMGA

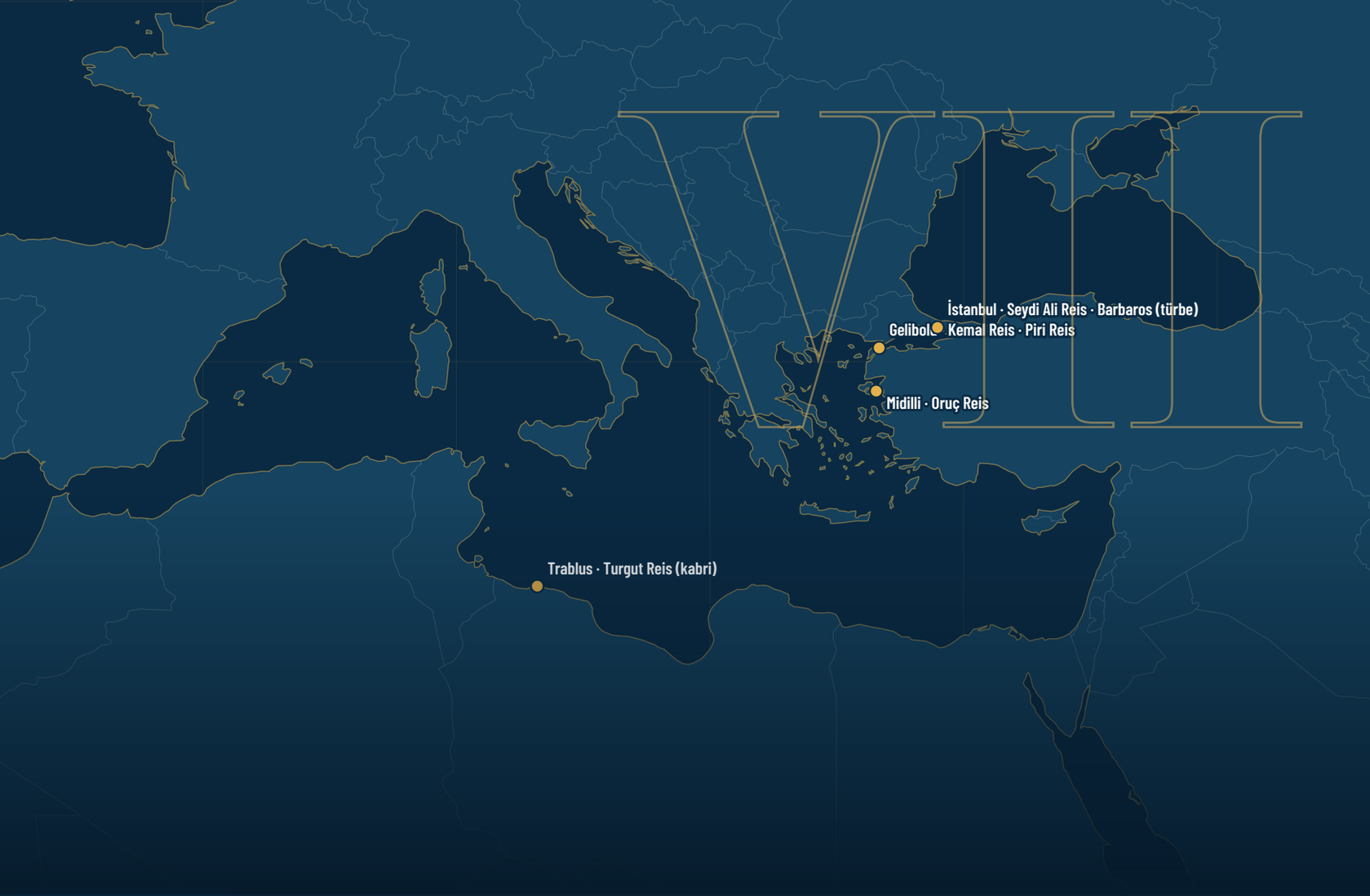
Damga (tamga)

Damga (tamga) bir şeyin üzerine bir işaret basmaya yarayan alet, mühür demektir. Ayrıca herhangi bir şeyin üzerine bu aletle bırakılmış olan işaret, iz anlamına da gelir. Türk halklarında ve Türk kökenli olmayan Kafkas halklarında boy/aşiret damgaları geleneği görülür (Batı Çerkesçe tamığe (тамыгъэ), Doğu Çerkesçe damığe (дамыгъэ), Abazaca adamğ (адамгъ)). Eski Türkçede "Tamga" olarak söylenirken, günümüz Türkçesinde "Damga" biçimiyle yer alır. Ayrıca; Azerice Damğa, Tatarca Tamga, Başkurtça, Özbekçe, Kırgızca ve Uygurca da ise Tamğa olarak söylenir. Türkmenler ise (ğ-m değişmesiyle) "Tağma" biçiminde ifade ederler. Hatta Rusçaya dahi Tamga biçimiyle geçmiştir.

TARİHTE TAMGALAR

Tamga (Göktürkçe: tamga) Türklerin çeşitli boylarının çeşitli amaçlarla oluşturup kullandıkları simgelerdir. Tarihsel kökeni çok eskilere dayanan tamgalar (damgalar) bir iletişim gereksinimi olarak türemiştir. Bu sebeple hayvan, eşya ve hatta silahların damgalanması gibi harmanda elde edilmiş olan hububat da damgalanırdı. Erken Türkler, Kuzey Avrasya kıtasında yaygın olarak yaşamışlar, geçimlerini çobanlık ve avcılıkla sağlamaya başlamışlardı. Yazın yaylakta, kışın kışlakta yarı göçebe hayat sürdürmüşlerdi. Mevsim göçleri sırasında, sürülerin birbirlerine karışmaması için her boy, sürülerine kendi tamgasını vuruyordu. Harzemşahlar çağında yazılmış olan Mukaddimetü'l Edeb'de "Mühür bastı, bugdayga" şeklinde bir cümle görülmektedir.

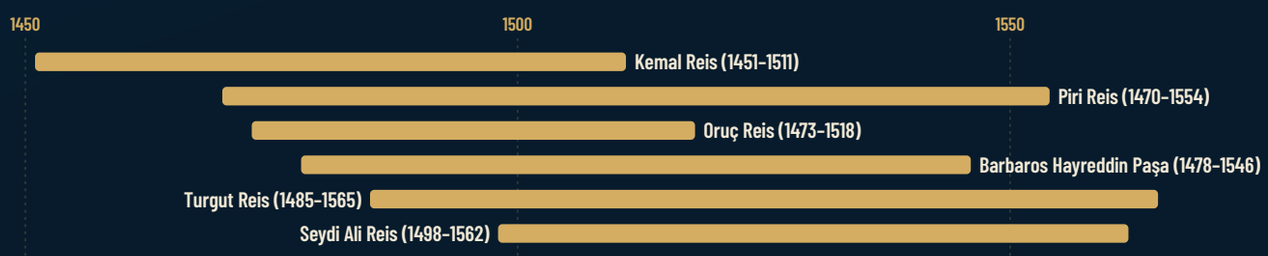
Metin: Türkçe Vikipedi, "Damga (işaret)" (sürüm 35686462), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM VII

Akdeniz'in *Reisleri*

Gelibolu'dan Trablus'a; Kemal Reis'ten Piri Reis'e, Barbaros'tan Turgut Reis'e, bir çağın denizcileri ve haritacıları.



Harita: Natural Earth (kamu malı) · konumlar Vikiveri kayıtlarındaki doğum/kabir yerleridir. Yaşam çizgisi: yaklaşık yıllar Vikipedi/Vikiveri kaynaklıdır.

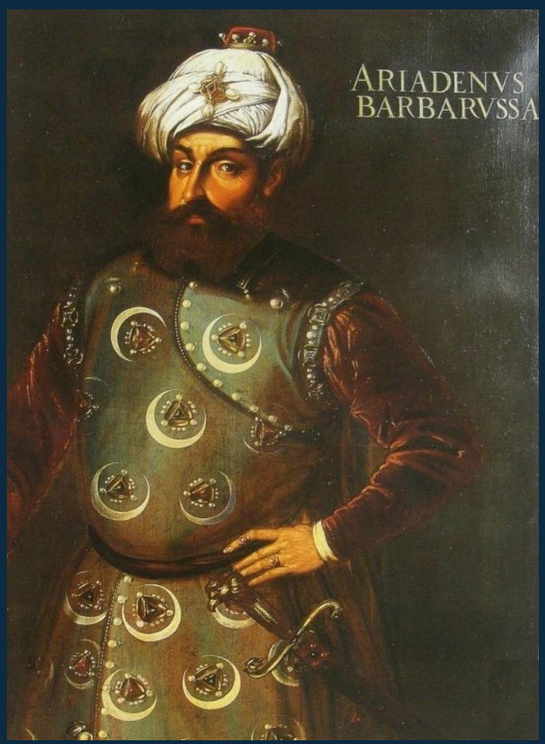
KAPTAN-I DERYA

Barbaros Hayreddin Paşa

1478 – 1546

Hızır Reis veya bilinen adıyla Barbaros Hayreddin Paşa (d. y.

YAŞADIĞI YILLAR	1478 – 1546
ALAN	Komutan
DÖNEM	14.–17. yüzyıl
KABRİ / TÜRBESİ	Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi
DEVLET	Osmanlı Devleti



Barbaros Hayreddin Paşa
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Hızır Reis veya bilinen adıyla Barbaros Hayreddin Paşa (d. y. 1478, Midilli – ö. 5 Temmuz 1546, İstanbul), Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kaptan paşası ve 25. kaptan-ı deryâsı olan denizci ve askerdir. 16. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirdiği askerî seferlerle Akdeniz'de Osmanlı egemenliğini pekiştirdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin deniz politikasına ve Tersane-i Amire'ye nizam verdi.

1478 yılı civarında Osmanlı hâkimiyetindeki Midilli'de doğan Hızır Reis, denizcilik kariyerine ağabeyi Oruç'un yanında korsan olarak başladı. 1516'da kardeşler Cezayir'i İspanyollardan ele geçirdi ve Oruç Reis kendisini Cezayir'in sultanı ilan etti. Oruç'un 1518'deki ölümünün ardından Hızır, ağabeyinin "Barbaros" lakabını miras aldı ve Cezayir sultanı oldu. Hızır Reis'e "dinin hayırlısı" anlamına gelen Hayreddin adını, Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmetlerden dolayı dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim verdi. Barbaros ismi ise aslında ağabeyi Oruç Reis'e aittir, ama onun ölümünden sonra Hızır Reis tarafından da kullanılmıştır. Bazı tarihçiler bu ismin Oruç Reis'e kızıla çalan sakalı yüzünden verildiğini (İtalyanca; barba: sakal, rossa: kızıl) söylerken, Halil İnalcık bu ismin "Baba Oruç" lakabının bozulmasından oluşmuş olabileceğini söylemektedir.1533'te Barbaros Hızır Reis, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı donanmasına kaptan-ı deryâ olarak atandı. Aynı yıl Fransa'da bir elçiliğe başkanlık etti, 1535'te ise Tunus'u fethetti. 1538'de Preveze'de Haçlı birliklerine karşı büyük ve kesin bir zafer elde etti ve 1540'larda Fransızlarla ortak seferler düzenledi. Barbaros Hayreddin, 1546'ta Osmanlı başkenti İstanbul'da öldü. Mezarı İstanbul'un Beşiktaş ilçesindeki Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi'nde bulunmaktadır.

HAYATI

Barbaros Hayreddin Paşa, Selanik'in Vardar Ağalarından ve Midilli fatihlerinden Türk veya Arnavut kökenli bir sipahi olan Vardarlı Yakup Ağa ile ada halkından Rum bir kadın olan Katerina'nın dört oğlundan biri olarak 1470'li yıllarda Midilli Adası'nda doğdu. Kendisine verilen "Barbaros" lakabı, İtalyancadaki "kızıl sakal" anlamındaki "barba rossa"dan gelir. Oruç Reis, genç yaşta kardeşi İlyas ile birlikte deniz ticareti yaparken, Ege Denizi'nde Rodos Şövalyeleri'ne tutsak düştü. Serbest kaldıktan sonra, yaşadığı olayın etkisiyle tüccar yerine korsan olmaya karar verdi. Bir süre sonra kardeşi Hızır Reis de ticareti bırakıp ona katıldı. Akdeniz kıyılarına deniz akınları düzenleyip ganimetler elde ettiler. Tunus'taki Cerbe Adası'nı üs olarak kullanan Hızır Reis ve ağabeyi Oruç Reis'in ünü bütün Akdeniz'e yayıldı. İki kardeş, Tunus Sultanı Muhammed ile anlaşarak Tunus'taki Halkü'l-Vaâd (La Gaulette) liman kalesini kullanmaya başladı. Hızır ve Oruç, ele geçirdikleri ganimetin beşte birini Tunus sultanına veriyorlar, kalan malları da Tunus pazarında satıyorlardı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Barbaros Hayreddin Paşa" maddesi (sürüm 37938751), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/Barbaros_Hayreddin_Pa%C5%9Fa



Kabri / türbesi: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi · Harita: Natural Earth (kamu malı); konum Vikiveri kaydından.

Hızır ve Oruç, 1516'da ele geçirdikleri yüklü bir gemiyi armağan olarak Piri Reis himayesinde Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'e gönderdi. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim de onlara, verdikleri desteğin bir ifadesi olarak çeşitli armağanlar yolladı. Oruç Reis ve Hızır Reis, ağabeyleri İshak'ın da kendilerine katılmasından sonra korsanlıkla yetinmeyip Kuzey Afrika'da toprak edinmeye başladılar. 1516'da İspanyol karşıtı bir grup tarafından Cezayir'e yerleştiler ve şehrin idarecilerini kanlı bir darbe ile elimine ettiler. Ancak İspanyollar ile olan savaşlarında Oruç Reis'in ölmesi, Hızır'ı da zor durumda bırakmıştı. Gönüllü kuvvetleriyle merkezî bir devletin desteği olmadan tutunamayacağını anlayan Hızır Reis, tekrar İstanbul'a elçiler yollayarak başkentin tâbiyetine girdi. Ancak, Cezayir halkının aleyhine dönmesi, Hayreddin'i şehri terk ettirip Jijel'e çekilmeye zorlayacaktı. Burada üslenerek korsanlığa devam edecek ve güçlendikten sonra 1525'te Cezayir'i yeniden ele geçirmeyi başaracaktı. Ertesi yıl Jijel'e baskın düzenleyen Cenevizli Amiral Andrea Doria'yı yenilgiye uğrattı. 1529 yılında gerçekleşen iki olay, Hızır ve arkadaşları için çok önemli sonuçlar doğuracaktı. Bunlardan biri Aydın Reis'in Habsburg Amirali Portuondo'yu mağlup etmesi, bir diğeri ise Cezayir'in karşısındaki Habsburg Hisarı'nın (Peñón de Argel) ele geçirilmesiydi ki; bu, hem şehri Habsburg toplarının hedefi olmaktan çıkarmış, hem de bir dalgakıran yapılarak kötü bir liman olan Cezayir'in geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu esnada Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın Alman Seferi (1532) sırasında Andrea Doria'nın Mora kıyılarına saldırması, Osmanlıları güç duruma düşürdü. Bunun üzerine Kanuni, Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı ve 1533'te kendisini Osmanlı donanmasının başına kaptan-ı derya (romanize: Kapudân-ı Deryâ) olarak atadı.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ

Hızır ve Oruç, 1516'da ele geçirdikleri yüklü bir gemiyi armağan olarak Piri Reis himayesinde Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'e gönderdiler. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim de onlara, verdiği desteğin bir ifadesi olarak armağanlar yolladı. Oruç Reis ve Hızır Reis, ağabeyleri İshak'ın da kendilerine katılmasından sonra korsanlıkla yetinmeyip Kuzey Afrika'da toprak edinmeye başladılar. 1516-1517'de İspanyollara karşı savaştılar ve Tenes ve Tlemsen kentlerini ele geçirerek Cezayir'i denetimlerine aldılar. Oruç Reis, Cezayir hükümdarı ilan edildi. İspanyollar ertesi yıl Cezayir'i geri almak için Araplarla birleşerek saldırıya geçti. Bu savaşta Hızır Reis'in ağabeyleri olan İshak Reis ve Oruç Reis öldürüldü. Hızır Reis, Yavuz Sultan Selim adına para bastırıp hutbe okutarak ona bağlılığını bildirdi. Yavuz Sultan Selim de bunun üzerine Hızır Reis'i Cezayir Beylerbeyliği'ne atayarak koruması altına aldı. Bunun üzerine önce Tunus ve Tilimsan Beyleri birleşerek Cezayir'e yürüdüler. Cezayir şehri dışındaki toprakları alıp Cezayir içindeki halkı ayaklandırdılar. Ayaklanmayı bastıran Hızır Reis, beyleri durdurdu. 1519'da Cezayir'e gelen İspanyol donanmasını mağlup etti. Ama Cezayir halkının durumu ve Tunus Beyi ile yapılan savaşın iyi netice vermemesi üzerine gemileri ve kendine bağlı reislerle Cezayir'i bırakıp Cezayir kentinin doğusunda bulunan, bir Akdeniz sahil kenti olan Cicel'e çekildi.

BARBAROS'UN KAPTAN-I DERYA "HAYREDDİN" OLMASI

Hızır Reis 1520-1525 arasında Avrupa'nın Akdeniz kıyılarını vurarak büyük ganimetler elde etti. 1525'te Cezayir'i yeniden ele geçirdi. Ertesi yıl Jijel'e baskın düzenleyen Cenevizli Amiral Andrea Doria'yı yenilgiye uğrattı. Kanuni Sultan Süleyman'ın Alman seferi sırasında Andrea Doria'nın Mora kıyılarına saldırması Osmanlıları güç duruma düşürdü. Bunun üzerine Kanuni, Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı ve 1533'te Yavuz Sultan Selim'in "Hayreddin" adını verdiği Hızır Reis'i Osmanlı donanmasının başına (kaptan-ı derya) atadı.

Hayreddin Paşa 1534'te Akdeniz'e açıldı ve İtalya kıyılarına seferler düzenleyip Tunus'u ele geçirdi. Ancak Andrea Doria komutasındaki Haçlı donanması karşısında ertesi yıl Tunus'u bırakmak zorunda kaldı ve İstanbul'a döndü. 1536'da daha güçlü bir donanmayla yeniden Akdeniz'e açılan Barbaros, İtalya kıyılarını vurdu ve Ege Denizi'ndeki Venedik adalarını Osmanlı topraklarına kattı.

PREVEZE DENİZ SAVAŞI

Osmanlıların Akdeniz'deki denetiminin artması üzerine, Papalık, Venedik, Ceneviz, Malta, İspanya ve Portekiz gemilerinden oluşan bir "Haçlı donanması" kuruldu ve başına Andrea Doria getirildi.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Barbaros Hayreddin Paşa” maddesi (sürüm 37938751), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/Barbaros_Hayreddin_Pa%C5%9Fa

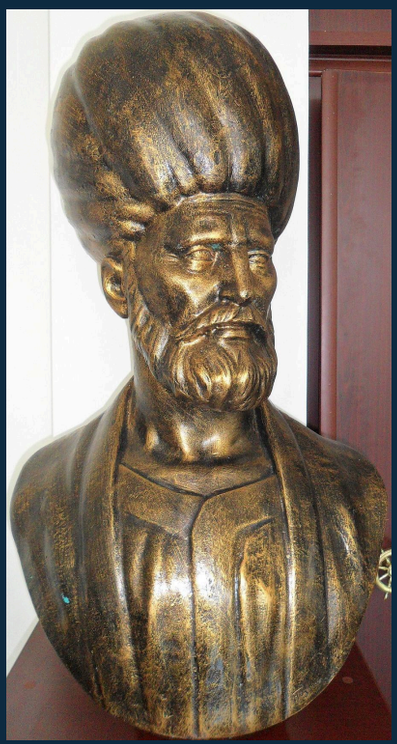
DENİZCİ · KARTOGRAF

Piri Reis

1470 – 1554

Pîrî Reis, Türk denizci ve kartograf.

YAŞADIĞI YILLAR	1470 – 1554
ALAN	Bilim insanı
DÖNEM	14.–17. yüzyıl
DOĞUM YERİ	Gelibolu
DEVLET	Osmanlı Devleti



Piri Reis
Görsel: Cobija · CC0

Pîrî Reis (1465/70, Gelibolu - 1554, Kahire), Türk denizci ve kartograf. Asıl adı Muhyiddin Pîrî Bey'dir. Künyesi Ahmed ibn-i el-Hac Mehmed El Karamanî'dir. Amerika'yı gösteren Dünya haritaları ve Kitab-ı Bahriye adlı denizcilik kitabıyla tanınmıştır. Ayrıca Hadikat'ül Bahriye, Bilad-ül Aminat ve Eşkalname gibi eserleri de bulunmaktadır.

HAYATI

=== İlk yılları === Pîrî Reis'in memleketiyle ilgili bazı görüşler bulunmaktadır. 19. yüzyıl Osmanlı bibliyografya ve biyografi yazarı Mehmed Tahir Bey'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde kullanılan "Ahmed İbn-i Ali El-Hac Mehmed Karamanî Lârendevî" künyesinden yola çıkarak Karamanlı bir ailenin çocuğu olarak belirtilmektedir. Pîrî Reis'in babası Karamanlı Hacı Mehmed, amcası ise ünlü denizci Kemal Reis'tir. Kemal Reis'le bizzat tanışmış olan Osmanlı tarihçisi Kemalpaşazâde onun Gelibolulu olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Ahmed Muhyiddin Pîrî'nin ailesinin Fatih Sultan Mehmed devrinde padişahın emri ile Karaman'dan İstanbul'a göç ettirilen ailelerden olduğu, ailenin bir süre İstanbul'da yaşadıktan sonra Gelibolu'ya göç ettiği kabul edilmektedir. 1500 yılında Modon civarında yaşanan deniz muharebesinde 30-35 yaşlarında bir gemi reisi olan Piri Reis, 1465-1470 yılları arasında bir tarihte doğmuştur.

DENİZCİLİĞE ADIM

Pîrî Reis tarafından yazılan Kitâb-ı Bahriye adlı eserden yola çıkarak, onun amcası Kemal Reis'le birlikte Eğriboz dolaylarında birlikte bulunduğu ve Kemal Reis'in Eğriboz'dan ayrılmasıyla da onunla birlikte Cerbe Adasına'na yerleşerek korsanlık yaptığı anlaşılmaktadır. Kemal Reis ile birlikte İspanya'daki Müslümanların yardımına gitti. Sicilya, Korsika, Sardinya ve Fransa kıyılarına yapılan akınlara katıldılar. Venedik üzerine sefer hazırlığına girişen II. Bayezid'in Akdeniz'de korsanlık yapan denizcileri Osmanlı donanmasına katılmaya çağırması üzerine 1494'te amcası ile birlikte İstanbul'da padişahın huzuruna çıktı ve birlikte donanmanın resmî hizmetine girdiler. Endülüs'te Müslümanların hâkimiyetindeki son şehir olan Gırnata'da katliama uğrayan Müslümanlar Osmanlı Devleti'nden yardım isteyince o yıllarda denizaşırı sefere çıkacak donanması bulunmayan Osmanlı Devleti, Kemal Reis'i Osmanlı Bayrağı altında İspanya'ya gönderdi. Bu sefere katılan Pîrî Reis, amcası ile birlikte Müslümanları İspanya'dan Kuzey Afrika'ya taşıdı.

DENİZCİLİK KARİYERİ VE HARİTACILIK

Piri Reis, amcası ve daha sonra Barbaros Hayreddin'in komutası altında Osmanlı Donanması'nda yelken açtı. İmparatorluğun donanmasını güçlendirmek için Osmanlı Sultanı II.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Pîrî Reis" maddesi (sürüm 38260515), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/P%C3%AEr%C3%AE_Reis



Doğum yeri: Gelibolu · Harita: Natural Earth (kamu malı); konum Vikiveri kaydından.

Bayezid, Piri ve Kemal de dahil olmak üzere Berberi ve Ege korsanlarını işe aldı. Barbaros donanmayı yeniden düzenlemeden önce, padişahlar genellikle eski korsanları işe alıyordu. Deneyimli korsanların eklenmesi, Osmanlı Donanması'nın açık deniz muharebesindeki yeteneğini ve Akdeniz bilgisini artırdı. 1495'te Kemal Reis korsanlık nedeniyle Eğriboz'da hapsedildi ve başkent Konstantinopolis'e getirildi. Mahkûm edilmek yerine donanmada bir makam verildi. Piri Reis bu süreçte amcasının yanındaydı ve daha sonra bunu Kitab-ı Bahriye 'de belgeledi. İmparatorluğun donanmasında Kemal ve Piri, Mora'nın kıyı kalelerini ve küçük ama stratejik açıdan değerli Rodos adasını almayı savundular. Piri Reis, Kitab-ı Bahriye'sinde amcasının Sultan II. Bayezid'e "Venedik'in iki gözü var: Sol gözü Modon kalesidir. Sağ gözü Korfu'dur." dediğini aktarır. Piri Reis, Birinci Lepanto Muharebesi (Zonchio Muharebesi) ve İkinci Lepanto Muharebesi (Modon Muharebesi) dahil olmak üzere Osmanlı-Venedik savaşlarına katıldı. 1500'lerin başında Kemal Reis, Balear Adaları'na ve Batı Akdeniz'deki Korsika'ya akınlar düzenledi. Osmanlı donanması, Venedik filosunu Morea'da yendi ve Doğu Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmeye başladı. Bir deniz savaşında Piri Reis ve amcası, Kolomb'un seferlerine katılmış bir İspanyol'u esir aldılar ve muhtemelen Piri Reis'in haritaları için kaynak olarak kullanacağı Amerika'nın erken bir haritasına sahipti. Pîrî Reis, 1495-1510 yıllarında İnebahtı Sancağı, Modon, Koron, Navarin, Midilli, Rodos gibi deniz seferlerinde görev aldı. Akdeniz'de yaptığı seyirler sırasında gördüğü yerleri ve yaşadığı olayları, daha sonra Kitab-ı Bahriye adıyla anılacak olan kitabının taslağı olarak kaydetti.

Amcası 1511'de Akdeniz'de bir gemi kazasında öldüğünde, Piri Reis seyir çalışmaları yapmak üzere Gelibolu'ya döndü. İlk dünya haritasının tamamlanmış el yazması, Hicrî takvim 919 H.'de Muharrem ayına, yani MS 1513'e denk geliyordu. Bu çalışma, yakın zamanda keşfedilen Afrika ve Amerika kıyılarını içeriyordu. Atlantik'te hiç yelken açmamış olmasına rağmen, Arap, İspanyol, Portekiz ve Çin, Hint ve eski Yunan kökenlerini döneminin bilinen dünyasının kapsamlı bir temsiline dönüştürüyordu. Barbaros Kardeşler'in idaresi altındaki donanmada Halaoğlu Muhiddin Reis ile Akdeniz'de bazı seferlere çıktıysa da daha çok Gelibolu'da kalıp haritaları ve kitabı üzerinde çalıştı. Bu haritalardan ve kendi gözlemlerinden yararlanarak 1513 tarihli ilk dünya haritasını çizdi. Atlas Okyanusu, İber Yarımadası, Afrika'nın batısı ile yeni dünya Amerika'nın doğu kıyılarını kapsayan üçte birlik parça, bu haritanın günümüzde elde bulunan bölümüdür. Bu haritayı dünya ölçeğinde önemli kılan, günümüze kalmamış olan, Kristof Kolomb'un Amerika haritasındaki bilgileri içeriyor olması rivayetidir. Osmanlı zaferinden sonra Piri Reis, 1513 dünya haritasını Sultan I. Selim'e (h. 1512-1520) sundu. Selim'in haritayı nasıl kullandığı bilinmiyor, eğer kullandıysa, yüzyıllar sonra yeniden keşfedilene kadar tarihten silindi. Barbaros Kardeşler, 1515 yılında dünyanın en büyük deniz güçlerinden birisini oluşturmuş ve Kuzey Afrika'da fetihler yapmışlardı. Pîrî Reis, Oruç Reis'in kaptanlarından birisi olarak hediye sunmak üzere yardımını bekledikleri Yavuz Sultan Selim'e gönderildiğinde Yavuz'un yardım olarak verdiği iki savaş gemisi ile geri döndü. 1516'da Piri Reis, Osmanlı donanmasında bir kadırganın kaptanı olarak donanmaya geri döndü, Derya Beyi (Deniz Albayı) rütbesini aldı ve 1516-17 Osmanlı Mısır fethine katıldı. İskenderiye'yi ablukaya alan Türk donanmasının komutanıydı. Donanmanın bir kısmı ile Kahire'ye geçip Nil Irmağı'nın haritasını çizme fırsatı buldu. Pîrî Reis, İskenderiye'nin ele geçirilmesinde gösterdiği başarılar ile padişahın övgüsünü kazandı ve sefer sırasında haritasını padişaha sundu. Günümüzde bu haritanın bir parçası mevcuttur, diğer parçası kayıptır. Bazı tarihçilere göre, Osmanlı padişahı dünya haritasına bakmış ve "Dünya ne kadar küçük..." demiştir. Sonra da, haritayı ikiye bölmüş ve "biz doğu tarafını elimizde tutacağız..." demiştir. Padişah, daha sonra 1929'da bulunacak olan diğer yarıyı atmıştır. Bazı kaynaklarca, günümüzde bulunamamış olan doğu yarısını, Hint Okyanusu'nun ve onun Baharat Yolu'nun kontrolünü ele geçirmek için padişahın yapacağı olası bir sefer için kullanmak istediği bile iddia edilmektedir. Pîrî Reis seferden sonra, tuttuğu notlardan bahriye için bir kitap yapmak amacıyla Gelibolu'ya döndü. Derlediği denizcilik notlarını bir Denizcilik Kitabı (Seyir Kılavuzu) olan Kitab-ı Bahriye'de bir araya getirdi. Venedik belgelerine göre Piri Reis, 1518'de artık Osmanlı donanmasında değildi ve Ege Denizi'nde korsanlık yapıyordu.

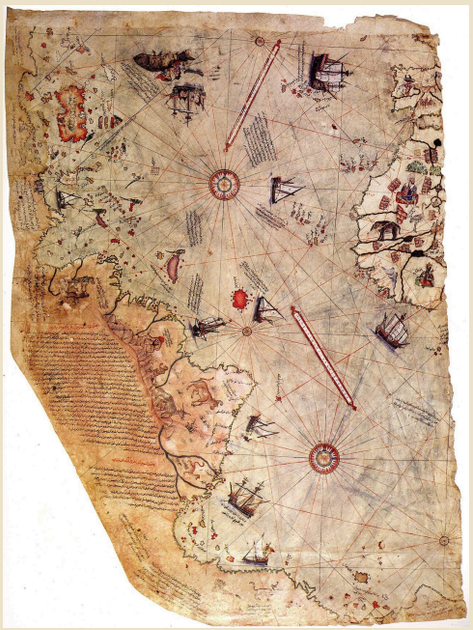
Kanûnî Sultan Süleyman'ın dönemi, büyük fetihler dönemiydi.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Pîrî Reis” maddesi (sürüm 38260515), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/P%C3%AEr%C3%AE_Reis

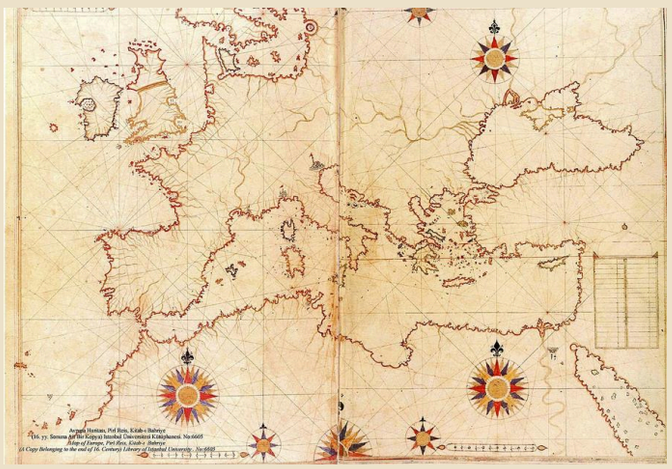
FOTO-DENEME

Piri Reis’in haritaları

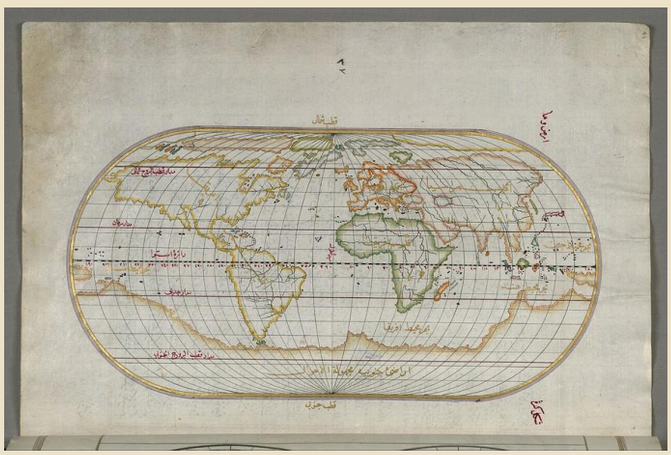
Piri Reis’in 1513 tarihli dünya haritasından günümüze ulaşan parça ile Kitâb-ı Bahriye’den Akdeniz ve ada haritaları.



Piri Reis’in dünya haritasından günümüze ulaşan parça
Görsel: Piri Reis · Kamu malı



Piri Reis haritalarından Akdeniz
Görsel: Piri Reis · Kamu malı



Piri Reis haritalarından bir ada haritası
Görsel: Piri Reis · Kamu malı

Görseller Wikimedia Commons’tan; her görselin sahibi ve lisansı altında belirtilmiştir.



Turgut Reis
Görsel: Alexxx1979 · CC BY-SA 4.0

KOMUTAN

Turgut Reis

1485 – 1565

Turgut Reis (1485, Turgutreis – 23 Haziran 1565, Malta), Osmanlı İmparatorluğu donanmasında amirallik yapmış, Trablusgarp fatihi olarak anılan Türk denizcisidir. Beylerbeyi olarak görev yapmış, ayrıca Trablus Beyi olmuştur.

HAYATI

=== İlk yılları === Anadolu'da Bodrum yakınlarında bugün Turgutreis olarak bilinen Karabağ köyü'nde Alfara Mevkiinde dünyaya geldi. Dönemin kaynaklarına göre Turgut Reis'in babasının adı Veli'dir. 12 yaşında bölgedeki Osmanlı askerleri tarafından mızrak ve ok kullanmaktaki kabiliyetinden dolayı dikkat çekince orduya alınır. Ordu bünyesinde başarılı bir denizci ve topçu haline gelir. Bağlı bulunduğu birlik 1517 yılında Memlûk Sultanlığı seferine katılır. Kahire'de bulunduğu sırada Sinan Paşa komutasındaki donanmaya katılır. Deniz topçuluğundaki başarılarıyla dikkat çekmeyi başarır. Zamanla denizcilikte de gelişme gösterince bir guletin komutasını alır. Çok sayıda başarılı seferden sonra artık bir hafif kadırganın sahibi ve kaptanı olur. Bu dönemde Doğu Akdeniz bölgesinde özellikle Venedik Cumhuriyeti'nin topraklarına ve ticari hatlarına saldırılar düzenler. 1520 yılında Barbaros Hayreddin Paşa donanmasına katılır. Turgut Reis Barbaros Hayreddin Paşa ile dostluğunu ilerletirken rütbesi de yükselecektir. 1526 yılında Sicilya'daki Capo Passero kalesini ele geçirir. 1526-1533 yılları arasında Sicilya Krallığı ile Napoli Krallığı korsanlık yapar. Bu dönemde Barbaros Hayreddin Paşa ile birlikte Adriyatik kıyılarını yağmalayacak, Girit'teki Kandiye'yi ele geçirecektir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Turgut Reis" (sürüm 38011732), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Oruç Reis
Görsel: Charles Étienne Pierre Motte / Achille Devéria · Kamu malı

KOMUTAN

Oruç Reis

1473 – 1518

Oruç Reis veya Oruç Barbaros (1470 veya 1474, Midilli Adası - 1518, Tilimsan), Osmanlı denizci. Barbaros Hayreddin Paşa'nın ağabeyidir. Osmanlı'ya katılmadan önce Cezayir'i ele geçirip egemen olmuştur.

HAYATI

Muhtemelen 1470'te (bazı kaynaklara göre 1474'te) Osmanlı yerleşkesi olan şu anki Midilli'nin Bonova köyünde doğdu. Babası, Vardari Yâkub Ağa, 1462'de Midilli'nin fethine katılmış ve Bonova köyü kendisine tımar olarak verilmişti. Burada yerleşip evlenen Yâkub Ağa'nın İshak, Oruç, Hızır ve İlyas adını verdiği dört oğlu oldu.

EĞİTİMİ VE GENÇLİĞİ

İyi bir öğrenim gören kardeşler, devrin denizci milletlerinin lisanları olan İtalyanca, İspanyolca, Fransızca ve Rumca'yı öğrenerek yetiştiler. Gençliğinde gemiciliği ve deniz ticaretini çok iyi öğrenen Oruç Reis, cesareti, zekası ve girişimciliği ile kısa zamanda gemi sahibi oldu. Suriye, Mısır, İskenderiye ve Trablusşam'a mal taşıyarak, oradan aldıklarını Anadolu'ya getiriyordu.

ESARETİ

Oruç ve İlyas Reis, bir seferinde Midilli'den Trablusşam'a giderken, Rodos Şövalyeleri'nin büyük savaş gemileriyle karşılaştılar. Çarpışmada İlyas Reis hayatını kaybetti, Oruç Reis esir oldu. Uzun uğraşılardan sonra, buradan kurtuldu.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Oruç Reis" (sürüm 37418262), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

K

KOMUTAN

Kemal Reis

1451 – 1511

Kemal Reis (1451 – 1511), II. Bayezid devrinde yaşayan Türk denizci.

HAYATI

Kemal Reis'i tanımış olan İbn-i Kemal, bu büyük denizcinin Gelibolulu olduğunu kaydetmektedir. Bazı eserlerde Kemal Reis'in Karamanlı olduğu yazılıyorsa da çağdaşı İbn-i Kemal'in değerlendirmesi daha uygundur. Kitab-ı Bahriye'de adının Ahmed Kemal, babasının isminin Ali olduğu belirtilmektedir. Kemal Reis'in Hacı Mehmed isminde kardeşi olup bu da, Kitab-ı Bahriye eserinin sahibi Piri Reis'in amcasıdır.

Piri Reis'in de amcası olan Kemal Reis ilk defa Mahmud Paşa ile birlikte Eğriboz seferine katıldı. Eğriboz'da azaplar reisi olarak görev yapmıştır. 15. yüzyıl sonlarında Akdeniz'in en tanınmış Türk denizcisiydi. Emri altındaki gemilerle İspanya ve Afrika sahillerinde, Septe boğazı ve Balear Adaları çevrelerinde dolaşmış, Hristiyan korsanlarla başarılı çarpışmalarda bulunmuş ve Avrupa sahillerine akınlar yapmıştır. 1494 senesinde II. Bayezid'in davetine uyarak İstanbul'a geldi ve Osmanlı donanmasının hizmetine girdi. Donanmada tadilat ve ıslahat çalışmaları yapmıştır. 1498 yılında Adana ve Tarsus'taki Mekke ve Medine'ye ait gemiler İskenderiye'ye Kemal Reis'in kumandası altındaki donanmaya nakledildi. Bu gidiş ve dönüşte Kemal Reis Rodos şövalyelerinin gemileriyle Kerpe'de çarpıştı ve zaferle ayrılarak bazı gemilerini ele geçirdi ve çok sayıda esir aldı. 1499 yılında Kaptan-ı Derya Küçük Davut Paşa komutasındaki donanmayla İnebahtı seferine katıldı ve Sapienza Deniz Muharebesi'nin (1499) kazanılmasında katkıda bulundu.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kemal Reis" (sürüm 36876608), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

S

SEYYAH

Seydi Ali Reis

1498 – 1562

Seydi Ali Reis, 1498-1562 tarihlerinde yaşayıp Mısır Kapudanlığı da yapmış olan Türk amirali. Coğrafya, matematik, astronomi bilgini. Aynı zamanda da bir divan şairi olan Seydi Ali Reis, şiirlerinde Türkçe ile beraber Çağatayca da kullanmıştır.

HAYATI

Sinoplu denizci bir ailenin oğlu olarak 1498'de, Galata İstanbul'da doğdu. Dedesi, Fatih Sultan Mehmet zamanında tersane kethüdalığında görev yapmıştır. Babası Hüseyin Ağa ise kendi zamanında Darüssınaa Kethüdalığı'nda bulunmuştu. Kendisi de tersanede reis olarak çalışmakla bielikte Kanuni Sultan Süleyman'ınAkdeniz'e olan ilgisi münasebetiyle birçok sefere çıkma şansı yakaladı. Seydi Ali Reis, tersane kethüdası olduğundan dönemindeki diğer denizcilerin aksine merkeze bağlıydı ve bu sebepten ötürü bir deniz harekâtında bağımsız olarak kumandanlık yapmadı. İlk kez 1522'de Kanuni Sultan Süleyman'ın yönetimindeki Rodos Seferi'ne daha sonra Akdeniz'de cereyan eden birçok deniz savaşına Barbaros Hayreddin Paşa, Sinan Paşa ve Turgut Reis gibi ünlü kumandanın yanında katıldı ve Akdeniz coğrafyasını çok iyi öğrendi. 1538'deki Preveze Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanmasının sol kanadına kumanda ederek büyük yararlıklar gösterdi ve bu savaştan sonra büyük ün kazandı. 1551'deki Trablus Seferi'nde, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ve Turgut Reis'in emrinde bulundu.

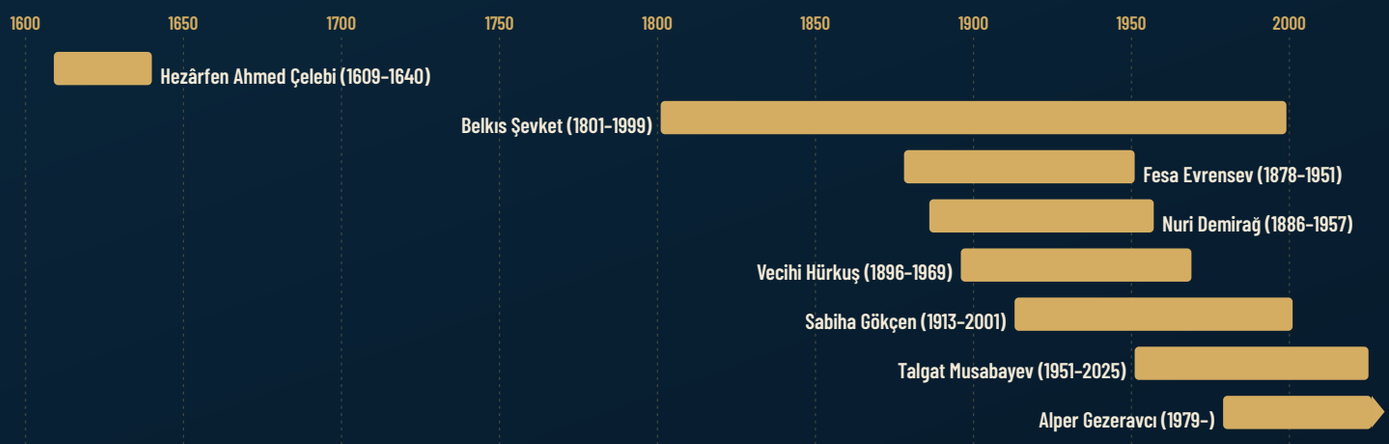
Metin: Türkçe Vikipedi, "Seydi Ali Reis" (sürüm 38247100), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

BÖLÜM VIII

Gökyüzü *Bizim*

VIII

Hezarfen'in Galata'dan Üsküdar'a süzülüşünden Alper Gezeravcı'nın uzay yolculuğuna dört yüz yıllık bir gökyüzü hikâyesi.



Yaşam çizgisi: Vikipedi/Vikiveri doğum ve ölüm yılları. Lâgari Hasan Çelebi için kaynaklarda kesin doğum/ölüm yılı bulunmadığından çizelgeye alınmamıştır. Ok, kişinin hâlen hayatta olduğunu gösterir.



Hezârfen Ahmed Çelebi

Görsel: Adem Başpınar · CC BY-SA 4.0

HAVACI

Hezârfen Ahmed Çelebi

1609 – 1640

Hezârfen Ahmed Çelebi veya Ahmed Çelebi (d. y. 1609 – ö. 1640), Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme isimli ünlü eserinde yer alan, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış olduğu rivayet edilen Müslüman Türk bilginidir. Hezârfen Ahmed Çelebi, Seyahatnâme'de geçen anlatısına göre 1632 yılında lodoslu bir havada Galata Kulesi'nden kuş kanatlarına benzer bir araç takarak kendini boşluğa bırakmış, İstanbul Boğazı'nda 3.358 metre süzülerek Üsküdar'da yer alan Doğancılar Meydanı'na inmiş ve bu olayla halk arasında tanınmıştır. Bazı tarihçiler ve mühendisler tarafından hikâyenin bilimsel açıdan tutarsız olması ve başka herhangi bir tarihsel kaynakta geçmemesi neden gösterilerek bir "efsane" olduğu savunulurken, bazı araştırmacılar tarafından da çeşitli gerekçeler gösterilerek bu uçuşun gerçekleşmiş olduğu savunulur. Modern Osmanlı tarihçilerinin çoğunluğu ise uçuşun büyük olasılıkla "gerçek" olduğunu, ancak bu olayı Evliyâ Çelebi'nin muhtemelen biraz "abartarak" aktardığını belirtmektedirler. Yine de Ahmed Çelebi'nin uçuş yaptığına veya yapmadığına dair kesin ve net kanıt, tarihçiler tarafından henüz bulunmamıştır.

İSİMLER

Hezârfen Ahmed Çelebi'nin adında geçen hezâr sözcüğü Farsça kökenli hazār sözcüğünden alıntı olup "1000 (bin)" anlamına gelmektedir. Sözcük, Avestacada aynı anlama gelen hazaŋra- sözcüğü ile eş kökenlidir; bu sözcük de Sanskritçede aynı anlama gelen sahásra sözcüğü ile eş kökenlidir. Sözcük ayrıca Ermenice ve Kürtçede (Kurmancî) hazar biçiminde kullanılmaktadır. Hezârfen ise "bin fenli", yani "bin hüneri olan, çok şey bilen, marifetli" anlamlarına sahiptir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Hezârfen Ahmed Çelebi" (sürüm 38098067), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Lâgari Hasan Çelebi

Görsel: Bilinmeyen yazar (Vikipedi'ye CRea80 yükledi) · Kamu malı

HAVACI

Lâgari Hasan Çelebi

ö. 17. yüzyıl

Lâgarî Hasan Çelebi (d. 17. yüzyıl), Osmanlı İmparatorluğu'nda IV. Murad döneminde, barut macunundan hazırlanmış fişekler vasıtasıyla uçtuğu görülen ve kayıt edilen Osmanlı sanatkârı ve mühendisidir. Lâgarî Hasan Çelebi'nin hayatı hakkındaki bilgiler, çağdaşı Evliyâ Çelebi'nin ünlü Seyahatnâme eserinde anlattıklarına dayanmaktadır. Seyahatnâme'ye göre Lâgarî, 1632–33 yılında Sarayburnu'nda IV. Murad'ın huzurunda fişeğe binmiş, yardımcılarının fişeği ateşlemesiyle havaya yükselmiş, büyük fişeğinin barutu bitince ellerindeki kartal kanatlarını açıp Sinan Paşa Köşkü önünde denize inmiş ve oradan da yüzerek Padişah'ın huzuruna gelmiştir.

İSİMLER

Lâgarî Hasan Çelebi'nin adında geçen lâgar sözcüğü, Farsça kökenli lāġar sözcüğünden alıntı olup "yorgun, zayıf, sıska, cılız" anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün Türkçe kaynaklarda tespit edilen en eski kullanımı 1451 yılına aittir ve Evliyâ Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı Seyahatnâme'de de yer yer kullanılmıştır. Çelebi sözcüğü ise "yüce kişi, efendi, rabb" anlamlarına gelen, Osmanlı İmparatorluğu'nun neredeyse tüm dönemlerinde kullanılmış Süryanice kökenli bir ünvandır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Lâgarî Hasan Çelebi" (sürüm 38098068), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Vecihi Hürkuş
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

HAVACI

Vecihi Hürkuş

6 Ocak 1896 – 16 Temmuz 1969

Vecihi Hürkuş (6 Ocak 1896 - 16 Temmuz 1969), Türk savaş pilotu, havacılık mühendisi ve havacılık öncüsüdür. Türkiye'nin ilk uçağı VECİHİ K-VI'yı üretmiş ve ülkenin ilk sivil uçuş okulunu kurmuştur.

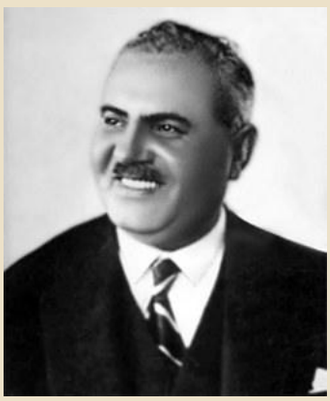
İLK YILLARI

Vecihi Hürkuş, 6 Ocak 1896 tarihinde Akıntıburnu, Arnavutköy, İstanbul'da doğdu. Babası gümrük memuru Faham Bey, annesi Zeliya Nihir Hanım'dı. Babası, Vecihi üç yaşındayken öldü. Üsküdar Paşakapısı İlkokulu'na ardından Tophane Sanat Okulu'na gitti. Tophane Sanat Okulu'ndan mezun olduktan sonra 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında Osmanlı ordusuna katıldı.

ASKERÎ KARİYERİ

=== Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı === 1912 yılında gönüllü olarak amcası Albay Kemal Bey ile birlikte Balkan Savaşları'na katıldı ve Edirne'ye gönderildi. Savaştan sonra Beykoz'da bir esir kampının komutanı olarak atandı. Mısır'a giden pilotların ölümlerinden etkilendi ve model uçaklar yapmaya başladı. Kendisi de pilot olmak istedi, ancak onun çok genç olduğu düşünüldü. Bunun yerine uçak teknisyeni okuluna gitti ve burada uçaklar hakkında bilgi edindi. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Irak Cephesi için Bağdat'a teknisyen olarak gönderildi. 12 Şubat 1916 tarihinde, diğer pilot üsteğmen Mehmet Ali ile günümüzün Filistin yakınlarında bir keşif uçuşu yaptı. Uçuş sırasında uçak arızalandı ve düştü.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Vecihi Hürkuş" (sürüm 38299797), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Nuri Demirağ
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

HAVACI

Nuri Demirağ

1886 – 13 Kasım 1957

Mehmet Nuri Demirağ (Mühürdarzade Mehmet Nuri Bey; 1886, Divriği, Sivas - 13 Kasım 1957, İstanbul), Türk iş insanı ve siyasetçidir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları inşaatının ilk müteahhitlerindendir. Türkiye'nin 10.000 kilometrelik demiryolu ağının 1250 km'lik bölümünün inşasını gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, kendisine yaptığı demiryolundan dolayı "Demirağ" soyadını vermiştir. Türkiye'de ilk uçak fabrikasının kuruluşu, ilk sigara kâğıdı üretimi, ilk yerli paraşüt üretimi gibi ilkleri gerçekleştiren, İstanbul Boğazı üzerine köprü yapılması, Keban'a büyük bir baraj yapılması düşüncelerini ilk kez gündeme getiren kişidir. (bkz. Keban Barajı ve Hidroelektrik Santrali) Türkiye'nin çok partili döneminin ilk muhalefet partisi olan Millî Kalkınma Partisi'nin kurucusudur.

HAYATI

1886 yılında, Sivas'ın Divriği ilçesinde doğdu. Babası Mühürdarzade Ömer Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. Üç yaşındayken babasını kaybetti, annesi tarafından büyütüldü. Ortaöğrenimini Divriği Rüştiye Mektebinde tamamladıktan sonra okuldaki başarısı nedeniyle öğretmen yardımcısı olarak bir süre kendi okulunda görev yaptı. 1903'te Ziraat Bankasının açtığı memurluk sınavını kazanarak Kangal kazasındaki şubeye, bir yıl sonra ise Koçgiri (Zara) Şubesi'ne atandı. 1906-1909 arasında Erzurum vilayetinde kıtlık yaşanmıştı. Nuri Bey, 1909'da depolarda bırakılan buğday ve tahılları kişisel inisiyatifini kullanarak halka uygun bedelle sattı. Bu yüzden hakkında soruşturma açıldı ve aklandı. 1910'da Maliye Bakanlığının sınavını kazandı ve maliye memuru oldu. Beyoğlu Gelirler Müdürlüğünde memur olarak İstanbul'a atandı. Kısa süre sonra Hasköy Mal Müdürü oldu. Maliyenin her kademesinde çalıştı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Nuri Demirağ" (sürüm 37877738), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Sabiha Gökçen
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

HAVACI

Sabiha Gökçen

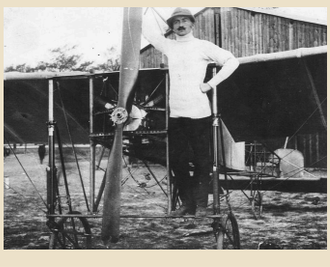
22 Mart 1913 – 22 Mart 2001

Sabiha Gökçen (22 Mart 1913, Bursa - 22 Mart 2001, Ankara), Türk pilot. Türkiye'nin ilk kadın pilotlarından biri olan Sabiha Gökçen, dünyanın ilk kadın savaş pilotudur. Mustafa Kemal Atatürk'ün sekiz manevi evladından birisi idi. Uçuş kariyeri boyunca 8.000 saat civarı uçuş gerçekleştirdi ve otuz iki farklı askerî operasyona katıldı. Adı, İstanbul'un ikinci havalimanı olan Sabiha Gökçen Havalimanı'na verilmiştir.

ÇOCUKLUĞU

Bursa Vilayet Başkâtibi olan Hafız Mustafa İzzet Bey ile Hayriye Hanım'ın kızları olan Sabiha, 22 Mart 1913'te Bursa'da dünyaya geldi. Edirne Defterdarı olan babası Hafız İzzet Bey, Jön Türk olduğu gerekçesiyle Bursa'ya sürülmüştü. Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden ve ağabeyi Neşet tarafından büyütülen Sabiha, 1925'te henüz on iki yaşındayken Bursa ziyareti sırasında evlerinin yakınındaki Hünkar Köşkü'nde konaklayan dönemin Cumhurbaşkanı Atatürk'e ulaşmayı ve okumak istediğini iletmeyi başarmıştı. Atatürk, ağabeyinden izin alarak zor şartlar altında yaşayan Sabiha'yı evlat edindi ve Ankara'ya götürdü. Sabiha; Çankaya İlkokulu, bugün ismi Robert Lisesi olan Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ve Üsküdar Amerikan Lisesinde eğitim gördü. Rahatsızlığı nedeniyle öğrenimini yarıda kesip Heybeliada ve Viyana'da tedavi gördü. Bir süre Fransızcasını ilerletmek amacıyla Paris'te bulundu. 1934'te Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra Mustafa Kemal, Sabiha'ya "Gökçen" soyadını verdi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Sabiha Gökçen" (sürüm 38308859), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Fesa Evrensev
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

HAVACI

Fesa Evrensev

1878 – 9 Nisan 1951

Mehmet Fesa Evrensev (1878, İstanbul - 9 Nisan 1951, İstanbul), ilk Türk hava pilotu ve Türk Hava Yolları'nın ilk başkanıdır. Fesa Evrensev, 1878 yılında İstanbul'da Gedikpaşa semtinde dünyaya geldi. Galatasaray Lisesi'nin ardından Harp Okulu'na girerek, 1899'da Süvari Teğmeni olarak mezun oldu. 1911'de pilot olmak için yapılan sınavı birincilikle kazandı ve Fransa'ya uçuş eğitimi almak için gönderildi. 1912 yılında yurda dönmesinin ardından, Balkan Savaşı'nda bir takım uçuş görevleri sırasında filo komutanlığı da yaptı. I. Dünya Savaşı sırasında, Kafkas Cephesi'nde görevlendirildi. Kafkasya'ya giderken Karadeniz'de, Amasra açıklarında bindiği gemi Rusların saldırısına uğradı. Batırılan gemide bulunanların tamamı Ruslar tarafından esir alındı. Sibirya'da yaklaşık beş yıl süren esaret hayatından kaçarak kurtuldu ve 1920 Haziran ayında yurda döndü. Türk Kurtuluş Savaşı'na katıldı ve Doğu Cephesi'nde, Büyük Taarruz'dan önce de Batı Cephesi'nde görevlendirildi. Daha sonra İzmir'deki Hava Okulu'na öğretmen olarak atandı. 1925 Kasım ayında emekli oldu. 1933'te Türkiye'nin ilk hava taşımacılığı teşkilatı olan Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi'ne yönetici olarak atandı. Bir yıl sonra da Türk Hava Kurumu'nda görevlendirildi. Türkiye'nin ilk pilotu olan Fesa Evrensev, 9 Nisan 1951'de öldü ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Türkiye Havayolu Pilotları Derneği, Türkiye'nin 1 numaralı bröveye sahip ilk pilotu Mehmet Fesa Evrensev'in Türkiye semalarında ilk uçuşu yaptığı gün olarak kayıtlara geçen 26 Nisan 1912 yılını göz önünde bulundurarak, 2013'te 26 Nisan'ı o günün anısına Dünya Pilotlar Günü olarak ilan etti. O günden beri her yıl sadece Türkiye'de 'pilotlar günü' kutlamaları yapılmaktaydı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Fesa Evrensev" (sürüm 36486610), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Belkıs Şevket
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

HAVACI

Belkıs Şevket

19. yüzyıl – 20. yüzyıl

Belkıs Şevket ya da Belkıs Şevket Hanım, 1 Aralık 1913 tarihinde ilk defa uçan Türk kadını ve aktivist. Dedesi II. Mahmud'un vezirlerinden Ali Namık Paşa olup, Ata Paşa'nın oğlu olan Şevket Bey'in veya diğer bazı kaynaklara göre Ata Paşa'nın kızıdır. Belkıs Şevket Hanım aynı zamanda bir çocuk terbiyecisi olup, müzik öğretmenliği ve yazarlık da yapmaktaydı. Ayrıca İngilizce dilini de iyi derecede biliyordu.

İLK UÇAN KADIN OLAYI

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, İstanbul'da bazı Türk kadınları 1913 yılında Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'ni (Kadınların Haklarını Savunma Derneği) kurmuşlardı. Bu cemiyet, Kadınlar Dünyası isimli bir de dergi çıkarıyordu. Belkıs Şevket Hanım'da bu derneğin etkin bir üyesiydi ve Kadınlar Dünyası dergisinin yazarlarındandı. Dernek vasıtasıyla hem Türk kadınının propagandasını yapmak hem de Türk Ordusuna bir uçak hediye edebilecek yardım toplanması amacıyla, gayret gösteriyordu. Bunun için dernekte bir toplantı düzenlenmesini sağladı. Derneğe üye olan Mesadet Bedirhen'in kocası Süreyya Bey'den, Safraköy'de bulunan Tayyare Mektebi Müdürlüğü'ne giderek, kendisinin uçak ile uçması için mektebin müdüründen talepte bulunmasını rica etti. Süreyya Bey bu isteği kırmayarak, Tayyare Mektebine gitti. Ancak Tayyare mektebi müdürü Veli Bey, bu konuda kendisinin bir karar veremeyeceğini ve Birinci Kolordu Komutanlığından izin alınması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine, Birinci Kolordu Komutan Vekili Cemal Mersinli'ye başvuran dernek, kolordu komutanından gerekli yazılı izni aldılar. Alınan izinle birlikte, Belkıs Şevket Hanım'ın 30 Kasım 1913 Pazar günü veya hava uygun olmadığı takdirde bir sonraki gün uçması için planlama yapıldı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Belkıs Şevket" (sürüm 34650004), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Talgat Musabayev
Görsel: Совет Федерации · CC BY 4.0

ASTRONOT

Talgat Musabayev

7 Ocak 1951 – 4 Ağustos 2025

Talgat Amangeldyuly Musabayev (7 Ocak 1951 - 4 Ağustos 2025), Kazak test pilotu ve üç uzay uçuşu yapan eski kozmonottur. İlk iki uzay uçuşu, Rus uzay istasyonu Mir'de uzun süreli konaklamalardı. Üçüncü uzay uçuşu, ilk ücretli uzay turisti Dennis Tito'yu da taşıyan Uluslararası Uzay İstasyonu'na kısa süreli bir ziyaret göreviydi. Kasım 2003'te kozmonot olarak emekli oldu. 2007'den beri Kazakistan Ulusal Uzay Ajansı KazCosmos'un başkanıdır.

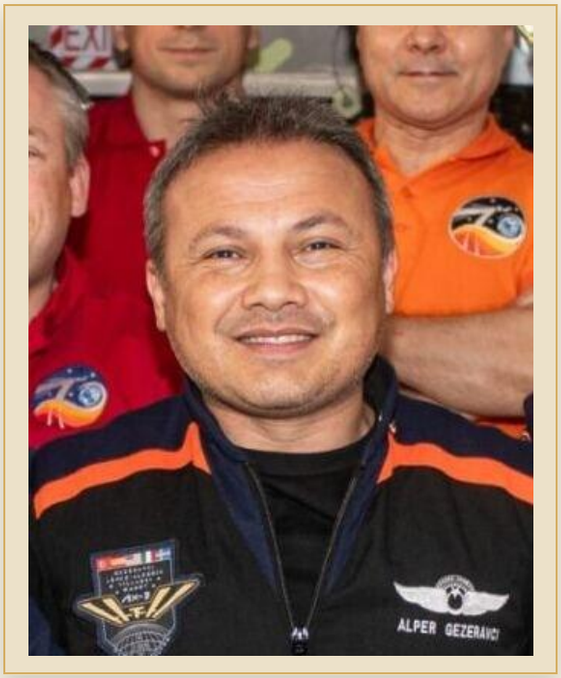
ERKEN DÖNEM

Musabayev, 1974 yılında Riga Sivil Havacılık Mühendisleri Enstitüsü'nden mezun oldu Daha sonra 1983 yılında Akhtubinsk'teki Yüksek Askeri Havacılık Okulu'ndan mühendislik diploması ile mezun oldu. Musabayev, akrobasi pilotu olarak birçok ödül aldı ve 11 Mayıs 1990'da kozmonot olarak seçildi. 1991 yılında Binbaşılığa atandı ve Hava Kuvvetleri kozmonot grubuna (TsPK-11) transfer edildi.

MİR EO-16

İlk uzay uçuşu, Soyuz TM-19 uzay aracı ile başlatılan uzun süreli Mir EO-16 görevinde mürettebat üyesi olarak oldu. Musabayev Uçuş Mühendisi olarak atandı; görev 1 Temmuz 1994'ten 4 Kasım 1994'e kadar sürdü ve toplam 125 gün 22 saat 53 dakika sürdü.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Talgat Musabayev" (sürüm 38227927), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Alper Gezeravcı
Görsel: NASA/J. Moghbeli · Kamu malı

ASTRONOT

Alper Gezeravcı

d. 2 Aralık 1979

Alper Gezeravcı (d.

DOĞUM	d. 2 Aralık 1979
ALAN	Astronot
DÖNEM	20.–21. yüzyıl
DOĞUM YERİ	Mersin
DEVLET	Türkiye Cumhuriyeti

Alper Gezeravcı (d. 2 Aralık 1979, Silifke), Türk Hava Kuvvetleri'nde tuğgeneral ve askerî pilot, Türkiye Uzay Ajansı yönetim kurulu üyesi, uzaya çıkan ilk Türk astronot ve uzaya giden 643. insandır.

HAYATI

Gezeravcı, 1979'da Mersin'in Silifke ilçesinde Yörük kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Doğduktan sonra babasının mesleği sebebiyle Türkiye'nin farklı illerinde yaşamıştır. Sporsever olan Gezeravcı, tüplü dalış, yelken, kampçılık ve rafting gibi aktiviteleri yapmakta olup, aynı zamanda da dağ yürüyüşü ve ata binme konularında deneyim sahibidir. Gezeravcı, 2001'de İstanbul Hava Harp Okulunda Elektronik Mühendisliği dalında lisans eğitimini tamamladıktan sonra Dayton, Ohio'daki Wright-Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'ndeki Hava Kuvvetleri Teknoloji Enstitüsünde yüksek lisans yapmıştır.

KARİYERİ

Türk Hava Kuvvetlerinde savaş pilotu olarak görev yapmış olan Gezeravcı, aralarında T-41, SF-260, T-37, T-38, F-5, KC-135 ve F-16'nın da bulunduğu birçok uçakla 15 yıl boyunca uçuşlar yapmıştır. Ayrıca Türk Hava Yolları'nda yedi yıl kaptan pilot olarak çalışmıştır. Gezeravcı, son olarak Standardizasyon Filosu Akademik Kanat Komutanı olarak Adana'daki 10'uncu Üs Komuta Birimi'nde sorumlu personel olarak görev almıştır. 2012'de İzmir Askerî Casusluk FETÖ Kumpas davasıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nden ihraç edilip 2020'de aklanarak göreve geri dönmüştür. Axiom Space şirketinin Axiom Mission 3 görevi dâhilinde 19 Ocak 2024 tarihinde TSİ 00.49'da ABD'nin Florida eyaletinde bulunan Kennedy Uzay Merkezi Kalkış Kompleksi 39'da gerçekleşen fırlatma ile Türkiye'nin ilk astronotu olmuştur. 13 Şubat 2024 tarihli Resmî Gazete kararına göre, Türkiye Uzay Ajansı yönetim kurulu üyesi olarak atanmıştır. Alper Gezeravcı, 12 Eylül 2024 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde olan Uzay Komutanlığına atandı. Millî Savunma Bakanlığından yapılan açıklamada, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kara, deniz, hava, siber ve uzay alanındaki etkinlik ve caydırıcılığının her geçen gün daha da artırıldığı belirtildi. Alper Gezeravcı, 4 Ağustos 2026 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde düzenlenen Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplantısında Tuğgeneral rütbesine yükseldi. Alper Gezeravcı, 15 Ağustos 2026 tarihinde Amasya'nın Merzifon İlçesinde bulunan Merzifon 5. Ana Jet Üs Komutanı olarak atandı.

UZAY YOLCULUĞU

=== Mayıs 2022 === "Türk Uzay Yolcusu ve Uzay Misyonu" görevi için 2 Türk vatandaşının seçileceği açıklandı, bu bağlamda başvurulara ilişkin bilgi Türk Uzay Ajansı'nın (TUA) internet sitesinde duyuruldu. Yaklaşık 36 bin adayın katıldığı Türk astronot seçiminde 30 aday Ankara'ya çağrıldı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Alper Gezeravcı" maddesi (sürüm 38148059), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/Alper_Gezeravc%C4%B1

BÖLÜM IX

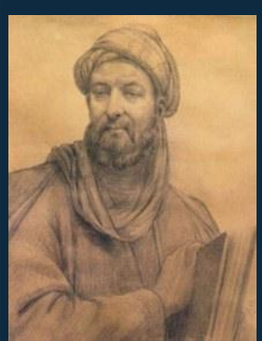
Bilgeler ve *gönül erenleri*

IX

Farabî'den Aziz Sancar'a bilim insanları; Ahmed Yesevî'den Hacı Bayram-ı Veli'ye Anadolu'nun gönül erleri.



Farabi
Görsel: Iraninhk · CC BY-SA 4.0



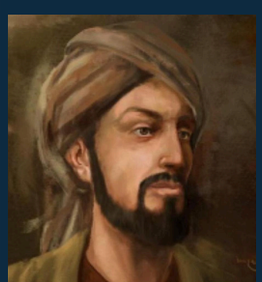
İbn-i Sina
Görsel: Abolhassan Sadighi; Ehsan 1987 · Kamu malı



Bîrûnî
Görsel: Michel Bakni · CC BY-SA 4.0



Harezmî
Görsel: Zarateman · CCO



Cezerî
Görsel: Fahads1982 · CC BY-SA 4.0

Görsel sahipleri ve lisanslar her görselin altındadır; Vikipedi metinleri CC BY-SA 4.0 ile kullanılmıştır.



Farabi
Görsel: Iraninhk · CC BY-SA 4.0

BİLİM İNSANI

Farabi

870 – 951

Fârâbî (872, Fârâb - 950/951, Şam), 8. ve 13. yüzyıllar arasındaki İslam'ın Altın Çağı'nda yaşamış ünlü filozof ve bilim insanıdır. Aynı zamanda gök bilimci, mantıkçı ve müzisyendir. Mantık ilmine yapmış olduğu katkıları ve düzenlemeleri sayesinde Fârâbî Orta Çağ İslam aydınları arasında Muallim-i Sânî ya da Hace-i Sâni (İkinci Üstat / Magister secundus) olarak bilinir. Hace-i Evvel (Birinci Üstat / Magister Primus) ise Aristo'dur. Farabi'nin hayatı, halefi olduğu Kindi gibi çok az bilinir. Bağdat, Halep ve Mısır'da bulunduğu, hayatının önemli bir kısmında Halep'teki Şii Hamdani hanedanı tarafından desteklendiği bilinmektedir. Etnik kimliği tartışmalıdır. Kimi kaynaklara göre Fars kimilerine göre Türk kökenlidir. Ancak Farabi, bütün eserlerini Arapça yazmıştır. Farabi, Aristo'nun temel eserlerinin birçoğunu Arapçaya yeniden çevirmiş, bu eserlerin daha iyi anlaşılabilmesini sağlayan şerhler yazmıştır. Bu yanıyla hem İslam dünyasında antik felsefenin anlaşılmasını sağlamış hem de Arapçanın bir felsefe dili hâline gelmesine büyük bir katkı yapmıştır. Farabi'nin bu büyük katkısının yanında İkinci Üstat kabul edilmesinin ana nedeni İbn-i Haldun'a göre onun mantık alanında yaptığı çalışmalardır. Farabi, Aristo'nun 6 ciltlik temel mantık kitabı Organon'un tüm bölümlerini içeren çeviriler ve şerhler kaleme aldı ve Organon'u iki bölüm daha ekleyerek 8 cilte çıkardı. Mantık ifadeleri, onu ifade etmek için kullanılan dil ve bilgi ile ilişkili olduğu için Farabi'nin mantık dışında dil felsefesi ve epistemoloji üzerinde de yoğun şekilde durduğu görülür. Farabi'nin diğer bir çalışma alanı doğa felsefesi, metafizik ve psikoloji olmuştur. Doğa anlayışı dönemin Batlamyusçu dünya merkezli görüşüne uygundur. Farabi'nin geliştirdiği sudûr teorisi ise Neoplatoncu ve İsmaili kökenlere dayanır. Bu anlayış daha sonra İbn-i Sina tarafından geliştirildi. Farabi'ye atfedilen kitapların sayısı 100 ile 160 arasındadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Fârâbî" (sürüm 37070909), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



İbn-i Sina
Görsel: Abolhassan Sadighi; Ehsan 1987 · Kamu malı

BİLİM İNSANI

İbn-i Sina

980 – 1037

İbn Sînâ veya Ebu Ali Sînâ ya da Batılıların söyleyişiyle Avicenna (y. 980 – Haziran 1037), İslam'ın Altın Çağı döneminin en önemli doktorlarından, astronomlarından, düşünürlerinden, yazarlarından ve bilginlerinden biri olarak kabul edilen Fars polimat ve "polimerik erken tıbbın babası" olarak bilinen tabiptir. Buhara yakınlarındaki Efşene köyünde (Özbekistan) 980 civarında dünyaya gelmiş ve 1037 yılında Hemedan şehrinde (İran) ölmüştür. Tıp ve felsefe alanına ağırlık verdiği değişik alanlarda 200 kadar kitap yazmıştır. Batılılarca modern Orta Çağ biliminin kurucusu ve tabiplerin önderi olarak bilinen İbn-i Sina, "Büyük Üstat" ismiyle de tanınır. Tıp alanında yedi yüzyıl boyunca temel kaynak eser olarak süregelen "El-Kanun fi't-Tıb" (Tıbbın Kanunu) adlı kitabı ile ünlenmiş ve bu kitap, değişik Avrupa üniversitelerinde 17. yüzyıl ortalarına kadar tıp biliminde temel eser olarak okutulmuştur. İbn Sînâ, Kuşyar isimli bir tabibin yanında tıp eğitimi almıştır. Değişik konular üzerine, 240'ı günümüze kadar gelen 450 kadar makale yazdı. Elimizdeki yazılarının 150 tanesi felsefe, 40 tanesi de tıp üzerinedir. Eserlerinin en ünlüleri, felsefe ve fen konularını içeren çok geniş bir çalışma olan Kitabü'ş-Şifa (İyileşme Kitabı) ile El-Kanun fi't-Tıb'dır (Tıbbın Kanunu). Bu iki eser, Orta Çağ üniversitelerinde okutulmasıyla birlikte, Montpellier ve Louvain'de 1650 yılına kadar ders kitabı olmuştur. Sâmânî sarayı kâtiplerinden Abdullah bin Sina'nın oğlu olan İbn Sînâ; önce babasından, ardından ünlü bilgin Nâtilî'den ve Hanefi fakihi İsmâil ez-Zâhid'den dersler aldı. Geometri (özellikle Öklid geometrisi), mantık, fıkıh, sarf, nahiv, tıp ve doğabilim üstüne çalışmalar yaptı. Farabi'nin el-İbane'si aracılığıyla Aristoteles felsefesini ve metafiziğini öğrenip, hastalanan Buhara prensini iyileştirince (997), saray kütüphanesinden yararlanma olanağına kavuştu. Babası ölünce, Gürgan'da Şirazlı Ebu Muhammed'den destek gördü.

Metin: Türkçe Vikipedi, "İbn Sina" (sürüm 38306972), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Bîrûnî
Görsel: Michel Bakni · CC BY-SA 4.0

BİLİM İNSANI

Bîrûnî

973 – 1048

Bîrûnî (4 Eylül 973 Kat - 13 Aralık 1048 Gazne), İslam'ın Altın Çağı'ndaki çalışmaları ile bilinen hezârfen. Tam adı Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed el-Bîrûnî'dir. Batı dillerinde adı Alberuni veya Aliboron olarak geçer. Matematik, doğa bilimleri, coğrafya, tarih ve tıp alanındaki çalışmalarıyla tanınır.

HAYATI

Bîrûnî, Orta Asya'da tarihi bir bölge olan Harezm'de doğdu. Küçük yaşta babasını kaybetti. Harezm'de Afrigoğulları (Âl-i Irak) hanedanı tarafından korundu, sarayda matematik ve astronomi eğitimi aldı. Buradaki hocaları İbn-i Irak ve Abdussamed bin Hakîm'dir. Bu dönemde daha 17 yaşındayken ilk kitabını yazdı. Harezm, Me'mûnîler hanedanının yönetimine girince Bîrûnî de İran'a giderek bir süre burada yaşadı. Daha sonra ise Ziyârîler tarafından korunmaya başlandı. El-Âsârü'l-Bâkıye adlı kitabını Ziyârîlerin sarayında yazmıştır. İki yıl da burada çalıştıktan sonra memleketine geri döndü ve Ebu'l Vefâ ile gökbilim ve astroloji üzerine çalışmaya başladı. 1017'de Gazneli Mahmut, Harezm'i zapt ettiğinde Bîrûnî de Gazne şehrine gelerek burada Gazneliler'in himayesine girdi. Sarayda büyük itibar gördü ve Gazneli Mahmut'un Hindistan seferine katıldı. Burada Hint bilim adamlarının dikkatini çekti ve Hint ülkesi alınınca da Nendene şehrine yerleşerek bilimsel çalışmalarına burada devam etti. Sanskritçeyi öğrenerek Hint toplumunun yaşamı ve kültürü üzerine çalıştı. Buradan tekrar Gazne şehrine döndü ve yaşamının geri kalan kısmını bu şehirde tamamladı. Bu dönem Bîrûnî'nin en verimli zamanı sayılmaktadır. Uzun zamandır hazırladığı Tahdîdu Nihâyet'il Emâkin adlı eserini bu döneme denk gelen 1025 yılında yayımladı.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Bîrûnî" (sürüm 38306980), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Harezmî
Görsel: Zarateman · CC0

BİLİM İNSANI

Harezmî

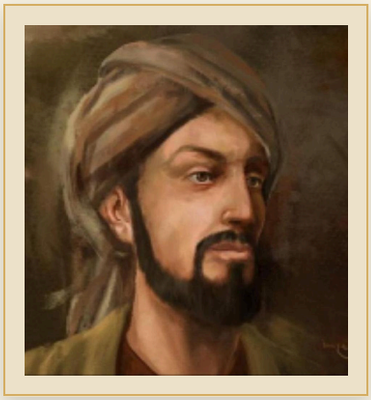
780 – 850

Hârizmî ya da tam künyesiyle Ebû Ca'fer Muhammed bin Mûsâ el-Hârizmî (d. 780, Harezm - ö. 850, Bağdat); matematik, gök bilim, coğrafya ve algoritma alanlarında çalışmış Fars bilim insanı. Hârizmî 780 yılında Harezm bölgesinin Hive şehrinde dünyaya gelmiştir. 850 yılında Bağdat'ta ölmüştür. Hint rakamları üzerine yaptığı çalışmaların Latince çevirileri ondalık konumsal sayı sistemini 12. yüzyılda Batı dünyasına tanıtmıştır. Hârizmî'nin Tamamlama ve Dengeleme ile Hesaplamaya Dair Özlü Kitabı doğrusal ve ikinci dereceden denklemlerin ilk sistematik çözümünü sunmuştur. Cebiri bağımsız bir disiplin olarak öğreten, "indirgeme" ve "dengeleme" (denklemin farklı taraflarındaki benzer terimlerin aynı tarafa alınarak sadeleştirilmesi) yöntemlerini tanıtan ilk kişi olduğu için, Hârizmî cebrin atası ya da kurucusu olarak tanımlanmıştır. Cebir alanındaki çalışmaları, 16. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinde temel matematik ders kitabı olarak kullanılmıştır. Batlamyus'un "Coğrafya" isimli yapıtını gözden geçirerek düzenlemiş, astronomi ve astroloji alanında çalışmalar yapmıştır. Bazı kelimeler Harezmî'nin matematiğe olan katkılarının önemini yansıtır. "Cebir" kelimesi ikinci dereceden denklemleri çözmek için kullandığı iki işlemden biri olan el-cebirden türemiştir. Algoritma kelimesi ise isminin Latin biçimi olan Algoritmi'den gelmektedir. Ayrıca ismi her ikisi de basamak anlamına gelen, (İspanyolca) "guarismo" ve (Portekizce) "algarismo" kelimelerinin kökenini oluşturur.

HAYATI

Hârizmî'nin hayatına dair kesin olarak bilinen ayrıntı az sayıdadır. İranlı bir ailede, Büyük Horasan'ın Harezm şehrinde (modern Hive, Harezm bölgesi, Özbekistan) doğmuştur.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Hârizmî" (sürüm 38303166), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Cezerî
Görsel: Fahads1982 · CC BY-SA 4.0

BİLİM İNSANI

Cezerî

1136 – 1206

Cezerî (1136, Cizre – 1206) ya da tam adıyla İsmâil bin er-Rezzâz el-Cezerî, İslam'ın Altın Çağı döneminde çalışmalar yapan Cizreli Müslüman âlim, mucit ve mühendistir. Sibernetiğin ilk adımlarını attığı ve ilk robotu yapıp çalıştırdığı kabul edilen Cezerî'nin, ünlü sanatçı Leonardo da Vinci'ye ilham kaynağı olduğu düşünülür. Sibernetik alanının en büyük dâhisi olarak kabul edilen, fizikçi, robot ve matris ustası Cezerî, Cizre'de doğup yine orada ölmüştür. Cizre ve Diyarbakır bölgesinde yaşamış olan ve dünya literatüründe de çok önemli bir yere sahip olan bu bilim insanı, yaklaşık 50 mekanik cihazı ve bunların nasıl inşa edileceğine dair talimatları tanımlamıştır. Bunlar arasında daha çok "filli su saati" icadıyla tanınmaktadır.

ETNİK KÖKENİ

Cezerî'nin hayatına ilişkin detaylı bilgileri veren Cizreli araştırmacı yazar Abdullah Yaşın, ondan "Cizreli büyük Kürt mucit" olarak söz etmekte ve Cezerî'nin ana dili olan Kürtçe dışında Arapça, Farsça, Türkçe ve Latince bildiğini belirtmektedir. Bilim insanı ve yazar Toygar Akman, akademisyen ve bilim tarihçisi Zekai Şen ve yabancı kaynaklardan da Sırp mühendis Miomir Vukobratović, Cezerî'den "Türk mucit" diye bahsetmektedir. Bilim insanı Francis Charles Moon ve kimi araştırmacının iddiasına göre ise Arap mucittir. Yabancı kaynaklarda, genellikle bilim tarihine ilişkin kaynaklara bakıldığında, etnik kökene fazla bir vurgu yapılmamaktadır. Yakın Çağ öncesi bilim döneminden daha çok Uzakdoğu, Çin, Mısır, Yunan, İslam (veya Arap) ve Orta Çağ Avrupa olarak anılmaktadır. Nitekim anılan kaynaklarda Cezerî, bir Arap mucidi veya çoğunlukla bir İslam bilgini olarak anılmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Cezerî" (sürüm 37923888), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Ali Kuşçu
Görsel: Bilinmeyen ressam (minyatür) · Kamu malı

BİLİM İNSANI

Ali Kuşçu

1403 – 1474

Ali Kuşçu veya asıl adıyla Ali bin Muhammed (1403, Semerkand - 16 Aralık 1474, İstanbul), Timur İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış olan astronom, matematikçi, fizikçi, filozof ve dil bilimcidir.

HAYATI VE BİLİMSEL ÇALIŞMALARI

Astronom, matematikçi ve kelâm âlimi olan Ali Kuşçu, 1403'te Semerkand'da, Timur İmparatorluğu topraklarında doğdu. Babası Muhammed, Timur İmparatorluğu hükümdarı ve astronomu olan ve aynı zamanda Timur'un torunu olan Uluğ Bey'in kuşçusu olduğu için, ailesi "Kuşçu" lakabıyla meşhur olmuştur. Küçük yaştan itibaren matematik ve astronomiye pek ilgi duyan Ali Kuşçu, bu alanlarda Bursalı Kadızâde Rûmî, Gıyaseddin Cemşid ve Muînuddîn Kâşî gibi isimlerden ders aldı. Daha sonra bilgisini artırmak için Kirman'a gitti. Burada Hall-ü Eşkâl-i Kamer (Ay Safhalarının Açıklanması) adlı risale ile Şerh-i Tecrid adlı eserini yazdı. Ali Kuşçu, Semerkand ve Kirman'da eğitimini tamamladıktan sonra Uluğ Bey'e yardımcı ve rasathanesine müdür oldu. Uluğ Bey tarafından Çin'e yollandığı ve dönüşte de Dünya'nın yüzölçümünü ve ekliptiği 24 derece olarak hesapladığı bilinir.

1449'da hacca gitmek istedi. Tebriz'de Akkoyunlu Devleti hükümdarı Uzun Hasan kendisine büyük saygı gösterdi ve Osmanlı Devleti ile barış görüşmelerinde yardımını istedi. Bunun üzerine Ali Kuşçu, bir süre Uzun Hasan'ın sözcülüğünü yaptı. Ardından, Osmanlı padişahı II. Mehmed'in davetiyle İstanbul'a gitti.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Ali Kuşçu" (sürüm 38115806), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Uluğ Bey
Görsel: Bilinmeyen ressam · Kamu malı

HÜKÜMDAR

Uluğ Bey

1394 – 1449

Uluğ Bey (Özbekçe: Mirzo Ulug'bek, Ulug Beg; asıl adı: - Mīrzā Muhammed Ṭaragay bin Şāh Ruḫ; 22 Mart 1394 - 27 Ekim 1449), Timur İmparatorluğu'nun 4. sultanı Türk matematikçi ve astronomi bilginiydi. Uluğ Bey, trigonometri ve küresel geometri gibi astronomiyle ilişkili matematik alanlarındaki çalışmaları ile tanınır; bunun yanı sıra sanatlara ve entelektüel etkinliklere duyduğu genel ilgiyle de öne çıkar. Arapça, Farsça, Çağatay Türkçesi ve Moğolcanın yanı sıra sınırlı düzeyde Çince de bildiği düşünülmektedir. Hükümdarlığı döneminde (ilkin vali, ardından fiilen hükümdar olarak), gösterdiği ilgi ve himaye sayesinde Timur İmparatorluğu, Timurlu Rönesansı olarak adlandırılan kültürel yükselişin doruk noktasına ulaşmıştır. Semerkant, babası Şahruh tarafından fethedilerek Uluğ Bey'e verilmiştir. Uluğ Bey, 1424–1429 yılları arasında Semerkant'ta Uluğ Bey Rasathanesi'ni inşa ettirdi. Bu yapı, dönemin bilginleri tarafından İslam dünyasının en seçkin rasathanelerinden biri ve Orta Asya'nın en büyüğü olarak kabul edilmiştir. Uluğ Bey, bu çalışmaları sayesinde birçok araştırmacı tarafından 15. yüzyılın en önemli gözlemsel astronomu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca 1417–1420 yılları arasında Semerkant ve Buhara'da Uluğ Bey Medresesi'ni yaptırarak bu şehirleri Orta Asya'nın önemli ilim ve kültür merkezlerine dönüştürmüştür. Buna karşılık, Uluğ Bey'in bilimsel yetkinliği yönetim becerileriyle aynı ölçüde güçlü değildi. Kısa süren saltanatı boyunca otoritesini sağlamlaştırmayı başaramadı. Bu durumdan yararlanan, aralarında kendi ailesinin de bulunduğu rakip güçler tarafından tahttan indirildi ve sonunda öldürüldü.

BİYOGRAFİ

Babası Timur'un küçük oğlu Şahruh, annesi Gevher Şâd'dır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Uluğ Bey" (sürüm 38230473), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Takiyüddin
Görsel: Ala ad-Din Mansur-Shirazi · Kamu malı

BİLİM İNSANI

Takiyüddin

1526 – 1585

Takiyüddin bin Maruf-i (İngilizce: Taqi al-Din) (14 Haziran 1521 - 18 Şubat 1585), Osmanlı Türkü hezârfen, gökbilimci, mühendis, matematikçi ve mekanik bilimci. Osmanlı'nın en önemli astronomlarından olan Takiyüddin, 14 Haziran 1526 tarihinde Şam'da doğdu ve Mısır ve Şam'da yetişti. 1550 yılında İstanbul'a gelen Takiyüddin, 1577 yılında III. Murat'ın fermanıyla Tophane sırtlarında bir gözlemevi kurmuştur. Sinüs/tanjant hesaplarını tablolar halinde kullanıma sunmuş, 841'i Türkçe 1337 eser oluşturmuştur. Akıldışı söylentiler sonucu Tophane sırtlarındaki gözlemevi Padişah (III. Murat) emriyle yıkılmıştır. Yeni bir gözlemevi ancak 300 yıl sonra kurulmuş ancak bu sefer de 31 Mart ayaklanmasına kurban gitmiştir. Kepler'in hocası Tycho Brahe ile aynı zamanda yaşamış ve yaklaşık aynı gözlemleri yapmıştır. Rasathane yıkıldığı için çalışmaları son bulmuştur. Diğer taraftan Kepler, Brahe'nin gözlemlerini kullanarak Kepler yasaları diye bilinen gezegenlerin dönüşleri ile ilgili yasaları keşfetmiştir.

HAYATI

1526'de Türk kökenli bir ailenin üyesi olarak Şam'da doğdu. 1521'de Doğmuş olduğu bilgisi yanlıştır. Eğitiminden sonra Tennis kadılığına atandı. Kadılığı sırasında yaptığı gözlemler ile ün kazandı. 1571'de Mustafa Çelebi'nin ölümünden sonra II. Selim tarafından saray müneccimbaşılığına atandı. 1574 yılında Galata Kulesi'nde gözlem çalışmalarına başlamıştır. Hoca Saadettin ve Sokullu Mehmet Paşa'nın desteği ve Padişah III. Murat'ın fermanıyla 1577 yılında Tophane sırtlarında Takîyüddîn'in yönetimi altında bir gözlemevi olan Takiyüddin'in Rasathanesi kurulmuştur. 1580 yılında topa tutularak yıkılmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Takiyüddin" (sürüm 37806183), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Kaşgarlı Mahmud
Görsel: Zossolino · CC BY-SA 4.0

BİLİM İNSANI

Kaşgarlı Mahmud

1029 – 1101

Mahmûd bin Hüseyîn bin Muhammed el-Kâşgarî (Uygurca: Mehmud Qeshqeri) veya bilinen adıyla Kâşgarlı Mahmud (1008-1102), Türk dilleriyle ilgili çalışmalarıyla tanınmış 11. yüzyıl leksikografı. Kâşgar'ın 45 km güneybatısındaki Opal kasabasında dünyaya geldi. Bazı kaynaklara göre ise Isık Göl yakınındaki Bars Kul'da doğmuştur.

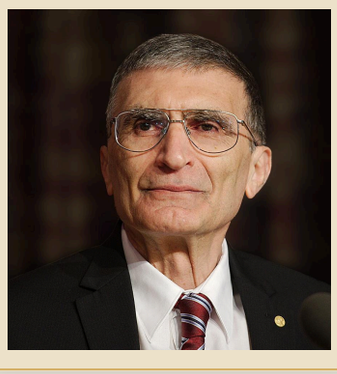
DOĞUMU

Kâşgarlı Mahmud, 1008 yılında Kâşgar'da dünyaya geldi. "Hamirler" diye çağrıldığını, bunun Oğuzların "emîr" yerine "hemîr" demelerinden kaynaklandığından bahsetmektedir. Kendisinin verdiği bu bilgilerden, Türk tarihinin önemli devletlerinden birisi olan Karahanlı Devleti'nin hanedan sülalesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Başka araştırmalara göre Batı Karahanlı hakanlarından Buğrahan Muhammet Yağan Tekin'in (Bogra Yagan Tégin) torunu ve Şehzade Hüseyin Emir Tekin'in oğludur. Yağan Tekin, on sekiz aylık kısa hakanlık döneminden sonra tahtı kendi isteği ile Kâşgarlı Mahmud'un babası Hüseyin Emir Tekin'e (Hüseyin Çağrı Tégin) devretmek istemiştir. Bu devir teslim için büyük ziyafetler hazırlanmış, davullar dövülmüştür. Bu ziyafet sırasında Yağan Tekin'in eşlerinden Hanısı, tahta kendi oğlu İbrahim'i geçirebilmek için diğer şehzadeleri zehirlemiştir. Kâşgarlı Mahmud'un babası da zehirlenenler arasındadır.

SOYU

Karahanlı soyundan asil bir ailenin ferdi olan Muhammed bin Hüseyin'in (Hüseyin Çağrı Tegin) oğludur. Annesinin ismi Bibi Rābiy'a el-Basrī'dir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kâşgarlı Mahmud" (sürüm 38270708), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Aziz Sancar
Görsel: Holger Motzkau · CC BY-SA 3.0

BİLİM İNSANI

Aziz Sancar

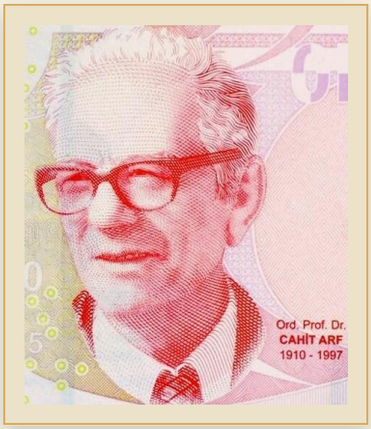
d. 8 Eylül 1946

Aziz Sancar (d. 8 Eylül 1946, Savur, Mardin), Türk-Amerikalı doktor, akademisyen, biyokimyager ve moleküler biyologdur. 2015 yılında, Tomas Lindahl ve Paul L. Modrich ile birlikte DNA onarımına ilişkin çalışmaları nedeniyle Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülmüştür. 8 Eylül 1946 tarihinde Mardin'in Savur ilçesinde doğan Aziz Sancar, 1997 yılından beri ABD'deki Kuzey Karolina Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Son 20 yıldır DNA onarımının pek çok parçasının tanımlanmasında kullanılan biyokimyasal yaklaşımlardaki öncülüğü ile tanınır. Aynı zamanda Mehmet Özdoğan ile birlikte ABD Ulusal Bilimler Akademisi'ne seçilen ilk Amerikalı Türk'tür. Sancar, hücrelerin hasar gören DNA'ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları nedeniyle 2015 yılında Nobel Kimya Ödülü'nü kazanmıştır. Aziz Sancar'ın geliştirip ismini koyduğu "maxicell tekniği" ve kendi buluşunu yapıp ismini koyduğu "excinuclease/excision nuclease enzimi" terimleri, İngiltere'deki Oxford Üniversitesi Biyokimya ve Moleküler Biyoloji Sözlüğü'ne girmiştir.

HAYATI

8 Eylül 1946 tarihinde Mardin'in Savur ilçesinde, orta gelirli çiftçi bir ailenin sekiz çocuğundan yedincisi olarak doğdu. Sancar, ilk ve orta eğitimini Mardin'de tamamladı. Lise yıllarında futbolla ilgilendi. Ancak son sınıfta futbolcu olmaktan vazgeçti ve yüksek öğrenimine devam etmek üzere İstanbul'a gitti.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Aziz Sancar" (sürüm 38308285), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Cahit Arf
Görsel: Türkische Zentralbank · Kamu malı

BİLİM İNSANI

Cahit Arf

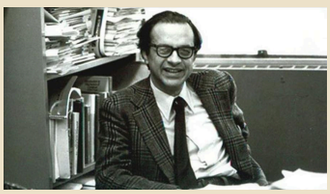
11 Ekim 1910 – 26 Aralık 1997

Cahit Arf (11 Ekim 1910, Selanik - 26 Aralık 1997, İstanbul), Türk matematikçi, bilim insanı ve eski TÜBİTAK Bilim Kolu başkanıdır. 1948'de İnönü Ödülü'nü, 1974'te TÜBİTAK Bilim Ödülü'nü kazanmıştır. 1980 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Onur Doktorası, 1981'de de ODTÜ Onur Doktorası'nı almıştır. 1990 yılında Cahit Arf'ın onuruna Sayılar Teorisi üzerine uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir. İleri düzeyde araştırmalar yaptığı Halkalar ve Geometri üzerine ilk konferanslar da 1984'te İstanbul'da yapılmıştır. 2009 yılından itibaren 10 Türk lirası üzerinde Arf'ın sureti ve formülü bulunmaktadır.

HAYATI

11 Ekim 1910 tarihinde Selanik'te doğdu. 1912'de Balkan Savaşı sebebiyle ailesi İstanbul'a taşındı. İlkokulu o yıllarda Sultani adı verilen liselerin ilk kısmında okumuş, daha beşinci sınıftayken tanıştığı genç bir öğretmen onun matematikle ilgilenmesini sağlamıştır. Lisenin orta kısmına geldiğinde artık okul arkadaşlarının çözemediği matematik sorularını çözen Cahit Arf'ın bu yeteneği ailesi ve hocalarının ilgisini çekmiş ve Paris'teki St. Louis Lisesi'nde okumak üzere ailesi tarafından Fransa'ya gönderilmiştir. Üç yıllık lise tahsilini iki yılda bitirip Türkiye'ye geri dönen Cahit Arf o sıralarda Türk hükûmeti tarafından yükseköğrenim görmek üzere sınavla Avrupa'ya gönderilecek aday öğrenciler arasına alınmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Cahit Arf" (sürüm 37724521), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Feza Gürsey
Görsel: Nedim Sancar · CC BY-SA 4.0

BİLİM İNSANI

Feza Gürsey

7 Nisan 1921 – 13 Nisan 1992

Feza Gürsey (7 Nisan 1921, İstanbul - 13 Nisan 1992, New Haven), Türk fizikçi ve matematikçi.

HAYATI

7 Nisan 1921'de İstanbul'da Remziye Hisar (1902-1992) ve Reşit Süreyya Gürsey'in (1889-1962) ilk çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Reşit Süreyya Gürsey, tıp doktoru, fizikçi ve öğretmen olmasının yanı sıra bilime ve sanata büyük ilgisi olan bir aydındır. Annesi Remziye Hisar, Darülfünun'da fen okuyan ilk kız öğrencilerinden olup Avrupa'da kadınların pek azının kariyer yapabildiği bir dönemde Sorbonne'da kimya doktorası yapmayı başarmış bir bilim insanıdır. Remziye Hisar, cumhuriyet dönemi Türkiyesinde çağdaş bilimin öncülerindendir ve kimya mesleğinin Türkiye'deki ilk kadın öncüsü olarak kabul edilir. Feza Gürsey, İstanbul Anadoluhisarı'nda, Remziye Hanım'ın Otağtepe'deki aile evinde doğmuştur. İlkokula Paris'te Jeanne d'Arc okulunda başlamış ve öğretmenlerinin hayranlığını kazanmıştır. Kız kardeşi Deha Gürsey Owen'ın anlattığı üzere, öğretmeni Madam Denizot, her şeyi çabucak öğrendiği için Feza Gürsey'i çok seviyor, onu yanından ayırmıyormuş. İlkokul üçüncü sınıfa Galatasaray Lisesinde devam eden Gürsey, okulun sevilen, hayran olunan bir öğrencisi olmuştur. Sınıf arkadaşı Emekli Büyükelçi Özer F. Tevs bir yazısında Feza Gürsey'i şöyle anlatmıştı:

"39 Feza Gürsey, zamanının bütün Galatasaray Liselilerini ve yerli yabancı kıymetli hocalarını etkilemiş bir talebe idi.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Feza Gürsey" (sürüm 37799088), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

BİLİM İNSANI

Kâtip Çelebi

1609 – 6 Ekim 1657

Kâtip Çelebi ya da Hacı Halife (Şubat 1609, İstanbul - 6 Ekim 1657, İstanbul); tarih, coğrafya, bibliyografya ve biyografi ile ilgili çalışmalar yapmış Türk bilim insanı ve aydınıdır. Dünya bilim edebiyatında en ünlü ve bilinen eseri; İslam dünyasının en değerli eserlerini içeren 15.000'e yakın kitabı ve 10.000'e yakın müellifi (yazar) alfabetik dizin sistemine göre tanıtan Keşf ez-zunûn 'an esâmî el-kutub ve'l-fünûn ve daha sonra İbrahim Müteferrika tarafından basılan meşhur coğrafya ansiklopedisi Cihannümâ ile tanınır. Kâtip Çelebi, 17. yüzyıl Osmanlı nesir yazarları arasındadır.

YAŞAMI

1609 yılında İstanbul'da doğdu. Babasının adı Abdullah'tı. Babası, Osmanlı devlet ve siyaset adamlarının yetiştirildiği Enderûn kurumunda eğitim görerek yetişmiş bir askerdir. Kâtip Çelebi'nin asıl adı Mustafa bin Abdullah'tır. Ordu kâtipliğinde bulunduğu için ulema ve halk arasında Kâtip Çelebi lakabı ile tanındı. Doğuda Hacı Halife, batıda ise Hacı Kalfa olarak tanınır. Hacca gittiği ve uzman memur (halife) olduğundan ötürü bu lakap ile de anılmıştır.

EĞİTİMİ

6 yaşına geldiğinde ilk eğitimini almak için babası tarafından görevlendirilen İmam İsa Halife El-Kırımî'den Kur'an okumayı, tecvid kurallarından Mukaddime-i Cezeriyye' yi ve namazın şartlarını öğrendi. Devrin adeti üzerine, öğrendiklerini Mesih Paşa Darülkurrâsı'nda ezbere dinletti.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Kâtip Çelebi" (sürüm 38116011), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Matrakçı Nasuh
Görsel: Matrakçı Nasuh (1480–1564), circa 1550 · Kamu malı

BİLİM İNSANI

Matrakçı Nasuh

1480 – 1564

Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el-Visokavi el-Bosnavî ya da Nasuh el-Matrakči ibn Karađoz ibn Abdullah el-Visokavi el-Bosnevi ya da kendisinin icat ettiği matrak oyunu nedeniyle kısaca Matrakçı Nasuh; Boşnakça: Matrakčija Nasuh Visočak) (ayrıca silah kullanma yeteneğinden dolayı Nasuh el-Silâhî, Kılıç ustası adlarıyla da bilinirdi; d. 1480 - ö. y. 1564), Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. yüzyılda yaşamış Boşnak asıllı devlet adamı, polimat, matematikçi, öğretmen, tarihçi, coğrafyacı, haritacı, kılıç ustası, denizci, mucit, ressam, çiftçi ve minyatürcüdür. İstanbul'a getirildi, eğitim gördü, birkaç Osmanlı sultanına hizmet etti ve Enderûn'da öğretmenlik yaptı.

HAYATI

Bosna'nın Visoko kasabasında doğan Matrakçı Nasuh, hem Piyade hem de Devşirme sisteminden geçen yetenekli bir Yeniçeri, kılıç ustası ve zekasıyla tanınan keskin nişancıydı. Beş dil biliyordu ve Osmanlı donanmasına katıldı. Boşnak Müslüman bir aileden gelmesine rağmen, Nasuh devşirme sistemine alındı. Devşirme sistemi Hristiyan halkı için ayrılan bir uygulama olmasına rağmen, Bosna'da devşirme yerel Müslüman ailelere de yapılmaya başlanmıştı. Devrin ünlü şairi Saî'den dersler aldı. Ünlü bir hattat olan Nasuh, divânî ve nesih yazı stillerinde değişiklikler yaptı. Divânî yazı stilinde, daha kapalı ve daha küçük yazılan harfleri daha büyük ve daha açık kaleme alarak kolayca yazılmasını ve okunmasını sağladı. Nesih yazı stilinde de harfleri daha irileştirdi ve harflerin şekilleri üzerinde değişikliklere gitti. Bu güncellemeler, Acem üslubunu Rumî üsluba dönüştürerek Osmanlı tarzını oluşturmak anlamına geliyordu. Divânî yazı stilinde önde gelen isimlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Matrakçı Nasuh" (sürüm 38003541), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Ahmed Yesevî
Görsel: Cihangir ASHUROV · CC BY-SA 4.0

GÖNÜL ERİ

Ahmed Yesevî

1100 – 1166

Ahmed Yesevî ya da Ata Yesevî (Kazakça: Қожа Ахмед Яссауи, Özbekçe: Xoja Ahmad Yassaviy; 1093, Sayram - 1166, Türkistan), kendi gibi Türk asıllı olan Arslan Baba'nın talebesidir. "Pîr-i Türkistan" lakabıyla bilinen bir mutasavvıf ve şairdir.

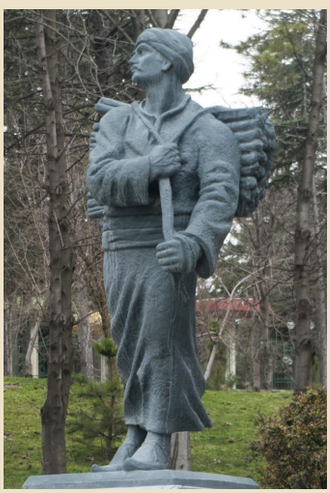
HAKKINDA

Tarihte bilinen ilk büyük Türk mutasavvıfı ünvanını taşır. Tam adı: Ahmed bin İbrâhim bin İlyâs Yesevî idi. Yesevîlik adı verilen tasavvufî akımının mimârı olan "Hazret-i Türkistan" nâmıyla da meşhur "Hâce Ahmed Yesevî" bir İslâm âlimidir.

ŞAHSİYETİ

Kuvvetli bir medrese tahsili görmüş olup din ilimleri yanında tasavvufu da öğrenmiştir. Babası, Alevîler'in atası olan On İki İmamlardan ilk İmam Ali el-Mûrtezâ'nın soyundan olan "Şeyh İbrâhim Velî", Alevi Hanedan'ın tasavvufi silsilesinde yer alan mürşidi Şeyhî Hâce Ebû Yakûb Yûsuf el-Hemedânî'dir. Ahmed Yesevî, Anadolu'ya hiç gelmemiş olmasına rağmen Anadolu'da da tanınan ve sevilen "Hoca Ahmed Yesevî", yaygın olan kanaate göre, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektaş Velî (Seyyid Muhammed bin Seyyid İbrâhim Ata) gibi Anadolu ekolleriyle Anadolu'daki tasavvufi akımlar üzerinde büyük tesirler meydana getirmiştir. Diğer bazı âlimlerin yaptığı gibi kendini belli bir alana hapsetmeyip inandıklarını ve öğrendiklerini yerli halka ve göçebe köylülere onların kendi anlayabilecekleri bir lisan ve alıştıkları yöntemlerle anlatmaya çalışmıştır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Ahmed Yesevî" (sürüm 38314641), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Yunus Emre
Görsel: Zeynel Cebeci · CC BY-SA 4.0

GÖNÜL ERİ

Yunus Emre

1241 – 1321

Yunus Emre (ya da Kul Yunus, Âşık Yunus veya Yunus) (1240?-1320), Anadolu sahasında yetişmiş Türk şair ve mutasavvıf. 13. yüzyılın son yarısı ve 14. yüzyılın başlarında yaşamış Türkmen bir derviş olan Yunus Emre, Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsüdür. Tarihî şahsiyeti hakkındaki bilgiler yetersizdir ve hatta birbirini yalanlayıcı niteliktedir; ayrıca menkıbevi unsurlarla da karışmıştır. Yunus Emre hakkında biyografik bilgi veren velayetnameler ile manzum şiirler dışında temel kaynak bulunmamaktadır. Yunus Emre, 1240 yılında Sarıköy'de doğmuştur. Şiirlerindeki bilgilerden evli ve İsmail adında bir oğlunun olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar ümmi olduğu söylense de tasavvuf yoluna girmeden önce iyi bir medrese eğitimi almış olması olağandır. İyi derecede Farsça, Arapça bilmektedir. Bazı beyitlerinden Maraş, Kayseri, Tebriz, Nahçıvan, Yukarı Azerbaycan, güneyde Bağdat ve Şam'ı dolaştığı anlaşılmaktadır. Tapduk Emre, Yunus Emre'nin mürşididir; Yunus, divanının 17 ayrı beytinde bunu dile getirmiştir. Tapduk Emre, Yunus Emre'yi Nallıhan'daki zaviyesinde yetiştirmiştir. Yunus Emre, resmî yazışma ve edebiyat dilinin Farsça olduğu, ilmî eserlerin Arapça yazıldığı bir dönemde yetişmiş bir geçiş dönemi şairidir. Bu yüzden eserlerinde yerine göre Türkçe, Arapça, Farsça sözler kullanmış, hatta bazen üç dilden de sözcükler kullanmıştır. Yunus, 13. yüzyılda Anadolu sahasında Oğuz Türklerinin konuşup yazdığı yazı dilinin en önemli temsilcisidir. Eski Anadolu Türkçesi de denilen bu şivenin oluşumunda; kullandığı kelime ve ifade kalıpları, mecazlar ve terimlerle Türkçenin edebîleşmesi yolunda bir dönüm noktası olmuştur. Şiirlerini genel olarak hece ölçüsüyle yazmakla birlikte, hece ölçüsüne uyan aruz vezinleriyle de şiir söylemiştir. Tek heceli dil olan Türkçe ile aruz vezni uyum sağlamadığından ister istemez aruz hataları oluşmuştur.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Yunus Emre" (sürüm 38306932), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

GÖNÜL ERİ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

1207 – 1273

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, (30 Eylül 1207 - 17 Aralık 1273), 13. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir Fars tasavvufçu, ilahiyatçı ve sufi bir mistik şairdir. Mevlânâ'nın etkisi ulusal sınırları ve etnik ayrımları aşar: onun manevi mirası son yedi yüzyıldır İranlılar, Tacikler, Türkler, Yunanlar, Peştunlar, Orta Asya ve Hint Yarımadası Müslümanları tarafından büyük ölçüde takdir edilmektedir. Şiirleri dünya dillerinin çoğuna geniş çapta çevrilmiş ve çeşitli biçimlere aktarılmıştır. Mevlânâ, Amerika Birleşik Devletleri'nde "en popüler şair" ve "en çok satan şair" olarak tanımlanmıştır. Eserlerini çoğunlukla Farsça yazmış fakat nadir de olsa bazen Türkçe, Arapça ve Yunanca da kullanmıştır. Bağlarbaşı'nda toplanan "Mesnevi" adlı eseri Fars dilinin en büyük şiirlerinden biri olarak kabul edilir. Eserleri İran'da ve Farsça konuşulan ülkelerde geniş çapta okunmaktadır. Eserlerinin çevirileri özellikle Türkiye, Azerbaycan, ABD ve Güney Asya'da çok popülerdir. Şiirleri sadece Fars edebiyatını değil, Osmanlı Türkçesi, Çağatayca, Urduca, Bengalce ve Peştuca dillerinin edebi geleneklerini de etkilemiştir. Mevlânâ'nın bugün Afganistan toprakları içerisinde yer alan Belh kentinde, 1207 yılında doğduğu düşünülmektedir. Belh'den göç ettikten sonra, 21 yaşına geldiğinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'ya yerleşmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. 17 Aralık 1273 tarihinde Konya'da ölmüştür.

İSMİ HAKKINDA

Tam adı, çağdaşı Sipahsalar tarafından Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el-Hatibi el-Belhi el-Bekri olarak ifade edilmiştir. Daha yaygın olarak ise, Celaleddin Muhammed Rumi () olarak bilinir. Celaleddin, "Dinin Haşmeti" anlamına gelen Arapça bir addır.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” (sürüm 38297948), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Hacı Bektaş-ı Veli
Görsel: Bilinmeyen ressam · Kamu malı

GÖNÜL ERİ

Hacı Bektaş-ı Veli

1209 – 1271

Hacı Bektâş-ı Velî (romanize: Hācī Bektāş-ı Velī; y. 1209 - 1271), 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yaşamış bir İslam âlimi, mutasavvıf, evliya, seyyid ve filozoftur. Harezmşahlar Devleti'ne bağlı Horasan eyaletinin Nişabur şehrinde doğdu, Moğol istilalarının yaşandığı dönemde Anadolu'ya göç etti ve günümüz Nevşehir sınırları içinde yer alan Sulucakarahöyük bölgesine yerleşti. Anadolu'da kurduğu dergâhta talebe yetiştiren Hacı Bektaş-ı Veli, ölümünden sonra takipçileri tarafından kurumsallaştırılan Bektaşîlik tarikatının fikirsel öncüsü kabul edilir. Osmanlı Devleti'nin askeri kanadı olan Yeniçeri Ocağı tarafından manevi bir lider (pîr) olarak benimsenmesi, öğretilerinin Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında sosyo-kültürel açıdan kalıcı bir nüfuz kazanmasını sağladı. Düşünce sistemi Kur'an ayetleri ve hadis yorumlarına dayanan "Dört Kapı Kırk Makam" öğretisi etrafında şekillenen Hacı Bektaş-ı Veli, "gönüllerin sultanı" ve" "dervişlerin dervişi" olarak anılır. Tarihsel süreçte hem Alevi hem de Bektaşi toplulukları için merkezi bir inanç figürü haline gelen Hacı Bektaş-ı Veli, ölümünün ardından yazılan Velâyetnâme gibi menkıbevi eserlerle kültürel bir kimlik kazandı. 1271 yılında hayatını kaybetti ve cenazesi Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi'ne defnedildi. Bu yapı kompleksi, taşıdığı kültürel ve tarihî değer nedeniyle UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Hacı Bektaş-ı Veli” (sürüm 38047388), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Hacı Bayram-ı Veli

Görsel: Bernard Gagnon · CC BY-SA 3.0

GÖNÜL ERİ

Hacı Bayram-ı Veli

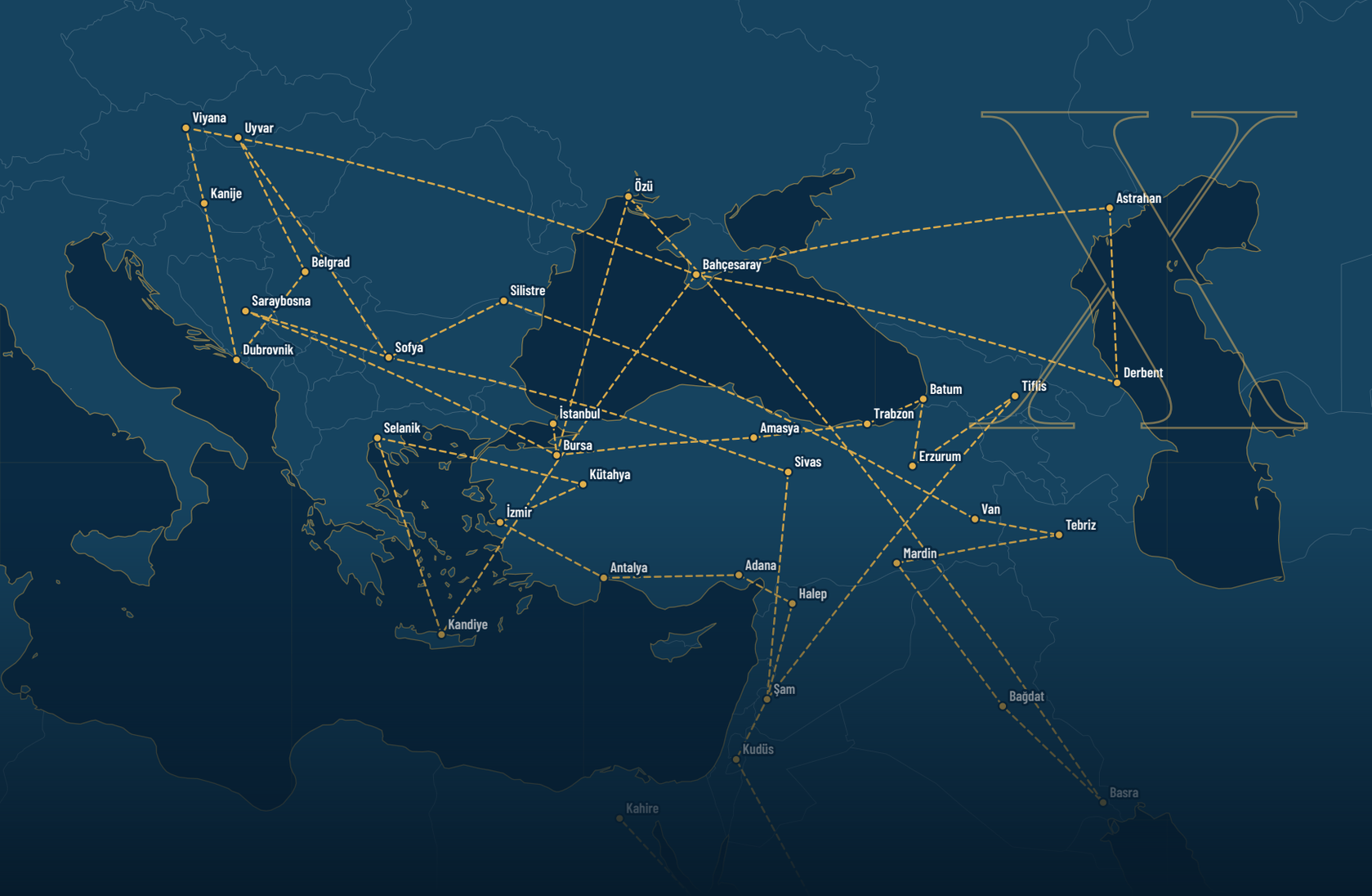
1352 – 1430

Hacı Bayrâm-ı Velî (d.1352 Ankara-Solfasıl - 1430 Ankara-Ulus), Türk müderris, mutasavvıf ve şair. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında doğmuş, Anadolu'da adına nisbet edilen Bayramilik tasavvuf tarikatını kurmuş ve Ahilik adı verilen esnaf locasının kurulmasına öncülük etmiştir. Tarikat silsilesi İran'da kurulmuş Safeviye tarikatına kadar uzanan Hacı Bayrâm-ı Velî, önceleri bir müderris iken Somuncu Baba isimli tasavvuf şeyhiyle tanışmasından sonra tasavvufa yönelmiş ve Ankara'da kurduğu külliyede ölümüne kadar ders vermiştir. Türbesi, Ankara'da Hacı Bayram Câmii'nin bitişiğinde bulunmaktadır.

HAYATI

Doğum ismi, Numan bin Ahmed, lakabı "Hacı Bayram"dır. 1352'de Ankara'nın Çubuk Çayı üzerinde Zülfazıl (Solfasol) köyünde doğdu. Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolu'da yetişti. Eserlerini diğer Hacı Bektaş-ı Veli yoldaşları gibi Türkçe olarak yazdı ve dönemdeki Türkçe kulanımını Anadolu'da önemli şekilde etkiledi. II. Murad verdiği ünlü bir fermanda, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ve talebelerinin, yalnız ilim ile meşgul olmaları için, onların vergi ve askerlikten muaf tutulduğu bildirmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethedeceğini II. Mehmed'in babası II. Murad'a bildirdiği rivayet olunur. Birgün medreseye birisi gelerek; “İsmim Şüca-i Karamani'dir. Hocam Hamideddin-i Veli'nin selamı var. Sizi Kayseri'ye davet ediyor. Bu vazife ile huzurunuza geldim.” dedi. O da, Hamideddin ismini duyunca; “Baş üstüne, bu davete icabet lazımdır. Hemen gidelim.” diyerek müderrisliği bıraktı. Birlikte Kayseri'ye yöneldiler ve Somuncu Baba diye bilinen Hamideddin-i Veli ile Kurban Bayramı'nda buluştular.

Metin: Türkçe Vikipedi, “Hacı Bayrâm-ı Velî” (sürüm 37961273), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



BÖLÜM X

Seyyahlar *ve yolcular*

Evliya Çelebi'nin on ciltlik Seyahatnâme'sinin güzergâhı; Abdürreşid İbrahim ve Çokan Velihanov'un izinde.

Harita: Natural Earth (kamu malı); güzergâh, Seyahatnâme'nin on cildine göre 41 durak olarak haritamızda kayıtlıdır — konumlar yaklaşıktır ve durakların sırası cilt sırasını izler.

SEYYAH

Evliya Çelebi

25 Mart 1611 – 1682

Derviş Mehmed Zıllî veya bilinen adıyla Evliyâ Çelebi, 17. yüzyılın önde gelen bir Osmanlı seyyahı ve nesir yazardır.



Evliya Çelebi
Görsel: Gmihail at Serbian Wikipedia · CC BY-SA 3.0 rs

YAŞADIĞI YILLAR	25 Mart 1611 – 1682
ALAN	Seyyah
DÖNEM	14.–17. yüzyıl
DOĞUM YERİ	İstanbul
DEVLET	Osmanlı Devleti

Derviş Mehmed Zıllî veya bilinen adıyla Evliyâ Çelebi (25 Mart 1611, İstanbul – 1681-1685), 17. yüzyılın önde gelen bir Osmanlı seyyahı ve nesir yazardır. Evliyâ Çelebi, imparatorluk kültürel zirvesinde iken, elli yılı aşkın süreyle Osmanlı topraklarını (Balkanlar, Anadolu, Batı Asya, Orta Doğu, Mısır) ve komşu toprakları gezmiş, gördüklerini ve yaşadıklarını Seyahatnâme adlı 10 ciltlik ünlü eserinde toplamıştır. Hayatı boyunca gezdiği şehir sayısı 257'dir.

AİLESİ

Ailesi ile ilgili bilgiler bizzat Seyahatnâme adlı eserinde paylaşmıştı. Çelebi ailesi aslen Kütahyalı olup, fetihten sonra İstanbul'a yerleşmiş, zaman zaman Kütahya'da da kalmışlardır. İstanbul'un Fethi sırasında Evliya Çelebi'nin dedesi Kara Ahmet Bey'in dedesi olan Yavuz Özbek (Er), Fatih Sultan Mehmed'in akıncılarından olup fetih ganimeti ile Unkapanı'nda yüz dükkân, bir cami ile beraber bir ev yaptırmıştır. Eski adıyla Sağrıcılar Camii olan bu cami Yavuz Sinan Camii'dir. Evliya Çelebi'nin dedesi Kara Ahmet Bey, Kütahya'daki evlerinin önündeki türbede medfundur. Babası Derviş Mehmed Zıllî,I. Süleyman'dan I. Ahmed'e kadarki padişahların kuyumcubaşılığında bulunmuş pek çok sefere katılmış, çok yaşlı iken ölmüştür. Annesi Abaza'dır. Annesinin kardeşi Melek Ahmed Paşa'nın validesi olduğu için Melek Ahmed Paşa'nın himayesinde bulunmuştur. Amcası Firâki Abdurrahmân Çelebi'dir. Babası, annesi ve büyük annesi Beyoğlu'nda şimdiki Lohusa Sultan Türbesi yakınındaki Meyyit Mezarlığı'nda gömülüdür Unesco tarafından doğumunun 400. yılı münasebetiyle 2011 yılı, Evliya Çelebi yılı ilan edilmiştir.

HAYATI VE EĞİTİMİ

Hicri 10 Muharrem 1020, Miladi 25 Mart 1611'de İstanbul'da doğmuştur. Evliya Çelebi, çok iyi bir öğrenim gördü. Önce mahalle mektebine gitti. Daha sonra Şeyhülislam Hamit Efendi Medresesi'ne girdi. Burada yedi yıl okuduktan sonra saraya özgü bir okul olan Enderûn'a devam etti. Enderûn'da sarf (dil bilgisi), nahiv (gramer), kâfiye, hüsn-ü hat dersleri gördüğü gibi Enderûn musikişinaslarından Musâhip Derviş Ömer Ağa'dan da musikî öğrendi. Okul öğreniminin dışında özel hocalardan Kur'an, Arapça, güzel yazı, musikî, beden eğitimi ve yabancı dil dersleri aldı. Kur'an'ı ezberleyerek hafız oldu. Öğrenimini bitirdikten sonra 25 yaşında iken Ayasofya Camii'nde mukabele okuduğu sırada camiye gelen IV. Murad'ın iradesiyle saraya alınıp musahipler arasına katıldı. Saraya alınmasına o sırada silahtar olan akrabası Melek Ahmed Paşa, Ruznâmeci İbrahim Efendi ve Hattat Hasan Paşa yardımcı olmuşlardı. Yaptığı işlerle padişah ve devlet ileri gelenlerinin beğenisini kazandı. IV. Murad'ın ölümüne kadar sarayda zekâ ve güzel konuşma kabiliyeti sayesinde pâdişahın teveccühünü kazandı. Bu yüzden çok yüksek görevlere getirilmesi düşünülüyordu.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Evliya Çelebi" maddesi (sürüm 38223003), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/Evliya_%C3%87elebi



Doğum yeri: İstanbul · Harita: Natural Earth (kamu malı); konum Vikiveri kaydından.

Seyahatlerini Melek Ahmed Paşa, Defterdarzâde Mehmed Paşa, Köse Ali Paşa, Köprülü Mehmed Paşa, Kırımı Hanı ve sairenin refakatinde yaptı ve bunlarla beraber yabancı ülkeleri de gördü. Vezirlerle seyahatleri sırasında onların imam ve müezzinliklerinde ve iç ağalıklarında bulunarak pek çok defa haber götürme göreviyle İstanbul'a ve başka yerlere gidip geldi. 1685 yılından sonra Mısır'da öldüğü tahmin edilmektedir. Ölüm yeri ve mezarı bilinmemektedir. Kabri bir ihtimal, şimdi Lohusa Sultan Türbesi yanındaki Meyyit Mezarlığı'nda, ailesi yanındadır.

KİŞİLİĞİ

Zamanına göre iyi derecede tahsil gören Evliya Çelebi, nazımla meşgul olmuş ve musikiyle uğraşmıştır. Birçok harbe katılmış, hatırı sayılır tehlikeler atlatmıştır. Mizaçgir ve hayırsever olması, kendisini birçok tehlikeden kurtarmıştır. Hayatının son demlerinde bile içinde seyahat aşkı bulunduran Evliya Çelebi, her fırsatta istifade ederek gezmekten bıkmamıştır. Vezirler arasındaki husumet ve rekabetten hâsıl olan kırgınlıkları güzel bir şekilde idare ederek aralarını uzlaştırarak düzeltmeye çalışmıştır. Kendisi hiç evlenmemiş, elde ettiği tüm hediyeleri, para ve ganimet mallarını kız kardeşlerine sarf etmiştir.

SEYAHATE BAŞLAMASI

Evliya Çelebi'nin düşünceleri ise çok farklıydı. Daha küçük yaşlarından itibaren içinde müthiş gezi arzusu vardı. Yeni yerler görmek, yeni insanlar tanımak istiyordu. Bu yüzden sarayda fazla kalamadı. Kendisinin anlattığına göre bir rüya üzerine meşhur gezilerine başladı. 1040 Muharrem ayının Aşure Gecesi (19 Ağustos 1630) gördüğü rüya şöyledir: Rüyasında İstanbul'da Yemiş İskelesi civarında Ahi Çelebi Camii'ndedir. Orada muazzam bir cemaat vardır. Dikkat eder, İslam peygamberi Muhammed'i baş tarafta görür. Dört sadık halifesi ve diğer ashabı da hep oradadır. Muhammed'in yanına gidip ondan şefaat dilemek arzusundadır. Ama bir türlü cesaret edip de gidemez. En sonunda bir cesaretle gidip "Şefaat ya Resulullah" diyeceğine, "Seyahat ya Resulullah" der. Böylece, 70 yaşına kadar sürecek ve çeşitli tehlike, sıkıntı ve hadiseler geçirmesine rağmen vazgeçmeyeceği seyahati başlar. İlk gezisini, İstanbul ve çevresine yaptı. Daha sonra İstanbul dışına çıktı. 1640 başlarında babasından habersizce Bursa'ya gitmek üzere İstanbul'dan tekrar ayrıldı. Bu seyahatten 35 gün sonra geri döndü. Oğlunun seyahat aşkını gören babası bundan sonra seyahatine müsaade etti ve kendisini zamanın önemli şeyhlerinden Abdü'l-ahat Nûri Efendi ve diğer şeyhlere götürüp el öptürerek hayır dualarını niyaz etti.

Evliya Çelebi ikinci seyahatini Temmuz 1640'ta İzmit'e yaptı. Bu suretle 1630'dan 1681'e kadar sürecek olan elli yılı aşkın bir seyahat hayatı yaşadı. Gezdiği yerler arasında o zamanki Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan hemen hemen bütün yerler vardı.

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

Seyahatnâme, Evliya Çelebi tarafından 17. yüzyılda yazılmış olan çok ünlü bir gezi kitabıdır. 10 ciltten oluşur. Gerçekçi bir gözle izlenen olaylar, yalın ve duru, zaman zaman da fantastik bir anlatım içinde, halkın anlayacağı şekilde yazılmış, yine halkın anlayacağı şekilde deyimler çokça kullanılmıştır. Halk etimolojisi de bolca görülür Evliya Çelebi, Seyahatnâmesinde gezip gördüğü yerleri kendi üslûbu ile anlatmaktadır. Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik Seyahatnâmesi, bütün görmüş ve gezmiş olduğu memleketler hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Eser bu yönden Türk kültür tarihi ve gezi edebiyat açısından önemli bir yere sahip olmuştur. 42 yıl boyunca yaptığı seyahatleri 10 cilt olan Seyahatnâme eserinde ele almıştır. Bu seyahatler tarihleri ve kitabındaki cilt numarası sırasıyla şunlardır:

1630 - İstanbul ve çevresi 1640 - Anadolu, Kafkaslar, Girit ve Azerbaycan 1640 - Suriye, Filistin, Ermenistan ve Rumeli 1655 - Doğu Anadolu Bölgesi, Irak ve İran 1656 - Rusya ve Balkanlar 1663/1664 - Macaristan'da askeri seferler 1664 - Avusturya, Kırım ve ikinci kez Kafkaslar 1667-1670 - Yunanistan ve ikinci kez Kırım ve ikinci kez Rumeli 1671 - Hac için Hicaz, Mekke ve Medine 1672 - Mısır ve Sudan

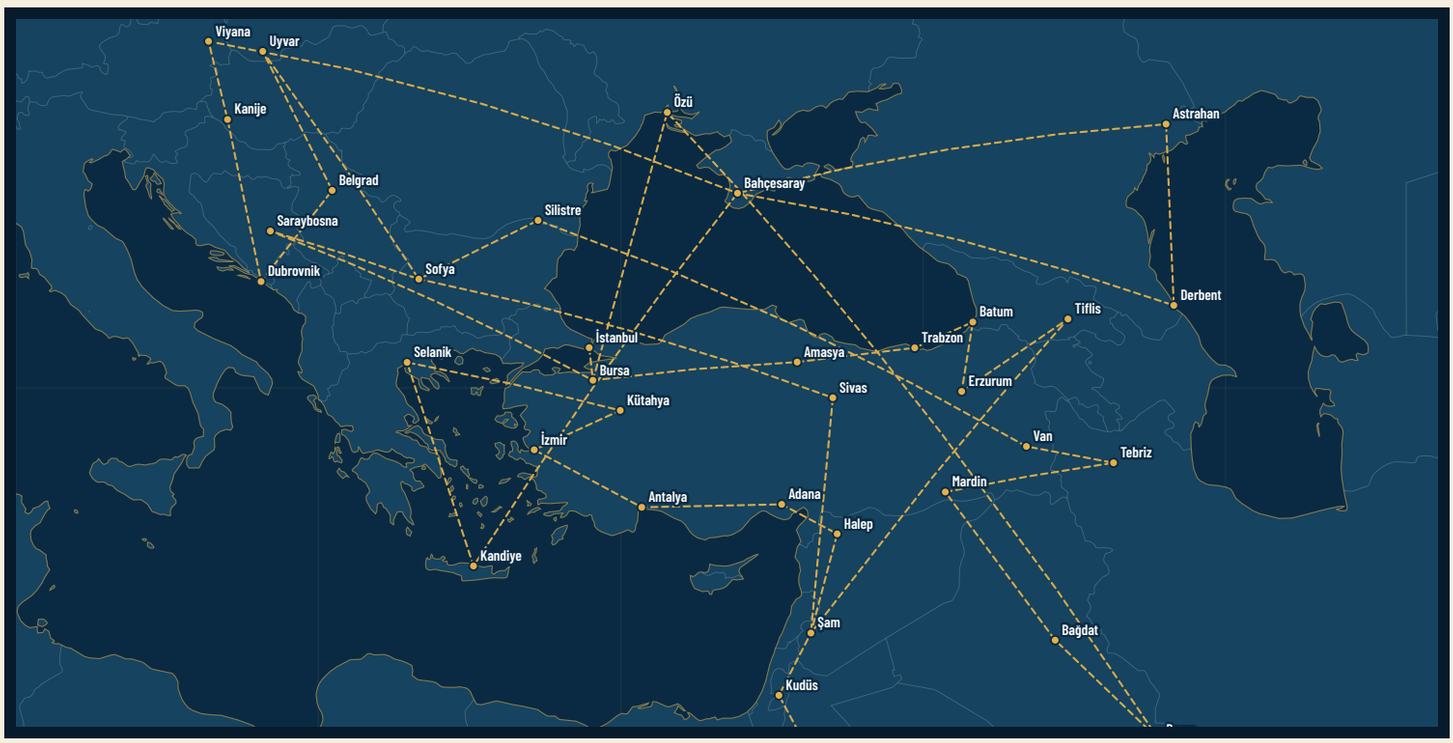
POPÜLER KÜLTÜRDEKİ YERİ

Az Gittik Uz Gittik adıyla 1986-1991 yılları arasında TRT'de 57 bölüm olarak yayınlanan belgesel yapımın ana kurgusu Evliya Çelebi'nin seyahatnâmelerine dayanmaktadır.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Evliya Çelebi" maddesi (sürüm 38223003), CC BY-SA 4.0 — dergi için derlenip kısaltılmıştır. · tr.wikipedia.org/wiki/Evliya_%C3%87elebi

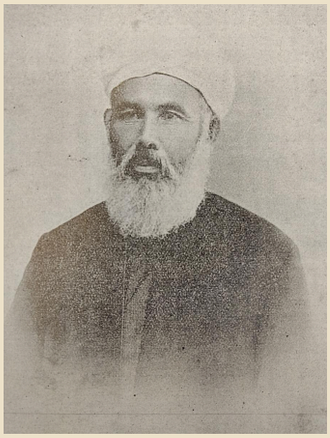
Cilt cilt duraklar

Haritamızdaki Evliya Çelebi kaydından: Seyahatnâme'nin her cildinde anılan duraklar.



1. cilt	İstanbul
2. cilt	Bursa → Amasya → Trabzon → Batum → Erzurum → Tiflis
3. cilt	Şam → Sivas → Sofya → Silistre
4. cilt	Van → Tebriz → Mardin → Bağdat → Basra
5. cilt	Özü → Bursa → Saraybosna → Sofya
6. cilt	Uyvar → Belgrad → Dubrovnik → Kanije
7. cilt	Viyana → Bahçesaray → Derbent → Astrahan
8. cilt	Bahçesaray → Kandiye → Selanik
9. cilt	Kütahya → İzmir → Antalya → Adana → Halep → Şam → Kudüs → Medine → Mekke
10. cilt	Kahire

Kaynak: TürkAta Vakfı Türk Dünyası Tarih ve Kültür Haritası, "Kişiler" katmanı — Evliya Çelebi güzergâhı. Konumlar yaklaşıktır. Harita altlığı: Natural Earth (kamu malı).



Abdürreşid İbrahim
Görsel: Bilinmeyen yazar · Kamu malı

SEYYAH

Abdürreşid İbrahim

23 Nisan 1857 – 17 Ağustos 1944

Abdürreşid İbrahim Efendi (Abdürreşid İsker) (23 Nisan 1857,Tara, Sibirya – 17 Ağustos 1944, Tokyo, Japonya), Türk fikir adamı, gazeteci, seyyah ve yazar. Japonya'da İslam'ın resmi düzeyde tanınması konusunda yaptığı faaliyetler ile bilinir. Önce Rusya Müslüman Türklerini birleştirme çabalarıyla tanındı. Rusya'daki Türkleri Türkiye'ye göç etmeye özendirdi. Bu girişimlerinde büyük ölçüde başarı sağladı. Uzun seyahatlere çıktı. Hayatını Müslümanlığı yaymak için seyahatler yapmaya adamıştı. 1912'de Osmanlı vatandaşı oldu. Seyahatlerini "Alem-i İslam" adlı eserinde Osmanlı halkına anlattı; verdiği konferanslar büyük ilgi gördü. Süleymaniye Kürsüsünde adlı ünlü eserinde şair Mehmet Akif'in halka hitap ettirdiği kişi, Abdürreşid İbrahim'dir.

YAŞAMI

1857'de Tobolsk ilinin Tara kasabasında dünyaya geldi. Babası Buharalı bir aileden gelen Ömer Bey, annesi Başkurt Türklerinden muallim Afife Hanım idi Çocukluğunda Rusya'daki medreselerde öğrenim gördü. 1879'da Orenburg'a geldi, bir zenginin hizmetkârlığını üstlendi ve 1880'de Hicaz'a gidişinde ona eşlik etti. Hac'dan sonra Medine'ye yerleşti; medrese öğrenimine devam etti. Beş senelik eğitiminin sonunda icazetnamesini aldı. Ayan İsker ile evliliğinden Sabahat, Favziye, Kadriye, Timur, Hasan Cangiz, Ömer Kamil isimli çocukları olmuştur. 1884'te memleketine dönen Abdürreşid İbrahim, Tara'da müderrisliğe başladı. Müderrisliğe başlamasından 6 ay sonra öğrencileri ile birlikte tekrar hacca gitti; onları bir medreseye yerleştirdikten sonra memleketine dönüp modern okullar açmakla meşgul oldu.

Metin: Türkçe Vikipedi, "Abdürreşid İbrahim" (sürüm 37043556), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.



Çokan Velihanov
Görsel: I. A. Kordovskiy (?) · Kamu malı

SEYYAH

Çokan Velihanov

1835 – 10 Nisan 1865

Çokan Çengizuly Velihanov gerçek adıyla Muhammed Kanafiya (Kazakça: Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханұлы; Rusça: Чокан Чингисович Валиханов; Kasım 1835 - 10 Nisan 1865), Kazak düşünür ve tarihçi. Büyük Oyun'da da boy göstermiş olan Valikhanov çağdaş Kazak tarihçiliğinin babası sayılmaktadır. Kazakistan Bilimler Akademisi'ne adını vermiştir.

ÇALIŞMALARI

Kırgız (Kazak) Şeceresi Kırgızlar Hakkında Yazılar Kırgızlarda Şamanizm İzleri Abılay Abu Nasır Safani Türkmenler

Metin: Türkçe Vikipedi, "Çokan Velihanov" (sürüm 35535089), CC BY-SA 4.0 — kısaltılmıştır.

BÖLÜM XI

Hükümdarlar ve komutanlar



Görsel: Vikiçizer · CC BY-SA 4.0

490 – 552 · HÜKÜMDAR

Bumin Kağan

Bumin Kağan veya İllig Kağan, Göktürk Kağanlığı'nın (MS 552) kurucusudur. Bumin, Aşina Tuvu'nun en büyük oğluydu. Göktürkler, Bumin Kağan'ın önderliğinde Rouran Kağanlığı'na bağlı bir boy olarak varlıklarını sürdürüyordu. 552 yılında Juan-junları yaptığı bir baskınla mağlup ederek, onların devletini ortadan kaldırdı ve böylece Gök-Türk devletini kurarak bağımsızlığını ilan etti. Bununla birlikte, Çin kaynaklarında, Bumin Kağan'ın Rouran Kağanlığı'nda "Tumen" unvanıyla anıldığı da belirtilmektedir.



Görsel: Betta27 · Kamu malı

685 – 731 · KOMUTAN

Kül Tigin

Kül Tigin veya Köl Tigin (Kül Tig(i)n, /), d. 684 - ö. 27 Şubat 731), İkinci Doğu Göktürk Kağanlığı'nı ağabeyi Bilge Kağan ile birlikte yöneten devlet başkanıdır. Kül Tigin, devletin askerî kanadını yönetiyordu. İlteriş Kağan'ın oğlu, Bilge Kağan'ın kardeşi ve Kutlug Erkin'ın torunudur.



Görsel: Hercule Louis Catenacci (1816-1884), signed lithography · Kamu malı

895 – 955 · HÜKÜMDAR

Satuk Buğra Han

Satuk Buğra Han, Karahanlı hükümdarıdır. 903 yılında doğmuştur. Satuk altı yaşına gelince, babası Bezir Arslan Han, Buhara'ya karşı yaptığı bir seferde öldü.



Görsel: 1315 artist · Kamu malı

1055 – 1092 · HÜKÜMDAR

I. Melikşah

I. Melikşah, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun üçüncü sultanı olan Türk hükümdarı. Hükümdarlık döneminde (1072-1092) Büyük Selçuklu Devleti en geniş sınırlarına ulaştı. Sınırlar Anadolu'dan Umman'a Kafkasya'dan Hindistan önlerine uzandı. Melikşah'tan sonra Selçuklular eski gücüne kavuşamadı.



Görsel: Dosseman · CC BY-SA 4.0

1190 – 1237 · HÜKÜMDAR

I. Alâeddin Keykubad

I. Alâeddin Keykubad veya unvanıyla Büyük Keykubad, 1220-1237 yılları arasında hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti'nin 10. sultanıdır. Babası I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünün ardından ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus ile taht mücadelesine girdi, ancak başarısız olarak önce Malatya'da, ardından Ankara Kalesi'nde mahkûm edildi. Ağabeyinin çocuksuz olarak ölmesinin üzerine 1220 yılında devlet ileri gelenleri tarafından tahta çıkarıldı.

Metin: Türkçe Vikipedi (CC BY-SA 4.0), kısaltılmıştır; ayrıntılı kaynaklar Kaynakça sayfasında. Görseller Wikimedia Commons'tan.



Görsel: Ottoman miniature painting · Kamu malı

1258 – 1326 · HÜKÜMDAR

Osman Gazi

I. Osman veya bilinen adlarıyla Osman Gazi ya da Osman Bey, Osmanlı Beyliği ve Osmanlı Hanedanı'nın kurucusu ve beyliğin ilk padişahı olan Türk hükümdar ve komutandır. Yaşadığı dönemde liderliğini yaptığı beylik başlangıçta küçük bir Türk beyliği iken, ölümünden sonraki yüzyıllarda büyük bir imparatorluğa dönüştü. Dedesinin Süleyman Şah veya Gündüz Alp isimli olduğu ve soyunun Oğuzların Bozok koluna mensup Kayı boyuna dayandığı düşünülmektedir.



Görsel: 16th century artist · Kamu malı

1432 – 1481 · HÜKÜMDAR

Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed)

II. Mehmed, bilinen adıyla Fâtih Sultan Mehmed ya da kısaca Fâtih (30 Mart 1432, Edirne - 3 Mayıs 1481, Gebze), Osmanlı İmparatorluğu'nun yedinci padişahıdır. İlk kez 1444-1446 yılları arasında kısa bir süre, ikinci kez ise 1451'den 1481'deki ölümüne kadar 30 yıl boyunca hüküm sürdü. 29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'u fethederek yaklaşık bin yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'na son verdi ve fetihten sonra "Fâtih" ünvanıyla anılmaya başlandı.



Görsel: 16th century artist · Kamu malı

1494 – 1566 · HÜKÜMDAR

Kanuni Sultan Süleyman (I. Süleyman)

I. Süleyman, Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. padişahı ve 89. İslam halifesidir. Batı'da Muhteşem Süleyman, Doğu'da ise adaletli yönetimine atfen Kanûnî Sultan Süleyman olarak da bilinmektedir. 1520'den 1566'daki ölümüne kadar, yaklaşık 46 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na hükmetti. Toplamda 13 kez sefere çıktı ve saltanatının 10 yıl, 1 ayını seferlerde geçirdi.



Görsel: c.1650 · Kamu malı

1483 – 1530 · HÜKÜMDAR

Babür

Babür veya tam adıyla Zahîrüddîn Muhammed Bâbür Türk lider, Babür İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı. Soyu, baba tarafından Timur anne tarafından Cengiz Han'a dayanan Babür Şah, 1519'dan itibaren Hindistan'a düzenlediği seferler sonunda bütün Kuzey Hindistan'ı kontrol altına alıp 1526'da Delhi Sultanlığı'na son vererek günümüzdeki Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın kuzeyini kapsayan topraklar üzerinde Babür İmparatorluğu'nu kurdu.



Görsel: 1405-1409 artist · Kamu malı

1336 – 1405 · HÜKÜMDAR

Timur

Timur (8 Nisan 1336 - 18 Şubat 1405) sonrasında Timur Küregen, Timurlu İmparatorluğu'nun kurucusu olan Türk asker ve komutandır. 1370'ten itibaren düzenlediği seferlerle günümüzdeki Orta Asya, Rusya, İran, Hindistan, Afganistan, Kafkasya, Ortadoğu ve Anadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçirmiştir.

Metin: Türkçe Vikipedi (CC BY-SA 4.0), kısaltılmıştır; ayrıntılı kaynaklar Kaynakça sayfasında. Görseller Wikimedia Commons'tan.

Birlikte *yazıyoruz*

Türk dünyasının kültürünü, tarihini, etkinliklerini ve araştırmalarını birlikte yazıyoruz. Yazınızı, haberinizi, etkinlik duyurunuzu ya da araştırmanızı gönderin; editörlerimiz okusun, uygun bulunanlar yayımlansın.

KÜLTÜR
Gelenekler, dil, el sanatları, mutfak, müzik ve halk kültürü

TARİH
Olaylar, kişiler, belgeler, aile arşivlerinden fotoğraflar ve tanıklıklar

ETKİNLİK
Sempozyum, festival, sergi, anma ve toplantı duyuruları

HABER
Topluluk, dernek, okul ve şehir haberleri

ARAŞTIRMA
Makale, derleme, saha çalışması, tez özeti

EDEBİYAT VE SANAT
Şiir, öykü, deneme, resim, fotoğraf, müzik

Hiçbir gönderi onaysız yayımlanmaz.

Her katkı TürkAta Vakfı editörleri tarafından okunur. Adınız sayfada kısaltılarak görünür (ör. “Ayşe K.”); e-posta adresiniz yayımlanmaz.

tukav.org/sizden-gelenler

Kaynak: tukav.org/sizden-gelenler sayfası.

Kaynaklarımız

METİN KAYNAKLARI — TÜRKÇE VİKİPEDİ (CC BY-SA 4.0)

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı (sürüm 38133643) — tr.wikipedia.org/wiki/29_Ekim_Cumhuriyet_Bayramı

Türkiye'de cumhuriyetin ilanı (sürüm 38081891) — tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye'de_cumhuriyetin_ilanı

Asya Hun İmparatorluğu — Şyung-nu — tr.wikipedia.org/wiki/Şyung-nu

Göktürk Kağanlığı — Türk Kağanlığı — tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Kağanlığı

Gazneliler — Gazneliler — tr.wikipedia.org/wiki/Gazneliler

Anadolu Selçuklu Devleti — Anadolu Selçuklu Devleti — tr.wikipedia.org/wiki/Anadolu_Selçuklu_Devleti

Harezmşahlar — Harezmşahlar Devleti — tr.wikipedia.org/wiki/Harezmşahlar_Devleti

Osmanlı Devleti — Osmanlı İmparatorluğu — tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_İmparatorluğu

Timur İmparatorluğu — Timur İmparatorluğu — tr.wikipedia.org/wiki/Timur_İmparatorluğu

Kazan Hanlığı — Kazan Hanlığı — tr.wikipedia.org/wiki/Kazan_Hanlığı

Kırım Hanlığı — Kırım Hanlığı — tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Hanlığı

Babür İmparatorluğu — Babürlüler — tr.wikipedia.org/wiki/Babürlüler

Türk halkları (sürüm 38215359) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_halklar%C4%B1

Türk dilleri (sürüm 38220733) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_dilleri

Türkiye (sürüm 38108422) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye

Azerbaycan (sürüm 37994956) — tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan

Kazakistan (sürüm 38309793) — tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan

Özbekistan (sürüm 38142992) — tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zbekistan

Kırgızistan (sürüm 38254277) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1rg%C4%B1zistan

Türkmenistan (sürüm 38262429) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkmenistan

Tataristan (sürüm 38069135) — tr.wikipedia.org/wiki/Tataristan

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (sürüm 37812130) — tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_K%C4%B1br%C4%B1s_T%C3%BCrk_Cumhuriyeti

Gagavuzya (sürüm 37688010) — tr.wikipedia.org/wiki/Gagavuzya

Kırım (sürüm 38280366) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1r%C4%B1m

Sincan Uygur Özerk Bölgesi (sürüm 37961201) — tr.wikipedia.org/wiki/Sincan_Uygur_%C3%96zerk_B%C3%B6lgesi

Malazgirt Meydan Muharebesi (sürüm 38301910) — tr.wikipedia.org/wiki/Malazgirt_Meydan_Muharebesi

Dandanakan Muharebesi (sürüm 38287524) — tr.wikipedia.org/wiki/Dandanakan_Muharebesi

Miryokefalon Muharebesi (sürüm 38308018) — tr.wikipedia.org/wiki/Miryokefalon_Muharebesi

İstanbul'un Fethi (sürüm 38234157) — tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul%27un_Fethi

Mohaç Muharebesi (sürüm 38294965) — tr.wikipedia.org/wiki/Moha%C3%A7_Muharebesi

Preveze Deniz Muharebesi (sürüm 37932157) — tr.wikipedia.org/wiki/Preveze_Deniz_Muharebesi

Çanakkale Savaşı (sürüm 38224815) — tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87anakkale_Sava%C5%9F%C4%B1

Sakarya Meydan Muharebesi (sürüm 37850465) — tr.wikipedia.org/wiki/Sakarya_Meydan_Muharebesi

Büyük Taarruz (sürüm 37929054) — tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Taarruz

Anadolu Selçuklu mimarisi (sürüm 37955709) — tr.wikipedia.org/wiki/Anadolu_Sel%C3%A7uklu_mimarisi

Kervansaray (sürüm 36961926) — tr.wikipedia.org/wiki/Kervansaray

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (sürüm 38310195) — tr.wikipedia.org/wiki/Divri%C4%9Fi_Ulu_Camii_ve_Dar%C3%BC%C5%9F%C5%9Fifas%C4%B1

Osmanlı mimarisi (sürüm 37501422) — tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_mimarisi

Mimar Sinan (sürüm 38228971) — tr.wikipedia.org/wiki/Mimar_Sinan

Süleymaniye Camii (sürüm 38234524) — tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleymaniye_Camii

Selimiye Camii (sürüm 38080636) — tr.wikipedia.org/wiki/Selimiye_Camii

Rumeli Hisarı (sürüm 37052281) — tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli_Hisar%C4%B1

Hoca Ahmed Yesevi Türbesi (sürüm 37485111) — tr.wikipedia.org/wiki/Hoca_Ahmed_Yesevi_T%C3%BCrbesi

Registan (sürüm 37216306) — tr.wikipedia.org/wiki/Registan

Halı (sürüm 36038528) — tr.wikipedia.org/wiki/Hal%C4%B1

Kilim (sürüm 37411624) — tr.wikipedia.org/wiki/Kilim

Çini (sürüm 37654082) — tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ini

İznik çinisi (sürüm 37549188) — tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0znik_%C3%A7inisi

Ebru (sürüm 38314479) — tr.wikipedia.org/wiki/Ebru

Osmanlı minyatürü (sürüm 38067415) — tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_minyat%C3%BCr%C3%BC

Hüsn-i hat (sürüm 36808911) — tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCsn-i_hat

Tezhip (sürüm 37788441) — tr.wikipedia.org/wiki/Tezhip

Dede Korkut Kitabı (sürüm 37810598) — tr.wikipedia.org/wiki/Dede_Korkut_Kitab%C4%B1

Orhun Yazıtları (sürüm 38070257) — tr.wikipedia.org/wiki/Orhun_Yaz%C4%B1tlar%C4%B1

Oğuz Kağan Destanı (sürüm 37853035) — tr.wikipedia.org/wiki/O%C4%9Fuz_Ka%C4%9Fan_Destan%C4%B1

Ergenekon Destanı (sürüm 38154225) — tr.wikipedia.org/wiki/Ergenekon_Destan%C4%B1

Manas Destanı (sürüm 37128723) — tr.wikipedia.org/wiki/Manas_Destan%C4%B1

Kutadgu Bilig (sürüm 38080389) — tr.wikipedia.org/wiki/Kutadgu_Bilig

Dîvânu Lugâti't-Türk (sürüm 38154222) — tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%AEv%C3%A2nu_Lug%C3%A2ti%27t-T%C3%BCrk

Kopuz (sürüm 35592016) — tr.wikipedia.org/wiki/Kopuz

Bağlama (sürüm 37986540) — tr.wikipedia.org/wiki/Ba%C4%9Flama

Mehter (sürüm 38304148) — tr.wikipedia.org/wiki/Mehter

Nevruz (sürüm 37958071) — tr.wikipedia.org/wiki/Nevruz

Ahilik (sürüm 37404717) — tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik

Türk mutfağı (sürüm 37198475) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_mutfa%C4%9F%C4%B1

Türk kahvesi (sürüm 38278163) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_kahvesi

Kırkpınar Yağlı Güreşleri (sürüm 38310340) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1rkp%C4%B1nar_Ya%C4%9Fl%C4%B1_G%C3%BCre%C5%9Fleri

Türk okçuluğu (sürüm 36810673) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_ok%C3%A7ulu%C4%9Fu

Uluğ Bey Rasathanesi (sürüm 36484381) — tr.wikipedia.org/wiki/Ulu%C4%9F_Bey_Rasathanesi

Takiyüddin'in Rasathanesi (sürüm 35262882) — tr.wikipedia.org/wiki/Takiy%C3%BCddin%27in_Rasathanesi

Türk bayrağı (sürüm 38028581) — tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_bayra%C4%9F%C4%B1

Damga (işaret) (sürüm 35686462) — tr.wikipedia.org/wiki/Damga_%28i%C5%9Faret%29

Barbaros Hayreddin Paşa (sürüm 37938751) — tr.wikipedia.org/wiki/Barbaros_Hayreddin_Pa%C5%9Fa

Pîrî Reis (sürüm 38260515) — tr.wikipedia.org/wiki/P%C3%AEr%C3%AE_Reis

Turgut Reis (sürüm 38011732) — tr.wikipedia.org/wiki/Turgut_Reis

Oruç Reis (sürüm 37418262) — tr.wikipedia.org/wiki/Oru%C3%A7_Reis

Kemal Reis (sürüm 36876608) — tr.wikipedia.org/wiki/Kemal_Reis

Seydi Ali Reis (sürüm 38247100) — tr.wikipedia.org/wiki/Seydi_Ali_Reis

Hezârfen Ahmed Çelebi (sürüm 38098067) — tr.wikipedia.org/wiki/Hez%C3%A2rfen_Ahmed_%C3%87elebi

Lâgarî Hasan Çelebi (sürüm 38098068) — tr.wikipedia.org/wiki/L%C3%A2gar%C3%AE_Hasan_%C3%87elebi

Vecihi Hürkuş (sürüm 38299797) — tr.wikipedia.org/wiki/Vecihi_H%C3%BCrku%C5%9F

Nuri Demirağ (sürüm 37877738) — tr.wikipedia.org/wiki/Nuri_Demira%C4%9F

Sabiha Gökçen (sürüm 38308859) — tr.wikipedia.org/wiki/Sabiha_G%C3%B6k%C3%A7en

Fesa Evrensev (sürüm 36486610) — tr.wikipedia.org/wiki/Fesa_Evrensev

Belkıs Şevket (sürüm 34650004) — tr.wikipedia.org/wiki/Belk%C4%B1s_%C5%9Eevket

Talgat Musabayev (sürüm 38227927) — tr.wikipedia.org/wiki/Talgat_Musabayev

Alper Gezeravcı (sürüm 38148059) — tr.wikipedia.org/wiki/Alper_Gezeravc%C4%B1

Fârâbî (sürüm 37070909) — tr.wikipedia.org/wiki/F%C3%A2r%C3%A2b%C3%AE

İbn Sina (sürüm 38306972) — tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0bn_Sina

Bîrûnî (sürüm 38306980) — tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%AEr%C3%BBn%C3%AE

Hârizmî (sürüm 38303166) — tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%A2rizm%C3%AE

Cezerî (sürüm 37923888) — tr.wikipedia.org/wiki/Cezer%C3%AE

Ali Kuşçu (sürüm 38115806) — tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Ku%C5%9F%C3%A7u

Uluğ Bey (sürüm 38230473) — tr.wikipedia.org/wiki/Ulu%C4%9F_Bey

Takiyüddin (sürüm 37806183) — tr.wikipedia.org/wiki/Takiy%C3%BCddin

Kâşgarlı Mahmud (sürüm 38270708) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2%C5%9Fgarl%C4%B1_Mahmud

Aziz Sancar (sürüm 38308285) — tr.wikipedia.org/wiki/Aziz_Sancar

Cahit Arf (sürüm 37724521) — tr.wikipedia.org/wiki/Cahit_Arf

Feza Gürsey (sürüm 37799088) — tr.wikipedia.org/wiki/Feza_G%C3%BCrsey

Kâtip Çelebi (sürüm 38116011) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2tip_%C3%87elebi

Matrakçı Nasuh (sürüm 38003541) — tr.wikipedia.org/wiki/Matrak%C3%A7%C4%B1_Nasuh

Ahmed Yesevî (sürüm 38314641) — tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Yesev%C3%AE

Yunus Emre (sürüm 38306932) — tr.wikipedia.org/wiki/Yunus_Emre

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (sürüm 38297948) — tr.wikipedia.org/wiki/Mevl%C3%A2n%C3%A2_Cel%C3%A2ledd%C3%AEn-i_R%C3%BBm%C3%AE

Hacı Bektaş-ı Veli (sürüm 38047388) — tr.wikipedia.org/wiki/Hac%C4%B1_Bekta%C5%9F-%C4%B1_Veli

Hacı Bayrâm-ı Velî (sürüm 37961273) — tr.wikipedia.org/wiki/Hac%C4%B1_Bayr%C3%A2m-%C4%B1_Vel%C3%AE

Evliya Çelebi (sürüm 38223003) — tr.wikipedia.org/wiki/Evliya_%C3%87elebi

Abdürreşid İbrahim (sürüm 37043556) — tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BCrre%C5%9Fid_%C4%B0brahim

Çokan Velihanov (sürüm 35535089) — tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87okan_Velihanov

Bumin (sürüm 38292481) — tr.wikipedia.org/wiki/Bumin

Kül Tigin (sürüm 36538897) — tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCl_Tigin

Satuk Buğra Han (sürüm 38040388) — tr.wikipedia.org/wiki/Satuk_Bu%C4%9Fra_Han

I. Melikşah (sürüm 38108315) — tr.wikipedia.org/wiki/I._Melik%C5%9Fah

I. Alâeddin Keykubad (sürüm 38225946) — tr.wikipedia.org/wiki/I._Al%C3%A2eddin_Keykubad

Osman Gazi (sürüm 38293190) — tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Gazi

II. Mehmed (sürüm 38315844) — tr.wikipedia.org/wiki/II._Mehmed

I. Süleyman (sürüm 38268927) — tr.wikipedia.org/wiki/I._S%C3%BCleyman

Babür (sürüm 38230458) — tr.wikipedia.org/wiki/Bab%C3%BCr

Timur (sürüm 38230471) — tr.wikipedia.org/wiki/Timur

VERİ KAYNAKLARI — VİKİVERİ (CC0) VE TÜRKATA VAKFI TÜRK DÜNYASI TARİH VE KÜLTÜR HARİTASI

Türkiye (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q43

Azerbaycan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q227

Kazakistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q232

Kırgızistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q813

Özbekistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q265

Türkmenistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q874

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q23681

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q131083

Karakalpakistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q484245

Gagavuzya (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q164819

Tataristan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5481

Başkurdistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5710

Çuvaşistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5466

Saha (Yakutistan) (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q6605

Hakasya (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q6543

Tuva (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q960

Altay Cumhuriyeti (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5971

Kabardey-Balkar (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5267

Karaçay-Çerkes (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q5328

Doğu Türkistan (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q840601

Irak Türkmenleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q1165171

Suriye Türkmenleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q1290529

Kırım Tatarları (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q117458

Batı Trakya Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q1469635

Bulgaristan Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q128825

Kosova Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q4810331

Kuzey Makedonya Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q2593852

Ahıska Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q1055319

Romanya (Dobruca) Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q2509562

Güney Azerbaycan Türkleri (Vikiveri/Vikipedi) — www.wikidata.org/wiki/Q2426677

Ota darvoza (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q12829445

Nardaran Kalesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q943153

Yengi-kend (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q4537933

Astanababa Türbesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q25675876

Bişkek Merkez Camii (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q48945129

Travnik Kalesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q12643835

İshak Çelebi Camii (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q3324872

Tiran Kalesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q1106373

Banyabaşı Camii (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q790052

Terzi Köprüsü (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q769963

Tuğlukabad Kalesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q2511605

Sultan el-Guri Külliyesi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q6743467

Érd Minaresi (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q1574050

Bey Hamamı (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q852960

Qazan Nurı Camii (Vikiveri) — www.wikidata.org/wiki/Q20583078

GÖRSEL HAKLARI — WİKİMEDİA COMMONS

Asya Hun İmparatorluğu — Natural Earth · CC0

Göktürk Kağanlığı — Ktrinko User:Greenvert · CC BY-SA 4.0

Gazneliler — Koba-chan (DEMIS Mapserver verisi, kamu malı) · CC BY-SA 4.0

Anadolu Selçuklu Devleti — Demircan Yiğit Öney · CC BY-SA 4.0

Harezmşahlar — Ktrinko · CC BY-SA 4.0

Osmanlı Devleti — Orwellianist · Kamu malı

Timur İmparatorluğu — Stannered · CC BY-SA 3.0

Kazan Hanlığı — Martin23230 · Kamu malı

Kırım Hanlığı — Ultimete · CC BY-SA 4.0

Babür İmparatorluğu — TRAJAN 117 · CC BY-SA 3.0

Türk dillerinin yayılış haritası — GalaxMaps · CC BY-SA 4.0

Irk Bitig'den bir sayfa (Eski Türkçe) — The International Dunhuang Project · Kamu malı

Anıtkabir, Ankara — Diego Delso · CC BY-SA 4.0

Şirvanşahlar Sarayı, Bakü — Petar Milošević · CC BY-SA 4.0

Kız Kulesi, Bakü — Derek Jones, uploaded by Jacobolus 09:16, 17 Jan 2005 (UTC) · CC BY-SA 2.0

Altın kartalıyla atlı bir Kazak (1911–1914 dolayı) — Sergei Ivanovich Borisov · Kamu malı

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, Türkistan şehri (Kazakistan) — Petar Milošević · CC BY-SA 3.0

Kalon Minaresi ve Camii, Buhara — Jean-Pierre Dalbéra from Paris, France · CC BY 2.0

Buhara — http://veton.picq.fr · CC BY-SA 3.0

Issık Göl, gün batımı — Wikimedia Commons katkıcısı · CC BY-SA 3.0

Karakol'da Kırgız müzisyenler — No machine-readable author provided. SiGarb assumed (based… · Kamu malı

Kunya-Urgenç — Roland Lin · CC BY-SA 3.0 igo

Mary şehri ve Hacı Gurbanguly Camii — Hans Birger Nilsen · CC BY 2.0

Kolşerif Camii, Kazan — Reda Kerbush · CC BY-SA 4.0

Şihabetdin Mercani — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Büyük Han, Lefkoşa — Ira Goldstein · CC BY-SA 3.0

Girne limanı — Zeki Murad · CC BY-SA 3.0

Gagavuzya haritası — Aotearoa · CC BY-SA 3.0

Komrat Devlet Üniversitesi — Aslı Gagauz · CC BY-SA 3.0

Bahçesaray Han Sarayı — Tiia Monto · CC BY-SA 3.0

Id Kah Camii, Kaşgar — David Stanley from Nanaimo, Canada · CC BY 2.0

Sincan'da milliyetlerin dağılımı (2000) — QuartierLatin1968 · CC BY-SA 4.0

Malazgirt Meydan Muharebesi'ni (1071) tasvir eden resim — O.Mustafin · Kamu malı

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu gösteren harita ("Türk Tarihi 1055") — Erdall at Turkish Wikipedia · CC BY-SA 3.0

Anadolu haritası, 1911 (W. & A. K. Johnston) — Alexander Keith Johnston · Kamu malı

Fausto Zonaro: İstanbul'un fethi sahnesi — Fausto Zonaro · Kamu malı

Benjamin-Constant: II. Mehmed'in İstanbul'a girişi — Jean-Joseph Benjamin-Constant · Kamu malı

Bizans'ın 1453'teki sınırlarını gösteren harita — NeimWiki · CC BY-SA 4.0

Mohaç Muharebesi'ni anlatan Osmanlı minyatürü — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Mohaç Muharebesi'nin harita planı — Berm@nyaİleti · CC BY-SA 2.5

Preveze Deniz Muharebesi'ni (1538) tasvir eden resim — Osman Nuri Pasha and Hovhannes Umed Behzad (1809–1874) · Kamu malı

Anzac sahilinde 25 Nisan 1915 çıkarması — Photographer: L-Cpl. Arthur Robert Henry Joyner (1st Divis… · Kamu malı

Anıtkabir'de Çanakkale Savaşı'nın 100. yılı anması — Yıldız Yazıcıoğlu · Kamu malı

25 Nisan 1915 ordu düzenleri haritası — Hsn69 · CC0

Sakarya Meydan Muharebesi'ni konu alan tasvir — Sotiris Christidis · Kamu malı

Sakarya Meydan Muharebesi dönemine ait fotoğraf — Sfisek · CC BY-SA 3.0

Kocatepe, 1922 — The original uploader was Volki16 at Turkish Wikipedia. · Kamu malı

Büyük Taarruz kolajı — BurakOtto · CC BY-SA 4.0

Süleymaniye Camii'nin panoraması — Ggia · CC BY-SA 3.0

Alâeddin Camii, Konya — Bernard Gagnon · CC BY-SA 3.0

Bir kervansaray — Vladimer Shioshvili · CC BY-SA 2.0

Erzurum Taşhan — Eğitmen Mahmut · CC BY-SA 3.0

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası — Dosseman · CC BY-SA 4.0

Divriği Ulu Camii'nin doğu penceresi — R Prazeres · CC BY-SA 4.0

Bursa Ulu Camii — Beñat Irasuegi · CC BY-SA 2.0

Mimar Sinan, bir minyatürden ayrıntı — Scan, Painter: Nakkaş Osman · Kamu malı

Süleymaniye Camii, İstanbul — G.dallorto · CC BY-SA 2.5

Selimiye Camii, Edirne — rob Stoeltje from loenen, netherlands · CC BY 2.0

Selimiye Camii'nin kubbesi — The original uploader was Stylommatophora at Wikimedia Com… · CC BY 4.0

Rumeli Hisarı, İstanbul — flowcomm · CC BY 2.0

Rumeli Hisarı'ndan bir görünüm — Dosseman · CC BY-SA 4.0

Ahmed Yesevî hanakâhı (2010) — Yuriy75 · CC BY-SA 3.0

Semerkant Registan: Uluğ Bey Medresesi — Arian Zwegers · CC BY 2.0

Registan: Tillâ-Kârî Medresesi — Bobyrr · CC BY-SA 4.0

Ota darvoza — Petar Milošević · CC BY-SA 4.0

Nardaran Kalesi — En Merker · CC0

Yengi-kend — Yuriy75 · CC BY-SA 3.0

Astanababa Türbesi — Klaus Schönitzer · CC BY-SA 4.0

Bişkek Merkez Camii — Kober · CC BY-SA 4.0

Travnik Kalesi — Julian Nyča · CC BY-SA 3.0

İshak Çelebi Camii — Rašo · CC BY-SA 3.0

Tiran Kalesi — Ardit Ajdini · CC BY-SA 4.0

Banyabaşı Camii — xiquinhosilva from Cacau · CC BY 2.0

Terzi Köprüsü — Julian Nyča · CC BY 3.0

Tuğlukabad Kalesi — Shannon.Mathew · CC BY-SA 3.0

Sultan el-Guri Külliyesi — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Érd Minaresi — Dominik Tefert at de.wikipedia · Kamu malı

Bey Hamamı — Soghomon Matevosyan · CC BY-SA 4.0

Qazan Nurı Camii — Engelberthumperdink · CC BY-SA 4.0

17. yüzyıldan Osmanlı halısı — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Uşak halısı — anonymous · Kamu malı

İznik çinisi: gemi motifli testi (Louvre) — Bilinmeyen ressam · Kamu malı

Battal ebru — Akcire.14 · CC BY-SA 4.0

Matrakçı Nasuh: İstanbul minyatürü — Matrakçı Nasuh · Kamu malı

Bir icazetname (hat sanatı) — 'Ali Ra'if Efendi · Kamu malı

Ayasofya'daki hat levhalardan biri — The original uploader was Ogodej at Hungarian Wikipedia. · CC BY-SA 3.0

Yeserizade Hilye-i Şerif (hat ve tezhip) — Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi · CC0

Hafız Osman'ın hilyesi, 1691–1692 (Chester Beatty Kütüphanesi) — Hafız Osman · Kamu malı

Bilge Tonyukuk yazıtı — Vezirtonyukuk · CC BY-SA 4.0

Dede Korkut Kitabı'nın Gonbad yazmasının ilk sayfası — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Oğuz Han, Şam'dan gelen elçiyi kabul ediyor (minyatür) — c. 1425-1430 artist · Kamu malı

Tahtta Oğuz Han (minyatür) — Jami al-Tawarikh artist, 1420-1430 artist · Kamu malı

Ergenekon Destanı — Wirtex02 · CC BY-SA 4.0

Ergenekon'dan çıkış (minyatür) — Wikimedia Commons katkıcısı · Kamu malı

Manas Destanı'nı konu alan 1990 tarihli SSCB pulu — USSR Post · Kamu malı

Kutadgu Bilig yazması — Jusup Balasagyn · Kamu malı

Kâşgarlı Mahmud'un dünya haritası (Dîvânu Lugâti't-Türk) — Kaşgarlı Mahmud · Kamu malı

İstanbul Askerî Müzesi'nde mehter gösterisi (2016) — Dosseman · CC BY-SA 4.0

Kopuz — Beknazar Zh at en.wikipedia · CC BY-SA 3.0

Komuz çalan bir kız — Nichelle Anderson, U.S. Air Force · Kamu malı

Cura, çöğür, bağlama ve divan sazı — Sven Kraus · CC BY-SA 4.0

Bağlama — İncelemeelemani · CC BY-SA 4.0

İstanbul'da Nevruz kutlaması — No machine-readable author provided. Bertilvidet~commonswi… · CC BY 2.5

Kırşehir'de Ahi Evran Camii'nin minaresi — Fenerlicetin8 · CC BY-SA 3.0

Ezogelin çorbası — E4024 · CC BY-SA 4.0

Karnıyarık — Maderibeyza · CC BY-SA 3.0

Türk kahvesi — Tema · CC BY-SA 3.0

Türk kahvesi, cezve ve fincan — YamanB · CC BY-SA 4.0

Katrancı Mehmet Pehlivan — Oilwrestling · CC BY-SA 4.0

Kırkpınar Yağlı Güreşleri — CeeGee · CC BY-SA 4.0

Osmanlı kompozit yayı (1700'ler) — Daderot · Kamu malı

Süleymanname'den akıncı beyleri — A painter of the Ottoman Nakkaşhane · Kamu malı

Uluğ Bey Rasathanesi, Semerkant — Michel Benoist · CC BY 2.5

Uluğ Bey Rasathanesi'nin kalıntıları — Alaexis · CC BY-SA 2.5

Rub' tahtası modeli (İstanbul Rasathanesi) — Basak · CC BY-SA 4.0

Takiyüddin'in sekstantı (Topkapı Sarayı Müzesi) — From Al-âlât al rasadiya li-zij al-shahinshahiyya, by en: … · Kamu malı

Türk bayrağı — David Benbennick (original author) · Kamu malı

Yazıcıoğlu Ali'nin Tarih-i Âl-i Selçuk'undan damga sayfası — Yazıcıoğlu Ali · CC BY-SA 4.0

Barbaros Hayreddin Paşa — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Piri Reis — Cobija · CC0

Piri Reis'in dünya haritasından günümüze ulaşan parça — Piri Reis · Kamu malı

Piri Reis haritalarından Akdeniz — Piri Reis · Kamu malı

Piri Reis haritalarından bir ada haritası — Piri Reis · Kamu malı

Turgut Reis — Alexxx1979 · CC BY-SA 4.0

Oruç Reis — Charles Étienne Pierre Motte / Achille Devéria · Kamu malı

Hezârfen Ahmed Çelebi — Adem Başpınar · CC BY-SA 4.0

Lâgari Hasan Çelebi — Bilinmeyen yazar (Vikipedi'ye CRea80 yükledi) · Kamu malı

Vecihi Hürkuş — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Nuri Demirağ — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Sabiha Gökçen — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Fesa Evrensev — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Belkıs Şevket — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Talgat Musabayev — Совет Федерации · CC BY 4.0

Alper Gezeravcı — NASA/J. Moghbeli · Kamu malı

Farabi — Iraninhk · CC BY-SA 4.0

İbn-i Sina — Abolhassan Sadighi; Ehsan 1987 · Kamu malı

Bîrûnî — Michel Bakni · CC BY-SA 4.0

Harezmî — Zarateman · CC0

Cezerî — Fahads1982 · CC BY-SA 4.0

Ali Kuşçu — Bilinmeyen ressam (minyatür) · Kamu malı

Uluğ Bey — Bilinmeyen ressam · Kamu malı

Takiyüddin — Ala ad-Din Mansur-Shirazi · Kamu malı

Kaşgarlı Mahmud — Zossolino · CC BY-SA 4.0

Aziz Sancar — Holger Motzkau · CC BY-SA 3.0

Cahit Arf — Türkische Zentralbank · Kamu malı

Feza Gürsey — Nedim Sancar · CC BY-SA 4.0

Matrakçı Nasuh — Matrakçı Nasuh (1480–1564), circa 1550 · Kamu malı

Ahmed Yesevî — Cihangir ASHUROV · CC BY-SA 4.0

Yunus Emre — Zeynel Cebeci · CC BY-SA 4.0

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Hacı Bektaş-ı Veli — Bilinmeyen ressam · Kamu malı

Hacı Bayram-ı Veli — Bernard Gagnon · CC BY-SA 3.0

Evliya Çelebi — Gmihail at Serbian Wikipedia · CC BY-SA 3.0 rs

Abdürreşid İbrahim — Bilinmeyen yazar · Kamu malı

Çokan Velihanov — I. A. Kordovskiy (?) · Kamu malı

Bumin Kağan — Vikiçizer · CC BY-SA 4.0

Kül Tigin — Betta27 · Kamu malı

Satuk Buğra Han — Hercule Louis Catenacci (1816-1884), signed lithography · Kamu malı

I. Melikşah — 1315 artist · Kamu malı

I. Alâeddin Keykubad — Dosseman · CC BY-SA 4.0

Osman Gazi — Ottoman miniature painting · Kamu malı

Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) — 16th century artist · Kamu malı

Kanuni Sultan Süleyman (I. Süleyman) — 16th century artist · Kamu malı

Babür — c.1650 · Kamu malı

Timur — 1405-1409 artist · Kamu malı

DİĞER

Haritalar: Natural Earth (kamu malı) verisiyle üretilmiştir. Zaman çizgileri ve grafikler TürkAta Vakfı yayın kurulunca hazırlanmıştır.

Yazı tipleri: Noto Serif Display, Barlow Condensed, Source Serif Pro (SIL Open Font License 1.1).

Etkinlik listesi: tukav.org/etkinlikler (kamu kurumları ve etkinlik siteleri duyuruları).

Cumhuriyet Bayramı: Türkçe Vikipedi "29 Ekim Cumhuriyet Bayramı" ve "Türkiye'de cumhuriyetin ilanı" maddeleri (CC BY-SA 4.0).

TürkAta

DERGİSİ

Tarihe vefa, kültüre emanet.

BİR SONRAKİ SAYI

Kasım 2026

tukav.org/dergi · bilgi@tukav.org
Sağlık Mah. Aksu Cad. 13/5 Çankaya / Ankara
Yıl 1 · Sayı 1 · Ekim 2026